

AUKŠČIAUSIOJI
AUDITO INSTITUCIJA
NAUDINGI • VERTINAMI • ATPAŽIŪSTAMI

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA

ASMENŲ SU NEGALIA SOCIALINĖ INTEGRACIJA

2020 m. rugsėjo 7 d.

Nr. VAE-9

Valstybės kontrolės – aukščiausiosios valstybinio audito institucijos – pagrindinė funkcija – prižiūrėti, ar teisėtai ir efektyviai valdomi ir naudojami valstybės finansai ir kitas turtas bei kaip vykdomas valstybės biudžetas. Aukščiausioji audito institucija, teikdama audito pastebėjimus ir rekomendacijas, siekia didinti viešojo sektoriaus efektyvumą ir jo kuriamą naudą visuomenei, o savo darbui keldama aukščiausius kokybės reikalavimus – būti pavyzdžiu visam viešajam sektoriui.

Auditą atliko: Neringa Raglienė (grupės vadovė), Ramunė Marcikonytė, Gražina Voitkevičienė, Dalia Raudeliūnienė, Giedrė Jurevičienė, Rūta Obcarskienė, Rasa Cickevičiūtė-Rutkauskienė, Ona Kunigėlienė, Živilė Blaževičienė, Aušrinė Asanavičienė, Milda Marozienė.

Valstybinio audito ataskaita pateikta: Lietuvos Respublikos Seimo Audito ir Socialinių reikalų ir darbo komitetams, Neįgalųjų teisių komisijai, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo, Aplinkos, Ekonomikos ir inovacijų ministerijoms, Neįgalųjų reikalų departamentui, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybai, Užimtumo tarnybai, Informacinės visuomenės plėtros komitetui, Lietuvos savivaldybių ir Savivaldybių kontrolierių asociacijoms, savivaldybių administracijoms.

TURINYS

PAGRINDINIAI FAKTAI	4
SANTRAUKA	5
ĮŽANGA	14
AUDITO REZULTATAI	18
1. SOCIALINĖS PASLAUGOS TURĖTŲ LABIAU DIDINTI ASMENS SU NEGALIA SAVARANKIŠKUMĄ	18
1.1. Trūksta duomenų ir nevertinama socialinių paslaugų asmenims su negalia būklė	18
1.2. Paslaugos asmeniui planuojamos ir teikiamos kompleksškai neįvertinus individualių poreikių	21
1.3. Bendruomeninių paslaugų plėtra nepakankama	25
2. TOBULINTINA VALSTYBĖS PAGALBA ĮDARBINANT ASMENIS SU NEGALIA	28
2.1. Užimtumo paslaugos neužtikrina įtraukaus ir tvaraus įdarbinimo	30
2.2. Sprendžiant integracijos į darbo rinką problemas, trūksta viešojo sektoriaus institucijų, nevyriausybinų ir verslo organizacijų bendradarbiavimo	40
2.3. Užimtumo rėmimo priemonės sudaro nepakankamas sąlygas efektyviai integruoti į darbo rinką	42
3. GERINTINAS APLINKOS IR INFORMACIJOS PRIEINAMUMAS	53
3.1. Neužtikrinamos lygios galimybės naudotis visais viešais pastatais ir transportu, o patikimų duomenų apie jų prieinamumą nėra	54
3.2. Tik 3,4 proc. viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų interneto svetainių prieinamos, o mobiliosios programos nevertinamos	64
REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMO PLANAS	67
PRIEDŲ SĄRAŠAS	74

PAGRINDINIAI FAKTAI

158 tūkst.

Darbingo amžiaus asmenų su negalia skaičius 2019 m.

29 proc.

Darbingo amžiaus asmenų su negalia dirbo ir per 5 metus dirbančių dalis nepadidėjo (2019 m.).

31 proc.

Asmenų su negalia skurdo rizikos lygis, kuris yra 10,7 proc. punkto didesnis už bendrą skurdo rizikos lygį (2019 m.).

105 mln. Eur

Panaudota Nacionalinei negaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programai vykdyti.

13 proc.

Asmenų, kuriems Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba teikė rekomendacijas dėl pagalbos poreikio 2019 m. (t. y. 26 iš 207), gavo specialiąsias paslaugas savivaldybėse (atlikto atvejo tyrimo duomenys).

7 proc.

Darbingo amžiaus asmenų su negalia registravosi Užimtumo tarnyboje 2019 m.

82 proc.

Integracijai į darbo rinką skiriamų lėšų teko socialinėms įmonėms ir jose dirbo 22 proc. asmenų su negalia, palyginus su visais dirbusiais asmenimis su negalia 2019 m.

34-iose savivaldybėse

2019 m. nebuvo nė vienos viešojo transporto priemonės, pritaikytos asmenims su negalia.

32 savivaldybėse

Asmenims su negalia pritaikytų viešųjų pastatų dalis neviršijo 30 proc. (seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, švietimo, sveikatos ir kultūros įstaigos).

3,4 proc.

Valstybės ir savivaldybių interneto svetainės prieinamos asmenims su negalia, o pagal direktyvą 2016/2102 2020 m. rugsėjo mėn. siekis – visos (100 proc.).

SANTRAUKA

Audito svarba

2019 m. Lietuvoje 8 proc. šalies gyventojų (236 tūkst.) turėjo negalią. Didžioji jų dalis buvo darbingo amžiaus (158 tūkst.), o tik 29 proc. dirbo ir šis skaičius per pastaruosius penkerius metus nepadidėjo. Estijoje nuo 2016 m. pradėjus vykdyti vadinamąją darbingumo reformą, dirbančių asmenų su negalia dalis per trejus metus padidėjo 9 proc. punktais iki 40 proc. (2018 m.). 2018 m. asmenims su negalia išmokos sudarė apie 1,4 proc. BVP ir viršijo ES valstybių narių vidurkį. Asmenims su negalia atstovaujančios organizacijos¹ pabrėžia, kad išmokos padeda išgyventi, bet nenaikina socialinių kliūčių būti savarankiškiems darbo rinkoje ar kasdieninėje veikloje, jeigu nėra kuriamos ir plėtojamos tikslingos paslaugos.

Prieš dešimt metų Lietuvai ratifikavus JT Neįgaliųjų teisių konvenciją, jos nuostatomis įgyvendinti vykdyta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programa. 2016 m. JT Neįgaliųjų teisių komitetas išreiškė didelį susirūpinimą dėl nepakankamo užtikrinimo asmenims gyventi savarankiškai ir įtraukimo į bendruomenę, mažo užimtumo, aplinkos prieinamumo ir pateiktų rekomendacijas². Europos socialinių teisių ramstis³ taip pat pabrėžia, kad asmenys su negalia turi teisę į finansinę paramą, užtikrinančią orų gyvenimą, paslaugas, leidžiančias jiems dalyvauti darbo rinkoje ir visuomenės gyvenime, ir jų poreikiams pritaikytą darbo aplinką.

Neįgaliųjų socialinės integracijos politika Lietuvoje pastaraisiais metais keičiasi nuo šalpos ir palaikymo link pačių asmenų su negalia gebėjimo integruotis į socialinį gyvenimą. 2019 m. Lietuvoje skurdo riziką patyrė 31,3 proc. asmenų su negalia ir šis rodiklis per paskutinius metus sumažėjo 3,7 proc. punktais, tačiau lyginant 2018 m. duomenis jis žymiai viršija ES vidurkį (LT – 35, ES – 21,3 proc.). Todėl vykdomos priemonės reikšmingai nepagerino asmenų su negalia situacijos. 2018 / 2019 m. Europos semestro šalies suvestinėje dėl negalios⁴ kaip pagrindinės problemos įvardijamas didelis šių asmenų skurdo rizikos lygis, žemas užimtumo lygis, efektyvių integracijos į darbo rinką priemonių trūkumas, ir tai, kad institucinės globos pertvarka bei bendruomeninių paslaugų kūrimas vis dar pirminiame etape. Neįgaliųjų reikalų departamento, Informacinės visuomenės plėtros komiteto atlikti tyrimai / vertinimai rodo, kad nėra užtikrintas visų viešųjų pastatų, transporto, interneto svetainių pritaikymas asmenims su negalia.

Suprasdama socialinių paslaugų, integracijos į darbo rinką, aplinkos ir informacijos prieinamumo svarbą užtikrinant asmenų su negalia savarankiškumą ir įtraukimą į bendruomenę, aukščiausioji audito institucija atliko valstybinį auditą. Ankstesniais laikotarpiais buvo atlikti auditai švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos srityse, kuriose

¹ Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/kodel-butina-keisti-pinigines-paramos-neigaliesiems-skyrimo-tvarka/?lang=lt>.

² JT Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

³ Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_lt.

⁴ Prieiga per internetą: <https://www.disability-europe.net/theme/eu2020?country=lithuania>.

nustatytos problemos ir teikiamos rekomendacijos taip pat turi įtakos asmenų su negalia integracijai ir gyvenimo kokybei⁵.

Audito tikslas ir apimtis

Audito tikslas – įvertinti, ar asmenims su negalia sudarytos galimybės savarankiškai gyventi, visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir integruotis į darbo rinką.

Pagrindiniai audito klausimai:

- ar asmenims su negalia sudarytos galimybės gauti paslaugas, įgalinančias gyventi savarankiškai;
- ar asmenims su negalia sudarytos sąlygos įsitraukti į darbo rinką;
- ar užtikrintas aplinkos, transporto ir informacijos prieinamumas asmenims su negalia.

Audituojamieji subjektai:

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kuri formuoja neįgaliųjų socialinės integracijos politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą. Jai pavaldžios įstaigos: Užimtumo tarnyba, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, Neįgaliųjų reikalų departamentas;
- Susisiekimo ir Aplinkos ministerijos, kurios pagal kompetenciją formuoja politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja įgyvendinimą;
- Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, kuris vertina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų būklę.

Informaciją rinkome iš visų savivaldybių, penkių profesinės reabilitacijos centrų ir Lietuvos transporto saugos administracijos. Organizavome susitikimus ir bendradarbiauome su JT Neįgaliųjų teisių komiteto vicepirmininku, Lietuvos socialinio tyrimo centro mokslo darbuotojais, asmenims su negalia atstovaujančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis: Lietuvos negalios organizacijų forumu, asociacija „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Panevėžio krašto žmonių su negalia sąjunga, VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Lietuvos kurčiųjų draugija, asociacija „Gyvastis“, „Betzata“ bendruomenė, dienos centru „Šviesa“, SOPA; darbdavius ir verslo įmones vienijančiomis organizacijomis: „Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacija“, „Investors' Forum“, Lietuvos darbdavių, Lietuvos verslo ir Lietuvos pramoninkų konfederacijomis.

Audituojamas laikotarpis – 2017–2019 m. Siekdami įvertinti tendencijas, kai kuriais atvejais naudojome ankstesnių metų duomenis ir vertinome 2020 m. įvykusius pokyčius.

⁵ „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką“ (2019 m.), „Ar ankstyvosios reabilitacijos paslaugos ir įtraukusis ugdymas atitinka neįgalių vaikų poreikius ir užtikrina jų socialinę integraciją“ (2016 m.), „Ar gali gerėti Lietuvos mokinių pasiekimai“ (2017 m.), „Ar profesinis mokymas organizuojamas efektyviai“ (2020 m.), „Asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas ir orientacija į pacientą“ (2018 m.).

Auditas atliktas pagal Valstybinio audito reikalavimus ir tarptautinius aukščiausiųjų audito institucijų standartus. Audito apimtis ir taikyti metodai išsamiau aprašyti 2 priede „Audito apimtis ir metodai“ (77–82 psl.).

Pagrindiniai audito rezultatai

Asmenų su negalia integracija nepakankamai užtikrina galimybes gyventi savarankiškai bendruomenėje ir gauti individualias paslaugas pagal poreikius. Paslaugų plėtra vykdoma neturint patikimų duomenų ir yra nepakankama, socialinės ir užimtumo paslaugos planuojamos ir teikiamos kompleksiskai neįvertinus individualių poreikių, mažai nedirbančių asmenų įsitraukia į užimtumo rėmimo sistemą, pasiūlymai įsidarbinti neatitinka asmenų ir darbdavių poreikių, darbo rinka nėra motyvuota įdarbinti asmenis su negalia. Ne visi viešieji pastatai, transportas, interneto svetainės pritaikyti asmenims su negalia, o mobiliųjų programų pritaikymas nevertinamas.

1. Trūksta duomenų apie asmenims su negalia teikiamas paslaugas, nepakankamai orientuojamasi į jų poreikius ir teikiamą kompleksinę pagalbą gyventi savarankiškai

- Savivaldybės, atsakingos už socialinių paslaugų planavimą ir teikimą savo teritorijoje, paslaugų poreikį nustato pagal praėjusių metų faktą, o duomenų apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia ir jų negalios pobūdį neturi, išskyrus tuos asmenis, kurie kreipiasi į jas paramos. Duomenimis disponuoja skirtingos įstaigos⁶, tačiau savivaldybėms juos teikia fragmentiškai. Audito metu atlikome atvejo tyrimą ir vertinome atsirinktiems 416-ai darbingo amžiaus asmenų su negalia suteiktas paslaugas. Nustatėme, kad 35 proc. jų nesikreipė ir savivaldybės informacijos apie juos neturi. Paslaugų išsivystymo lygiui ir prieinamumui įvertinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija disponuoja duomenimis iš kelių šaltinių, kurie yra skirtingi (pvz.: savivaldybė teikia informaciją apie jos finansuojamų paslaugų gavėjus, Statistikos departamentas – apie visus paslaugų gavėjus, nepriklausomai nuo to, kas finansuoja jiems teikiamas paslaugas). Naudojami savivaldybių duomenys apie socialinių paslaugų gavėjų skaičių ir paslaugų poreikį nėra tikslūs, nerenkama informacija apie savivaldybių biudžetų skirtas lėšas asmenų su negalia paslaugoms teikti. Todėl ne visi sprendimai, susiję su paslaugų plėtra, valstybės ir savivaldybių lygiu priimami turint duomenis apie realius poreikius (1.1 poskyris, 18–21 puslapiai).
- Remiantis teisės aktais⁷ asmenims su negalia pagalbos ir paslaugų poreikiai nustatomi keliuose institucijose⁸ ir nenumatytas skirtingų institucijų veiksmų koordinavimas. Savivaldybės vertina konkrečios paslaugos poreikį asmeniui paprašius, tačiau kompleksiskai nevertina, kokios kitos paslaugos reikalingos. Nuo 2019 m. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba vertina pagalbos poreikį darbingo amžiaus asmenims ir teikia jiems rekomendacijas, tačiau

⁶ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, SODRA, nevyriausybinių organizacijų, Lietuvos statistikos departamentas.

⁷ Socialinių paslaugų įstatymas, 13 str.; Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 18 ir 201 str.; Užimtumo įstatymas, 31 ir 301 str.; Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, 4 str.

⁸ Savivaldybėse, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje, Užimtumo tarnyboje, nevyriausybiniuose organizacijose.

nenumatytas savivaldybių dalyvavimas ir keitimasis informacija. Audito metu vertintais atvejais tik 13 proc. asmenų, kuriems tarnyba teikė rekomendacijas (t. y. 26 iš 207 asmenų), kreipėsi ir gavo savivaldybėje specialiąsias paslaugas ir kitą pagalbą. Teisės aktai neįpareigoja sudaryti asmeniui veiksmų plano ir įtraukti skirtingų sričių specialistus, atsakingas institucijas, artimuosius; be to, jie savivaldybėse nėra rengiami. Taigi asmenims paslaugos teikiamos kompleksiškai neįvertinus visų poreikių ir nestebint, ar teikiama pagalba įgalina gyventi savarankiškai (1.2 poskyris, 21–25 puslapiai).

- Tik trečdalis (4 iš 12) aplankytų savivaldybių pradėjo teikti bent vieną naują paslaugą bendruomenėje. Įgyvendinant Institucinės globos pertvarkos projektą, nuo 2020 m. išbandomos 4 rūšių paslaugos⁹, tačiau jas gaus apie 1,0 tūkst. asmenų. Globos įstaigose šiuo metu gyvena apie 6,3 tūkst. asmenų, iš jų apie 0,3 tūkst. – grupinio gyvenimo namuose, kuriose sudarytos galimybės gauti paslaugas bendruomenėje. Augant pagalbos poreikiui dėl demografinių pokyčių ir neužtikrinus bendruomeninių paslaugų teikimo, savivaldybėse eilės ilgalaikiai socialinei globai gauti institucijoje per 3 m. išaugo 1,8 karto (2020 m. – 216 asmenų). Todėl bendruomeninių paslaugų apimtys nedidėja taip, kad jomis būtų galima pakeisti institucinės globos paslaugas asmenims, kurie su pagalba galėtų gyventi bendruomenėje (1.3 poskyris, 25–28 puslapiai).

2. Asmenų su negalia integracija į atvirą darbo rinką nedidėja, o užimtumo rėmimo paslaugos ir priemonės nepakankamos

- Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas rekomendavo Lietuvai vykdyti programas, skirtas sudaryti sąlygas asmenims su negalia dirbti atviroje darbo rinkoje. 2019 m. atviroje darbo rinkoje darbingo amžiaus dirbančiųjų sumažėjo iki 22,6 proc. (2018 m. – 24,5 proc.), nors asmenų su negalia dirbo 3 kartus (35,7 tūkst.) daugiau nei socialinėse įmonėse (10 tūkst. asmenų). Valstybės pagalba labiau orientuota į uždarą darbo rinką, nes 82 proc. lėšų iš 40 mln. Eur skirta socialinėms įmonėms. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nevykdo programų, skirtų keisti darbdavių požiūrį ir skatinti jų aktyvesnį įsitraukimą. 2019 m. Užimtumo tarnyba organizavo 71 tikslinį renginį darbdaviams dėl asmenų su negalia įdarbinimo ir 10-yje apskričių seminarus lygių galimybių ir nediskriminavimo darbo rinkoje tema. Šalies darbdavius ir verslo įmones vienijančių organizacijų atstovai tvirtina, kad trūksta kompleksinių ir bendrų veiklų. Dėl mažėjančio darbdavių susidomėjimo ir 2019 m. pasikeitus teisiniam reglamentavimui per 3 metus atviroje darbo rinkoje steigiamų (pritaikomų) darbo vietų sumažėjo 5 kartus (2019 m. 39 vietos, įskaitant baigtas steigti 2020 m.), ne visos įmonės subsidijas darbo užmokesčiui gali gauti visą numatytą¹⁰ maksimalų laikotarpį, teisinis reglamentavimas Lietuvoje socialinėms ir atviros darbo rinkos įmonėms nustato nevienodą darbo vietų rėmimą (subsidijavimą). Socialinių įmonių tikslas – skatinti asmenų su negalia grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją bei mažinti socialinę atskirtį, tačiau asmenų su sunkia negalia įdarbinama mažai (6 proc.), didelė darbuotojų kaita (33 proc.), subsidijomis darbuotojams mokytį, darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti nepasinaudojo nė viena įmonė, rengiamuose darbinio ir socialinio įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos planuose numatytos

⁹ Apsaugoto būsto, socialinės dirbtuvės, įdarbinimo su pagalba ir pagalbos priimančios sprendimus.

¹⁰ Užimtumo įstatymas, 42 str. 3 d.

priemonės nesiskiria nuo kitų įmonių. Trūkstant skatinančių priemonių darbdaviams bei didelę dalį valstybės pagalbos nukreipiant socialinėms įmonėms, atvira darbo rinka nėra pasiruošusi ir motyvuota įdarbinti asmenis su negalia (2 skyrius, 2.2–2.3 poskyris, 28–30, 40–42, 46–56 puslapiai).

- Ne visi nedirbantys asmenys su negalia įsitraukia į užimtumo rėmimo sistemą, nes kasmet į Užimtumo tarnybą kreipiasi apie 7 proc. (11 tūkst.) asmenų, nors 2019 m. nedirbančių buvo 113 tūkst. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba duomenis apie visus galinčius dirbti asmenis turi, tačiau Užimtumo tarnyba – tik apie tuos asmenis, kurie joje registruojasi. Lietuvoje socialinių išmokų mokėjimas asmenims su negalia nėra siejamas su aktyviu dalyvavimu darbo rinkoje, o atlikti tyrimai¹¹ rodo, kad asmenys su negalia nežinojo apie teikiamą įdarbinimo pagalbą (26 proc. apklaustųjų) ir kur kreiptis (41 proc.), be to, asmenys bijo prarasti išmokas ir kitą socialinę paramą. Estijoje įvykdžius vadinamąją darbingumo reformą (susiejus išmokų mokėjimo dydį su aktyviu dalyvavimu ieškant darbo, sujungus darbingumo vertinimo, išmokų, užimtumo paslaugų funkcijas), per 3 metus apie 10 proc. punktų padidėjo registruotų asmenų (iki 15 proc.) ir dirbančiųjų dalis (iki 40 proc.). Asmenims neįsitraukiant į užimtumo rėmimo sistemą, nesukuriamos sąlygos jiems teikti pagalbą ir būti aktyviems ieškant darbo (2.1 poskyris, 30–32 puslapiai).
- Per pastaruosius trejus metus vis daugiau Užimtumo tarnyboje registruotų asmenų su negalia pradėjo dirbti (padidėjo 6 proc.), 2019 m. įsidarbino 5,9 tūkst. asmenų, tačiau įdarbintųjų dalis nuo visų registruotųjų sudarė 24,2 proc.¹² ir reikšmingai nepagerėjo. Dauguma tarnybos teikiamų pasiūlymų įsidarbinti neatitinka asmenų ir darbdavių poreikių: 2019 m. išduota beveik 7 tūkst. pasiūlymų, tačiau 87 proc. atvejų asmenys neįdarbinti ir kasmet trečdalis asmenų išsiregistruoja (2019 m. – 8,7 tūkst.), nors nebuvo įdarbinti. 2018 m. pabaigoje Užimtumo tarnyboje pradėtas taikyti atvejo vadyba pagrįstas aptarnavimas, tačiau nereglamentuoti darbo procesai, mažai bendradarbiaujama su socialiniais ir darbo partneriais, atvejo vadybininkų darbo krūvis yra netolygus (nuo 143 iki 668 asmenų) ir viršija EBPO rekomenduojamą darbo krūvį (150 asmenų). Nepakankamai identifikuojamos asmenų su negalia įsidarbinimo kliūtys ir individualūs poreikiai, vis dar trūksta orientacijos į darbo rinkai reikalingų gebėjimų ugdymą, mažai asmenų darbo įgūdžius ir profesinę kvalifikaciją įgyja tiesiogiai darbo vietoje (2019 m. 11 asmenų dalyvavo pameistrystės, 59 – darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėse). Tarnyba, įsigydamą profesinės rehabilitacijos paslaugas apsiriboja, profesinės rehabilitacijos centrų siūlomomis programomis ir taip mažinamos galimybės asmenims su negalia lanksčiai pasirinkti mokymo programas. 2015 m. Valstybės kontrolė rekomendavo¹³ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pertvarkyti profesinės rehabilitacijos sistemą, bet pokyčių neįvyko. Nuo 2020 m. Užimtumo įstatyme numatytos įdarbinimo su pagalba paslaugos, kurios turėtų pagerinti darbdavio ir asmens komunikavimą įsidarbinimo ir darbo metu, iki

¹¹ Lietuvos neįgaliųjų draugijos tyrimas „Neįgaliųjų individualių specialiųjų poreikių tenkinimo tyrimas, įvertinant JT Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“, 2018 m.; VŠĮ Jaunimo karjeros centro 2013 m. parengta metodinė priemonė „Ką verta žinoti apie neįgaliųjų integraciją“, 22 ir 27 psl.; Vytauto Didžiojo universiteto dokt. D. Šėporaitytės ir doc. dr. A. Tereškino tyrimo ataskaita „Neįgaliųjų įsidarbinimo ir mokslo galimybės Lietuvoje“, 2007 m., 7 psl.

¹² 2019 m. įdarbintų bedarbių (išskyrus asmenis su negalia) dalis nuo registruotų bedarbių (išskyrus asmenis su negalia) skaičius siekė 41 proc.

¹³ Valstybinio audito 2015-07-22 ataskaita Nr. FA-P-10-5-11-1.

šiol nepradėtos teikti. Todėl Užimtumo tarnyboje registruoti asmenys su negalia negauna pakankamos pagalbos įsidarbinant ir įsitvirtinant darbo vietoje (2.1–2.3 poskyriai, 32–40 puslapiai.).

3. Viešųjų pastatų ir transporto, interneto svetainių bei mobiliųjų programų stebėseną tobulintina, o vykdomos priemonės vis dar neužtikrina lygių galimybių jais naudotis

- Aplinkos ir Susisiekimo ministerijos tiesiogiai neįpareigotos rinkti duomenis ir vertinti visų viešųjų pastatų ir transporto objekto prieinamumą. Susisiekimo ministerija turi patikimus duomenis tik apie geležinkelių transporto ir infrastruktūros pritaikymą bei veiksmų planą dėl prieinamumo didinimo. 20 savivaldybių turi parengusios darnaus judumo planus. Informacinės visuomenės plėtros komitetas interneto svetainių prieinamumo lygį vertina, tačiau mobiliųjų programų prieinamumo būklė neanalizuojama. Neįgaliųjų reikalų departamento disponuojama informacija nepakankama prieinamumo lygiui valstybės mastu įvertinti ir pažangai stebėti. Taip nėra galimybės įvertinti aplinkos, transporto, mobiliųjų programų prieinamumo lygio, pažangos ir suplanuoti tinkamas priemones situacijai gerinti (3.1–3.2 poskyris, 54–57, 64–66 puslapiai).
- Daugiau nei pusė (32) savivaldybių neužtikrina, kad bent 30 proc. viešųjų pastatų, kuriuose teikiamos svarbios paslaugos¹⁴, būtų pritaikyti. Daugiausia pritaikyta socialinių paslaugų centrų (61 proc.), mažiausiai – švietimo įstaigų (16 proc.). Teisės aktai neįpareigoja pritaikyti esamų pastatų neįgaliųjų poreikiams, jei jie nėra atnaujinami (modernizuojami), rekonstruojami ar remontuojami. Pritaikius statinius ne visais atvejais išlaikomas jų prieinamumas per visą naudojimo trukmę. Teisės aktuose¹⁵ numatyta, kad savivaldybių administracijos atlieka statinių naudojimo priežiūrą, tačiau kontroliuojančių institucijų funkcijos dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros nėra tiksliai nustatytos. Viešojo transporto prieinamumas 5 didžiuosiuose miestuose didėja ir siekia 56 proc., kitose savivaldybėse – 12 proc., tačiau vietinio susisiekimo transporto parkai atnaujinami lėtai (ES investicijomis finansuojamos priemonės lėšos nepanaudojamos, dalyvauja tik 6 (iš 55) savivaldybės). 34 savivaldybėse nepritaikyta nė viena viešojo transporto priemonė. Daugiau nei pusė (32) savivaldybių nurodė, kad, įsigydamos transporto priemonių ir pirkdamos paslaugas, techninėje specifikacijoje nenurodė kriterijų dėl transporto priemonių prieinamumo, reikalavimai yra nurodyti tik vykdomuose ES projektuose. Visos interneto svetainės turės būti pritaikytos iki 2020 m. rugsėjo mėn., tačiau 2019 m. buvo pritaikyta tik 3,4 proc. Prieinamumui didinti vykdomos priemonės neužtikrina visų viešųjų pastatų ir transporto, interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo asmenims su negalia, taigi kitaip, nei numatyta Neįgaliųjų teisių konvencijoje (3.2 poskyris, 57–66 puslapiai).

¹⁴ Seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, švietimo, sveikatos ir kultūros įstaigos.

¹⁵ Statybos įstatymas, 49 str. 1 d. 3 p.; Aplinkos ministro 2016 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. D1-971 patvirtintas statybos techninis reglamentas STR 1.03.07:2017 „Statinių techninės ir naudojimo priežiūros tvarka. Naujų nekilnojamojo turto kadastro objektų formavimo tvarka“, 10.24. p.

Pokyčiai audito metu

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina projektą „Negalios nustatymo sistemos tobulinimas“ iš ES lėšų, bus teikiamos rekomendacijos dėl darbingumo / neįgalumo vertinimo sistemos tobulinimo (pabaiga – 2020 m.).
- Nuo 2020 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Socialinių paslaugų įstatymo pakeitime numatyta, nustatant asmens finansines galimybes mokėti už socialines paslaugas, neįskaityti asmenų su negalia gaunamų su darbo santykiais susijusių pajamų, kai jos neviršija Vyriausybės nustatytos minimaliosios mėnesinės algos.
- Užimtumo tarnyba rengia statistinio profiliavimo sistemą, skirtą prognozuoti darbo ieškančio asmens įsidarbinimo galimybes. Patvirtinta atvejo vadybos metodika.
- Nuo 2020 m. Užimtumo įstatymo pakeitimas numato įdarbinimo su pagalba (pagalba įsidarbinant ir lydimoji pagalba įsidarbinus) paslaugų teikimą asmenims su negalia, kuriems nustatytos ribotos ir vidutinės įsidarbinimo galimybės.
- 2019 m. Socialinių įmonių įstatyme patvirtintos naujos sąlygos: padidinta pelno reinvestavimo dalis (75 proc.), keičiasi tikslinės grupės, subsidijų mokėjimo terminai ir dydžiai, numatyta įdarbintų asmenų su sunkia negalia dalis (10 proc.) ir kt.
- Nuo 2020 m. įsigaliojo statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“: atsižvelgta į Statybos įstatyme įtvirtintą universalaus dizaino principą ir tarptautinius ISO standartus.
- Neįgaliųjų reikalų departamentas 2020 m. parengė Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems vartotojams kuo platesniu mastu (universalaus dizaino) patikros lapą.
- 2019 m. rugsėjo mėn. Vyriausybės nutarimu pakeistas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas: įtvirtinti reikalavimai įstaigoms pačioms įvertinti savo interneto svetainės ir mobiliosios programos atitiktį.

Rekomendacijos

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

1. Siekiant, kad asmenų su negalia socialinių paslaugų plėtra ir integracija būtų pagrįsta patikimais duomenimis, atlikti asmenims su negalia teikiamų socialinių paslaugų išsivystymo ir poreikių analizę savivaldybių ir šalies mastu (1-asis pagrindinis audito rezultatas).
2. Siekiant, kad asmenims su negalia pagalba būtų planuojama ir teikiama pagal individualius poreikius bei padėtų gyventi savarankiškai bendruomenėje ir būti aktyviems darbo rinkoje, sukurti integralią asmens poreikių vertinimo ir juos atliepiančią pagalbos teikimo sistemą (nustatant darbingumo lygį įtraukti valstybės ir

savivaldybės įstaigų, atsakingų už socialinės integracijos priemonių, socialinių ir darbo rinkos paslaugų teikimą informaciją apie asmenį: teikiamą pagalbą, individualius poreikius, gyvenamąją ir darbo aplinką; nustatyti, kad būtų sudaromi asmenims pagalbos / paslaugų teikimo planai ir atliekama įgyvendinimo stebėseną; užtikrinti informacijos apie asmenis su negalia dalijimąsi tarp skirtingų institucijų: savivaldybės, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo ir Užimtumo tarnybos, SODROS) (1-asis ir 2-asis pagrindiniai audito rezultatai).

3. Siekiant kuo aktyvesnio asmenų su negalia dalyvavimo atviroje darbo rinkoje ir darbdavių įsitraukimo, įdiegti paveikiausiais priemones (atlikti asmenims su negalia atviros darbo rinkos priemonių vertinimą dėl jų tobulinimo, nutraukimo ar naujų vystymo tikslingumo; skatinti aktyvesnį asmenų darbo įgūdžių įgijimą darbo vietoje; padėti darbdaviams steigti ar pritaikyti darbo vietas asmenims su negalia įsidarbinant ar jau dirbant teisiniais pagrindais valdomuose objektuose (2-asis pagrindinis audito rezultatas).

Užimtumo tarnybai

4. Siekiant gerinti asmenims su negalia teikiamų paslaugų kokybę, imtis priemonių dėl poreikių nustatymo ir įdarbinimo procesų tobulinimo (parengti klausimyną / anketą asmenų su negalia įsidarbinimo galimybėms ir poreikiams nustatyti bei rekomenduojamų paslaugų / priemonių sąrašą pagal nustatytas asmenų įsidarbinimo galimybes; patvirtinti atvejo vadybos taikymo metodiką, kurioje būtų nustatyta asmenų atranka, poreikių nustatymas, individualus užimtumo veiklos plano sudarymas, stebėseną, koordinuotos pagalbos organizavimas) (2-asis pagrindinis audito rezultatas).
5. Orientuojantis į didesnę asmenų su negalia užimtumą ir mažinant įsidarbinimo kliūtis dėl negalios, numatyti darbdaviams priemones (keisti darbdavių nuostatas dėl asmenų su negalia gebėjimų dirbti, viešinti vykdomas priemones ir gerą įdarbinimo praktiką; nustatyti neįdarbinimo pagal siūlomas darbo vietas priežastis, parengti rekomendacijas dėl socialinių įgūdžių lavinimo, socialinės integracijos priemonių planavimo ir įgyvendinimo socialinėse įmonėse bei jas skleisti) (2-asis pagrindinis audito rezultatas).

Aplinkos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms

6. Siekiant aplinkos pritaikymo asmenims su negalia didesnės pažangos ir jų lygių galimybių naudotis viešaisiais pastatais, užtikrinti, kad būtų parengti veiksmų planai dėl svarbiausių pastatų pritaikymo, numatant vykdytojus, terminus, siektinus rodiklius, ir būtų stebimas planų vykdymas (Aplinkos ministerijai užtikrinti valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų prieinamumo įsivertinimą ir veiksmų planų parengimą bendradarbiaujant su pastatų savininkais (valdytojais), Neįgaliųjų reikalų departamentu ir nevyriausybinėmis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenims su negalia; Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vykdyti veiksmų planų dėl svarbiausių pastatų pritaikymo įgyvendinimo stebėseną) (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Aplinkos ministerijai

7. Siekiant, kad asmenys su negalia galėtų naudotis pritaikytais statiniais (pastatais) visą jų naudojimo laikotarpį, patikslinti teisinį reguliavimą, nustatantį statinių naudojimo

priežiūrą vykdančių institucijų funkcijas dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Susisiekimo ministerijai

8. Siekiant didinti asmenų su negalia galimybes naudotis viešuoju transportu, užtikrinti, kad būtų parengti transporto rūšių kartu su infrastruktūra (išskyrus geležinkelių transportą) prieinamumo didinimo veiksmų planai ir stebimas jų vykdymas (užtikrinti, kad valstybės ir savivaldybių įmonės ar įstaigos, teikiančios transporto paslaugas, įsivertintų prieinamumą bendradarbiaujant su Neįgaliųjų reikalų departamentu ir nevyriausybėmis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenims su negalia, arba pavesti vertinimą atlikti Lietuvos transporto saugos administracijai, įtraukti plano vykdytojus, numatyti terminus, siektinus rodiklius ir atlikti stebėseną) (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).
9. Siekiant įsigyti asmenims su negalia pritaikytas viešojo transporto priemones ar susisiekimo paslaugas, užtikrinti, kad teisės aktuose būtų įtvirtinti transporto prieinamumo asmenims su negalia kriterijai, kuriais turi vadovautis savivaldybės (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Informacinės visuomenės plėtros komitetui

10. Orientuojantis į viešosios informacijos prieinamumą elektroninėje erdvėje, imtis priemonių Direktyvai 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo įgyvendinti (vykdyti informavimo ir metodinės pagalbos priemones dėl interneto svetainių ir mobiliųjų programų taikymo; atliekant vertinimą įtraukti asmenims su negalia atstovaujančias nevyriausybines organizacijas, nurodyti subjektams nustatytus trūkumus ir atlikti jų pašalinimo stebėseną) (3-iasis pagrindinis audito rezultatas).

Savivaldybėms

Savivaldybės – vienos iš svarbiausių institucijų, atliekančių asmenų su negalia socialinę integraciją, todėl jos turi užtikrinti asmenų poreikius teikdamos bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, bendradarbiaudamos su nevyriausybėmis organizacijomis sudaryti sąlygas neįgaliesiems integruotis į bendruomenę ir pritaikyti jiems savo teritorijoje aplinką ir viešąjį transportą.

Ministerijoms ir kitoms įstaigoms įgyvendinant valstybinio audito rekomendacijas, savivaldybės turėtų prisidėti tobulinant asmenų su negalia identifikavimo ir paslaugų teikimo procesus ir užtikrinti teisingų duomenų pateikimą socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje (SPIS), analizuoti esamą situaciją, siekiant pažangos, ir dalytis gerąja praktika įgyvendinant JT Konvenciją. Savivaldybės, kuriose transporto prieinamumas yra mažas, turėtų naudotis galimybe vietinio susisiekimo viešojo transporto priemonių parką atnaujinti ES investicijomis finansuojamos priemonės lėšomis. Siekdami didesnio audito poveikio, rezultatus pateikėme savivaldybių administracijoms ir savivaldybių kontrolės ir audito tarnyboms.

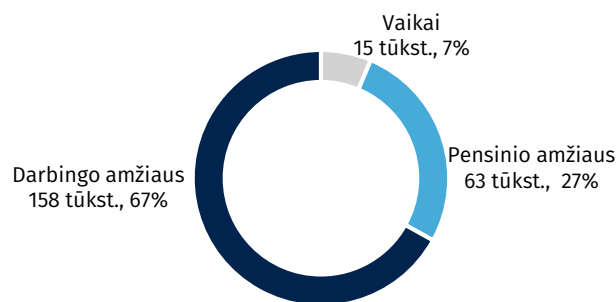
Rekomendacijų įgyvendinimo priemonės ir terminai pateikti ataskaitos dalyje „Rekomendacijų įgyvendinimo planas“ (67 psl.).

ĮŽANGA

Socialinė integracija turi sukurti galimybes gyventi asmenims su negalia savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę. Tai reiškia visapusišką socialinį gyvenimą ir galimybę naudotis visomis visuomenei teikiamomis paslaugomis. Asmens autonomija ir apsisprendimas yra savarankiško gyvenimo pagrindas, įskaitant galimybes naudotis transportu, informacijos ir komunikacijos priemonėmis, gauti asmeninę pagalbą, tinkamą darbą ir pan.

2019 m. pabaigoje šalyje buvo 236 tūkst. asmenys su negalia, didžioji dalis jų yra darbingo amžiaus ir sudaro 67 proc. visų asmenų, turinčių negalią (1 pav.).

1 pav. Asmenų su negalia pasiskirstymas pagal grupes (2019 m.)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM pateiktus duomenis

2010 m. Lietuva ratifikavo JT Neįgaliųjų teisių konvenciją ir įsipareigojo užtikrinti ir skatinti visapusišką visų asmenų su negalia žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą be jokios diskriminacijos dėl negalios. Įvertinęs Lietuvos Konvencijos įgyvendinimo ataskaitą 2016 m., JT neįgaliųjų teisių komitetas pateikė rekomendacijas¹⁶ ir reikė didelį susirūpinimą dėl nepakankamo užtikrinimo asmenims gyventi savarankiškai ir įtraukimo į bendruomenę, mažo užimtumo, prieinamumo bei kitų Konvencijos straipsnių įgyvendinimo. 2020 m. Lietuva rengia naują ataskaitą dėl Konvencijos nuostatų ir Komiteto rekomendacijų įgyvendinimo.

Siekiant kurti Europą be kliūčių, 2010 m. EK patvirtino 2010–2020 m. Europos strategiją dėl negalios, kurioje socialinė apsauga, užimtumas ir prieinamumas yra išskiriamos kaip svarbiausios veiksmų sritys¹⁷. Europos Tarybos 2017–2023 m. strategijoje dėl negalios pabrėžiama, kad lygybė yra pagrindinis visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių principas, ji garantuojama Europos žmogaus teisių konvencijoje, Europos socialinėje chartijoje, JT Neįgaliųjų teisių konvencijoje ir kitose tarptautinėse sutartyse žmogaus teisių klausimais ir susijusiuose dokumentuose.

Siekiant sukurti palankią aplinką ir sąlygas oriam ir visaverčiam asmenų su negalia gyvenimui Lietuvoje, užtikrinti lygias galimybes ir neįgaliųjų gyvenimo kokybę, nuo 2013 m. vykdoma

¹⁶ Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

¹⁷ 2010–2020 m. Europos strategijoje dėl negalios išskirtos 8 sritys: prieinamumas, dalyvavimas, lygybė, užimtumas, švietimas ir mokslas, socialinė apsauga, sveikata ir išorės veiksmai. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from=LT>.

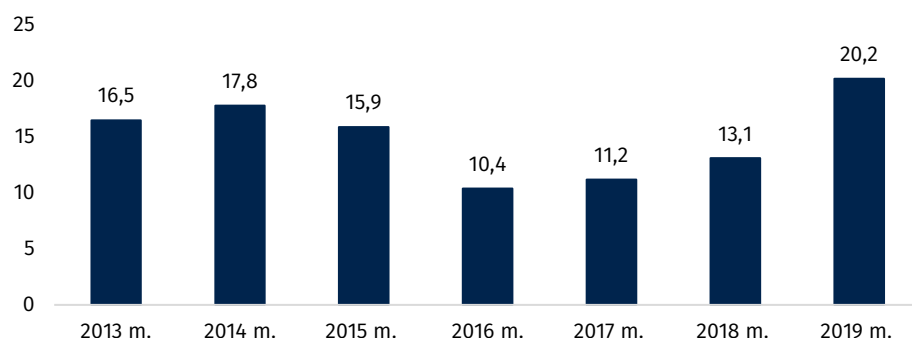
Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos programa¹⁸ – pagrindinis Konvencijos nuostatas įgyvendinantis dokumentas.

Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programos tikslai:

- Užtikrinti skirtingas negalias turinčių neįgaliųjų specialiuosius poreikius socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros, švietimo srityse.
- Užtikrinti neįgaliesiems galimybę laisvai judėti fizinėje aplinkoje ir naudotis visiems prieinama informacija.
- Siekti didesnio neįgaliųjų užimtumo darbo rinkoje, kultūros, sporto, laisvalaikio veikloje.
- Užtikrinti neįgaliųjų teisių, pagrindinių laisvių gynimą nuo diskriminacijos dėl neįgalumo ir sudaryti palankias sąlygas tobulinti neįgaliųjų socialinės integracijos proceso valdymą.

Programos priemonės įgyvendina įvairios ministerijos¹⁹ ir valstybės institucijos; per 7 metus buvo panaudota 105 mln. Eur. Nuo 2016 m. panaudotų lėšų dalis augo nedaug ir 2019 m. priemonių įgyvendinimui buvo panaudota didžiausia lėšų suma per visą programos laikotarpį (2 pav.).

2 pav. Nacionalinei neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programai įgyvendinti panaudotos lėšos (mln. Eur)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal NRD pateiktus duomenis

Šalies politika ir teisinė bazė turi būti kuriama atsižvelgiant į ES teisės aktus, JT Neįgaliųjų teisių konvencijos straipsnius ir Neįgaliųjų teisių komiteto teiktas rekomendacijas. Asmenims su negalia teikiamos paslaugos, pagalba ir kitos priemonės nustatytos įstatymuose: Lygių galimybių, Neįgaliųjų socialinės integracijos, Socialinių paslaugų, Užimtumo, Socialinių įmonių, Statybos ir kt. Asmenų su negalia integravimą, pagalbą, lygias galimybes įtvirtina Vyriausybės nutarimais ir ministrų įsakymais patvirtintos tvarkos, aprašai ar rekomendacijos: statybos techninis reglamentas²⁰, Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas²¹, Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklės²², Specialiųjų poreikių turinčių žmonių susisiekiimo gerinimo Lietuvos Respublikoje gerosios praktikos vadovas²³ ir kt.

¹⁸ Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtinta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programa.

¹⁹ Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Švietimo, mokslo ir sporto, Ekonomikos ir inovacijų, Aplinkos, Kultūros, Vidaus reikalų.

²⁰ Aplinkos ministro 2019-11-04 įsakymu Nr. D1-653 patvirtintas statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“.

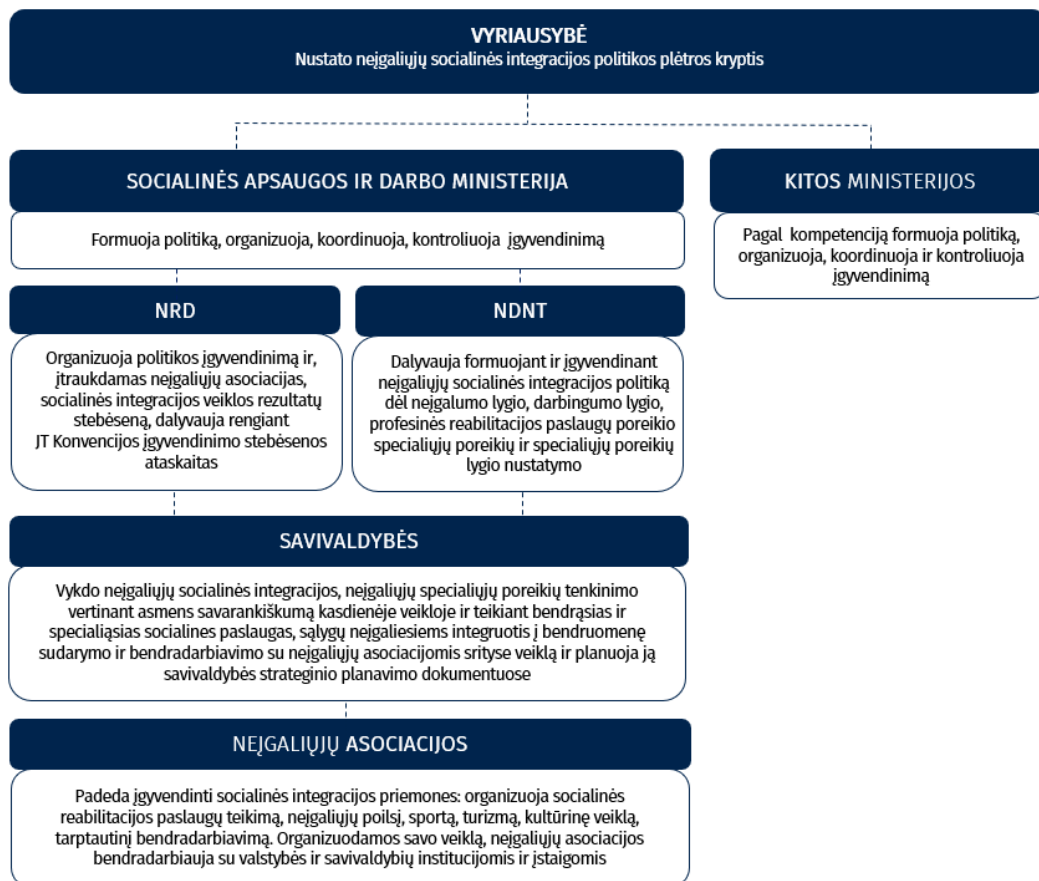
²¹ Vyriausybės 2003-04-18 nutarimu Nr. 480 patvirtintas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas.

²² Patvirtinta socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004-12-31 įsakymu Nr. A1-302.

²³ Patvirtinta susisiekiimo ministro 2013-07-23 įsakymu Nr. 3-403.

Asmenų su negalia socialinės integracijos politiką formuoja ir įgyvendina Vyriausybė, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos pagal kompetenciją, Neįgaliųjų reikalų departamentas, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, savivaldybės ir neįgaliųjų asociacijos (3 pav.).

3 pav. Asmenų su negalia integracijos politiką formuojančios ir įgyvendinančios institucijos

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą

Neįgaliųjų socialinės integracijos sistema finansuojama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo, Privalomojo sveikatos draudimo ir Užimtumo, ES struktūrinių fondų ir kitų lėšų.

2019 m. SADM asmenų su negalia išmokoms, socialinės integracijos ir užimtumo skatinimo priemonėms panaudojo 967 mln. Eur, iš jų: 833 mln. Eur išmokoms ir kompensacijoms, 94 mln. Eur socialinės integracijos priemonėms, 40 mln. Eur užimtumui skatinti. SADM vykdo ES projektus, kuriais finansuojama globos įstaigų pertvarka (infrastruktūra – 37,5 mln. Eur, paslaugos – 17,6 mln. Eur), integrali pagalba į namus (30 mln. Eur), asmeninio asistento paslaugos (5 mln. Eur).

Susisiekimo ministerija transporto prieinamumui didinti vykdo tris ES investicijomis finansuojamas priemones, skirtas viešojo transporto priemonių parko atnaujinimui ir tolimojo reguliaraus susisiekimo autobusų pritaikymui specialiųjų poreikių turintiems žmonėms; skirta apie 43 mln. Eur.

Tikslinius projektus fizinės ir informacinės infrastruktūros pritaikymui vykdo Sveikatos apsaugos (24,3 mln. Eur), Kultūros (4 mln. Eur) ir Vidaus reikalų (86 tūkst. Eur) ministerijos. Visuomeninės paskirties pastatai pagal statybos techninį reglamentą turi būti pritaikyti asmenų su negalia poreikiams vykdant naują statybą, rekonstruojant, atnaujinant (modernizuojant) ir kapitališkai

remontuojant pastatus, todėl skiriamos lėšos pastatų prieinamumui užtikrinti yra didesnės, bet tikslios sumos negalima išskirti iš bendros statybų sumos.

COVID-19 krizės laikotarpiu dar labiau išryškėjo lygių galimybių ir tinkamų sąlygų asmenims su negalia užtikrinimui būtinas paslaugų ir informacijos prieinamumas bei asmeninės pagalbos teikimas pagal individualius poreikius. 2020 m. Europos negalios forumas dėl taikomo karantino ES šalyse atkreipia dėmesį, kad žmonės netenka paramos ir paslaugų, reikalingų jų gyvenimui, nes paslaugų teikėjai liko neapsaugoti ir negali tęsti darbo, todėl ragina teikti finansinę paramą socialinėms, užimtumo ir sveikatos paslaugoms. Dėl paslaugų ir būtinos pagalbos teikimo bendruomenėje organizavimo per karantiną buvo priimti sprendimai Neįgalųjų reikalų taryboje, patvirtinti Darbo kodekso, Užimtumo ir Socialinių įmonių įstatymų pakeitimai. NRD informavo savivaldybes apie socialinės rehabilitacijos paslaugų bendruomenėje vykdymą karantino metu.

AUDITO REZULTATAI

1. SOCIALINĖS PASLAUGOS TURĖTŲ LABIAU DIDINTI ASMENS SU NEGALIA SAVARANKIŠKUMĄ

1. Neįgaliųjų teisių konvencijoje²⁴ patvirtinamas asmenų su negalia nediskriminavimas ir lygių teisė gyventi visiškai įtrauktiems į bendruomenę ir savarankiškai joje dalyvauti. Konvencijos šalys įsipareigoja užtikrinti gyventojams, turintiems negalią, namuose, gyvenamoje vietoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų prieinamumą, įskaitant asmeninę pagalbą. Šiems asmenims lygiai su kitais turi būti suteikta galimybė naudotis bendruomenei skirtomis bendro naudojimo paslaugomis ir patogumais, kurie turi atitikti jų poreikius²⁵.
2. Asmenų su negalia savarankiškumo didinimui svarbu teikti pagalbą ir socialines paslaugas, ypač bendruomenines. Socialinių paslaugų įstatymo principai užtikrina, kad šios paslaugos suaugusiam asmeniui su negalia turi būti teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo namuose, šeimoje, bendruomenėje ir organizuojant pagalbą, padedančią ugdyti ar kompensuoti jo gebėjimus rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti darbo rinkoje²⁶. Asmenų su negalia integracija vykdoma teikiant Socialinių paslaugų kataloge²⁷ numatytas socialines paslaugas ir įgyvendinant socialinės integracijos projektus (4 priedo 1 pav.) bei teikiant asmenims specialiosios pagalbos priemones.
3. 2010–2020 m. Europos strategijoje dėl negalios ir Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programoje²⁸ numatyta plėtoti kompleksines paslaugas asmenims su negalia ir jų šeimos nariams bendruomenėje, kurios svarbios asmens savarankiškumui. Siekdami įvertinti socialinių paslaugų išsivystymą, analizavome, ar kompleksiskai įvertinamas asmenų poreikis ir suteikiamos paslaugos, įgalinančios gyventi savarankiškai, jos planuojamos, atsižvelgiant į individualius poreikius, ar kuriamos naujos ir didinamas jau esančių bendruomeninių socialinių paslaugų prieinamumas.

1.1. Trūksta duomenų ir nevertinama socialinių paslaugų asmenims su negalia būklė

4. JT Neįgaliųjų teisių komitetas bendrojoje pastaboje dėl gyvenimo savarankiškai nurodo, kad Konvencijos šalys turi rinkti duomenis ir reguliariai atlikti paslaugų asmenims su negalia būklės analizę: su kokiomis kliūtimis jie susiduria ir kokios sąlygos būtinos savarankiškam gyvenimui bendruomenėje užtikrinti²⁹.

²⁴ JT Neįgaliųjų teisių konvencija, 19 str.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Socialinių paslaugų įstatymas, 18 str. 4 d.

²⁷ Patvirtinta socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-93.

²⁸ Patvirtinta Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408

²⁹ Bendroji pastaba dėl 19 str.: gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę, 2017. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Article-19_Independent-Living_vert_final.pdf.

5. Audito metu vertinome, ar: visos savivaldybės turi duomenis apie teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia; SADM turi duomenis apie paslaugų poreikį šalyje sprendimams priimti, bent kartą per metus analizuoja ir vertina socialinių paslaugų būklę šalyje³⁰; atrinktos savivaldybės socialinių paslaugų planuose numato paslaugas, remdamosi asmenų su negalia poreikio vertinimo duomenimis³¹; visų savivaldybių teikiamų paslaugų bendruomenėje apimtys atitinka nustatytus normatyvus³².
6. Savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimą savo teritorijoje³³, tačiau apklausus, jos visos nurodė, kad turi duomenis tik apie tuos asmenis, kurie kreipiasi į jas dėl socialinės paramos ir paslaugų. Neturi paslaugų teikimui reikalingų duomenų apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia, jų skaičiaus pagal negalios pobūdį (judėjimo, regos, klausos, psichikos, proto ar mišrų), darbingumo lygį, specialiuosius poreikius, amžių, lytį. Tai, kad trūksta duomenų apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia, nustatėme apsilankę 12-oje savivaldybių. Savivaldybės nurodė, kad duomenų prieinamumas dar labiau sumažėjo SODRAI perėmus šalpos neįgalumo pensijos mokėjimą. Duomenų trūkumą nurodė ir apklaustos apie 90 proc. (43 iš 48) savivaldybių. SADM kiekvienais metais viešai skelbia informaciją apie asmenų skaičių pagal savivaldybes, tačiau duomenys yra teikiami tik pagal tris grupes (vaikai, darbingo ir pensinio amžiaus asmenys).
7. Sukurta Socialinės paramos šeimai informacinė sistema (SPIS), į kurią duomenis suveda NDNT ir savivaldybės, bet sistema iš jų neformuoja ataskaitų apie teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia, kuriems buvo nustatytas darbingumo / neįgalumo lygis, apie teritorijoje gyvenančių asmenų negalios pobūdį informacijos nėra. Duomenimis apie turinčius negalią asmenis disponuoja skirtingos institucijos: SADM, NDNT, SODRA, NVO, bet jie savivaldybėms pateikiami fragmentiškai (1 lentelė).

1 lentelė. Duomenų apie asmenis su negalia perdavimas savivaldybėms

Duomenų šaltinis	Disponuojami duomenys	Duomenų perdavimas savivaldybei
SADM	Asmenų su negalia skaičius pagal darbingumo / neįgalumo, specialiųjų poreikių lygius, specialiuosius poreikius, lytį, gautas išmokas ir kompensacijas pagal savivaldybes	Skelbia viešai apie asmenų su negalia skaičius
NDNT	Duomenys apie asmenis, kuriems nustatomas pirmą kartą ir pakartotinai darbingumo / neįgalumo lygis/ specialiųjų poreikių lygis, specialieji poreikiai	Savivaldybės gauna informaciją iš NDNT apie besikreipiančius asmenis su negalia per SPIS. NDNT skelbia viešai ir teikia duomenis savivaldybei paprašius apie asmenis, kuriems per laikotarpį nustatytas darbingumo lygis, tačiau duomenų apie visus asmenis su negalia neteikia
SODRA	Šalpos ir netekto darbingumo pensijos gavėjai	Teikia duomenis savivaldybei paprašius
NVO	Duomenys apie asmenis, kuriems teikia paslaugas	Teikia duomenis savivaldybei paprašius
Šaltinis – Valstybės kontrolė		

³⁰ Vyriausybės 2006-11-15 nutarimu Nr. 1132 patvirtinta Socialinių paslaugų planavimo metodika, 10 p., PSO Pasaulio ataskaita apie neįgalumą: santrauka (2011), 1 ir 3 rekomendacija.

³¹ Socialinių paslaugų planavimo metodika, 8 p.

³² Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-01-20 įsakymu Nr. A1-23 patvirtinti Socialinių paslaugų išvystymo normatyvai; Socialinių paslaugų planavimo metodika, 17 p.

³³ Socialinių paslaugų įstatymas, 13 str. 1 d.

8. 2019 m. socialinės paramos auditas³⁴ parodė, kad, neturėdamos duomenų, savivaldybės negali identifikuoti asmenų, kuriems reikalinga pagalba, kai jie į savivaldybę nesikreipia. Šio audito metu nustatėme, kad savivaldybės informacijos neturi apie visus darbingo amžiaus asmenis su negalia, ją fragmentiškai renka iš įvairių šaltinių: seniūnijų, socialinių darbuotojų, gydymo įstaigų, NVO, bendruomenės ir pan.

Savivaldybių nurodomi disponavimo duomenimis apie asmenis su negalia pavyzdžiai

Žinomi tik tų asmenų skaičiai, kurie kreipiasi į savivaldybę dėl išmokos / kompensacijos, paslaugų. Gali matyti registrų ir SPIS duomenis apie besikreipiančius į savivaldybę asmenis dėl paslaugų ir pagalbos, tačiau negauna informacijos iš NDNT apie visus teritorijoje gyvenančius asmenis su negalia.

Seniūnijų socialiniai darbuotojai, bendruomenių atstovai, seniūnaičiai, asmenų su negalia šeimos nariai, kaimynai kreipiasi į savivaldybę ir informuoja apie asmenis, kuriems reikia paslaugų.

9. Tikslinės grupės diskusijos³⁵ ir susitikimuose³⁶ asmenims su negalia atstovaujančios NVO pažymėjo, kad ne visi asmenys su negalia kreipiasi į savivaldybes dėl paslaugų suteikimo. Atlikome atvejo tyrimą ir atrinkome 416 (iš 22 tūkst.) darbingo amžiaus asmenų, kuriems 2019 m. I pusmetį NDNT nustatė 0–55 proc. darbingumo lygį. Analizavome 12-os savivaldybių duomenis: atliktus paslaugų poreikio vertinimus, suteiktas paslaugas, veiksmus teikiant pagalbą, ar atsižvelgiama į NDNT asmeniui teikiamas rekomendacijas dėl pagalbos poreikio, kaip bendradarbiaujama su UT. Atvejo tyrimas parodė, kad apie 35 proc. (146) asmenų nesikreipė į savivaldybę dėl socialinės paramos, paslaugų ar kitos pagalbos. Savivaldybės neturėjo informacijos, ar šie asmenys gavo paslaugas iš NVO ir ar jiems reikalinga pagalba. 65 proc. (270) asmenų kreipėsi į savivaldybę, bet tik 9 proc. (36) visų asmenų kreipėsi dėl specialiųjų socialinių paslaugų, pvz.: pagalbos į namus, dienos socialinės globos. Paprašius savivaldybių, jos nepateikė informacijos, kad su tais asmenimis, kurie nesikreipė į savivaldybę, būtų buvę susisiekti ir jiems siūlytos paslaugos (5 priedo 1 pav.).
10. Minėtas socialinės paramos auditas³⁷ parodė, kad savivaldybės socialinių paslaugų planus rengia, neišsiaiškinusios gyventojų paslaugų poreikių. Šio audito metu apėmė 12-a savivaldybių ir išanalizavę jų socialinių paslaugų planus nustatėme, kad planuodamos socialines paslaugas asmenims su negalia, savivaldybės jų poreikį nustatė pagal praėjusių metų faktą, gyventojų ir institucijų pasiūlymų negavo, jų apklausų neorganizavo.
11. Peržiūrėję visų savivaldybių socialinių paslaugų planus nustatėme, kad 58 proc. (35) planų neskaičiuoti paslaugų išvystymo normatyvai³⁸, kitur skaičiuota netiksliai, pvz.: taikyti negaliojantys normatyvai, neteisingas gyventojų skaičius, gavėjų skaičius nesutapo su SPIS duomenimis ir pan. Negalėjome apskaičiuoti socialinių paslaugų normatyvus ir pateikti nuomonę apie socialinių paslaugų mastą, nes nustatėme, kad duomenys, surinkti iš skirtingų duomenų šaltinių (savivaldybių, SPIS, ministerijos), nėra tikslūs ir patikimi. Palyginę visų savivaldybių ir SPIS duomenis apie paslaugų gavėjų skaičius, nustatėme, kad daugeliu atveju jie nesutampa (2 lentelė).

³⁴ „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką“, 2019-07-29 Nr. VA-5.

³⁵ Lietuvos negalios organizacijų forumo ir jo narių atstovai: Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos aklyjų ir silpnaregių sąjunga, Lietuvos kurčiųjų draugija, asociacija „Gyvastis“, VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“.

³⁶ Asociacija „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, VŠĮ „Betzatos bendruomenė“, DC „Šviesa“.

³⁷ „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką“, 2019-07-29 Nr. VA-5.

³⁸ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-01-20 įsakymu Nr. A1-23 patvirtinti Socialinių paslaugų išsivystymo normatyvai.

2 lentelė. Informacijos apie socialinių paslaugų gavėjų skaičiaus neatitikimai, 2018 m.

Socialinės paslaugos pavadinimas	Savivaldybių duomenys	SPIS duomenys	Savivaldybės, kurių duomenys sutampa
Dienos socialinė globa institucijoje	1725	1810	Palangos m., Tauragės r., Trakų r., Visagino m.
Dienos socialinė globa asmens namuose	595	182	Pagėgių, Skuodo r., Utenos r.
Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose	398	413	Alytaus m., Marijampolės r., Vilkaviškio r.
Šaltinis – Valstybės kontrolė			

12. Statistikos departamento duomenys apie socialines paslaugas renkami skirtingais pjūviais, nepalyginami su normatyve nurodytomis paslaugų rūšimis, todėl negalėjome nustatyti, ar visų savivaldybių teikiamų paslaugų bendruomenėje apimtys atitinka normatyvus.

Duomenų apie socialines paslaugas neatitikimai

Pagal socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintą normatyvą³⁹ skaičiuojamas pagalbos į namus, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo asmens (šeimos) namuose paslaugų gavėjų skaičius. SADM duomenimis, 2018 m. šias paslaugas gavo 1 414 suaugusių asmenų su negalia. Pagal normatyvą skaičiuojamas paslaugų gavėjų skaičius, tenkantis 10 tūkst. gyventojų.

Statistikos departamentas teikia duomenis apie pagalbos į namus, kurią sudaro pagalba į namus ir socialinė globa asmens namuose, gavėjų skaičių. Socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo asmens (šeimos) namuose gavėjai į šį skaičių nėra įskaitomi. Departamento duomenis, 2018 m. šią paslaugą gavo 3 072 suaugusieji asmenys su negalia.

13. SADM negali įvertinti, ar savivaldybės užtikrina minimalų paslaugų prieinamumo lygį, nes neturi tikslios informacijos apie šių paslaugų gavėjų skaičių ir paslaugų poreikį, socialinių paslaugų išvystymo lygiui nustatyti naudoja savivaldybių pateiktus duomenis, kurie nėra tikslūs, ir nurodo tik savivaldybės finansuojamus paslaugų gavėjus (nėra pagal projektus ir privačiai teikiamų paslaugų). Ministerija nerenka ir neanalizuoja duomenų apie savivaldybių biudžetų skirtas lėšas asmenų su negalia paslaugoms teikti.
14. Formuojant socialinių paslaugų politiką, pagrįstiems sprendimams priimti reikalinga surinkti ir stebėti patikimus duomenis apie asmenis su negalia ir socialines paslaugas. Savivaldybėms svarbu disponuoti visais duomenimis apie asmenų su negalia skaičių pagal jų neįgalumo, savarankiškumo lygius ir pagalbos poreikius, kad galėtų pasirūpinti pagalba asmenims, kuriems ji reikalinga.

1.2. Paslaugos asmeniui planuojamos ir teikiamos kompleksiškai neįvertinus individualių poreikių

15. JT neįgaliųjų teisių komitetas bendrojoje pastaboje dėl gyvenimo savarankiškai pažymi, kad savarankiškumui didinti svarbu asmeniui su negalia sudaryti galimybę naudotis

³⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-01-20 įsakymu Nr. A1-23 patvirtinti Socialinių paslaugų išvystymo normatyvai.

paslaugomis, kurios atitiktų jo poreikius, kad jis galėtų įsitraukti ir visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime⁴⁰.

16. Audito metu vertinome, ar: asmeniui su negalia kreipusis dėl darbingumo lygio nustatymo, poreikis dėl paslaugų nustatomas koordinuotai NDNT, UT ir savivaldybių lygiu; visiems asmenims, kuriems nustatytas paslaugų poreikis, suteikiamos socialinės paslaugos pagal atliktą vertinimą⁴¹; visiems asmenims sudaromas veiksmų / priemonių planas remiantis nustatytu individualiu poreikiu⁴²; visos savivaldybės teikia visų rūšių socialines paslaugas bendruomenėje pagal Socialinių paslaugų katalogą; ne mažiau nei 50 proc. asmenų, kuriems NDNT rekomendavo, gavo socialines paslaugas; savivaldybės sprendimą dėl šių paslaugų priima per 1 mėn. nuo asmens kreipimosi ir suteikia jas per 1 mėn. nuo sprendimo⁴³.
17. Remiantis teisės aktais⁴⁴ pagalbos ir paslaugų poreikiai nustatomi keliose institucijose: savivaldybėse – asmeniui paprašius paslaugos, NDNT – nustatant neįgalumo / darbingumo lygį, UT – vertinant įsidarbinimo galimybes, NVO – teikiant paslaugas pagal projektus. Asmenims paslaugų poreikiai nustatomi ne vieno langelio principu. Išanalizavę šių institucijų dokumentus ir susitikę su jų atstovais nustatėme, kad nėra numatyta koordinuoti skirtingų institucijų asmenims su negalia nustatomą pagalbos ir paslaugų poreikį ir teikimą, todėl pagalbos teikimo sistema nėra integrali.
18. Atlikę teisės aktų⁴⁵ ir poreikio vertinimo dokumentų analizę aplankytose savivaldybėse (12) nustatėme, kad jos vertina tik konkrečios paslaugos poreikį asmeniui paprašius, bet kompleksškai nevertina, kokios kitos paslaugos jam gali būti reikalingos. Savivaldybių naudojamas socialinių paslaugų vertinimo klausimynas⁴⁶ pildomas visiems asmenims, tačiau nepakankamas asmenų su negalia individualiems poreikiams nustatyti, nes neidentifikuoja, kokios paslaugos ir pagalba yra reikalinga pagal negalios pobūdį, kurios didintų galimybes savarankiškai gyventi bendruomenėje. NVO⁴⁷ ir 8 (iš 12) savivaldybės nurodė, kad poreikių vertinimo klausimynus reikia atnaujinti, nes jie nepakankami įvertinti asmens savarankiškumą, ypač asmenims su proto ar psichikos negalia. Socialinių darbuotojų asociacijos nuomone, nesudaryta galimybė vertinamam asmeniui išsakyti savo nuomonę.
19. Nustatydama suaugusiems asmenims darbingumo lygį, NDNT taip pat vertina pagalbos poreikį, gebėjimus dalyvauti ir būti savarankiškam, atsižvelgiant į sveikatos būklę⁴⁸, tačiau teisės aktuose nenumatyta į vertinimą įtraukti savivaldybių ir teikti joms informaciją apie

⁴⁰ JT Neįgaliųjų teisių komiteto Bendroji pastaba dėl 19 straipsnio: gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę, 2017. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Article-19_Independent-Living_vert_final.pdf.

⁴¹ Socialinių paslaugų įstatymas, 4 str. 6 p., Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 3 str. 11 p.

⁴² JK Apsaugos įstatymas 2014 (angl. *Care Act 2014*); Švedijos Paramos ir paslaugų asmenims su tam tikra funkcinė negalia įstatymas, 10 p. (angl. *Support and service for Persons with certain Functional Impairments (1993:387)*).

⁴³ Valstybinio audito „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką“ geroji praktika (2019-07-29 ataskaita Nr. VA-5).

⁴⁴ Socialinių paslaugų įstatymas, 13 str.; Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 18 ir 201 str.; Užimtumo įstatymas, 31 ir 301 str.; Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, 4 str.

⁴⁵ Socialinių paslaugų įstatymas, 13 str.; socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-94 patvirtintas Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas ir Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodika.

⁴⁶ Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas.

⁴⁷ VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Lietuvos negalios organizacijų forumas, dienos centras „Šviesa“.

⁴⁸ Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašas ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašas, patvirtintas socialinės apsaugos ir darbo ir sveikatos apsaugos ministrų 2005-03-21 įsakymu Nr. A1-78/V-179 (2019-01-02 įsakymo Nr. A1-1/V-2 redakcija).

asmenims nustatytą pagalbos poreikį. Neįtraukus savivaldybių, tiesiogiai neįvertinama asmens gyvenamoji aplinka, artimųjų galimybės suteikti pagalbą, todėl NDNT vertinimas neatskleidžia aplinkos įtakos asmens savarankiškumui. NVO atstovų⁴⁹ nuomone, NDNT vertinimo klausimynai⁵⁰ nepakankamai identifikuoja asmens su negalia individualias savybes, gebėjimus ir kliūtis, kurias galima būtų pašalinti suteikiant socialines paslaugas ar kitą pagalbą.

20. NDNT nuo 2019 m. sausio 1 d. asmenims su negalia teikia rekomendacijas dėl pagalbos poreikio (kito asmens pagalbos, pagalbos priimant sprendimus, socialinės reabilitacijos paslaugos ir kt.), tačiau pagal galiojančią tvarką⁵¹ jos teikiamos tik popierine forma asmeniui. Vertintais atvejais tik 4 proc. (8 iš 207) asmenų pateikė jiems išduotas rekomendacijas savivaldybėms, kurios patvirtino, kad NDNT rekomendacijų negauna, jei asmuo nepateikia. NDNT nėra numatyta atlikti stebėsenos, kiek asmenų su negalia gavo pagalbą pagal teiktas rekomendacijas. Apklausus savivaldybes, tik maža dalis 12 proc. (7 iš 60) nurodė, kad į rekomendacijas atsižvelgia, o 40 proc. (24 iš 60) nuomone, jos nepadedą parinkti tinkamos pagalbos, nes yra nekonkrečios. SADM nurodė, kad NDNT rekomendacijos skirtos informuoti žmogų apie reikalingą pagalbą, dėl kurios jis gali kreiptis į savivaldybę.
21. Atvejo tyrimo metu rinkome informaciją, kokios paslaugos suteiktos savivaldybėse asmenims, kuriems NDNT nustatė pagalbos poreikį ir pateikė rekomendacijas (pateiktos 207 asmenims iš 416 atrinktų). Rezultatai parodė, kad 13 proc. (26 iš 207) visų asmenų, kuriems NDNT teikė rekomendacijas dėl pagalbos poreikio, kreipėsi ir gavo specialiąsias socialines paslaugas. Savivaldybės mažai siūlo bendruomeninių paslaugų, nors NDNT jas rekomenduoja kaip didinančias savarankiškumą. Iš 26-ių asmenų, kurie kreipėsi į savivaldybes, NDNT jiems rekomendavus kito asmens pagalbą, 12-ai socialinės paslaugos nebuvo suteiktos, 10-iai suteikta ilgalaikė socialinė globa globos namuose ar laikinas apnakvindinimas nakvynės namuose, tik 4-iems suteiktos atitinkamos paslaugos dienos ir trumpalaikė socialinė globa. Sprendimai priimti per teisės aktais nustatytą 1 mėn. laikotarpį. Paslaugos nuo sprendimo priėmimo suteiktos per 1 mėn., išskyrus, kai teko laukti ilgalaikės socialinės globos paslaugų institucijoje (5 priedo 2 pav.).
22. Aplankytose savivaldybėse (12) nustatėme, kad jos turi informaciją, reikalingą NVO socialinės reabilitacijos paslaugų projektams finansuoti (pvz.: dalyvių skaičių, lėšas, paslaugų rūšis), tačiau nežino, kokiems asmenims paslaugos teikiamos, jos nėra fiksuojamos informacinėje sistemoje (SPIS). Rekomendacijoje dėl pagalbos poreikio nedetalizuota, kokios konkrečiai socialinės reabilitacijos paslaugos asmeniui rekomenduojamos ir neteikiama informacija apie jas teikiančias NVO, nes NDNT informacijos pagal kiekvieną savivaldybę neturi. Atvejo tyrimo metu savivaldybės negalėjo pateikti informacijos, ar asmenys gauna socialinės reabilitacijos paslaugas.
23. JT neįgaliųjų teisių komitetas⁵² pažymi, kad visos pagalbos paslaugos turi būti organizuojamos ir teikiamos, užtikrinant visišką, individualią, savarankiškai pasirinktą ir veiksmingą asmenų su negalia įtrauktį į bendruomenę, dalyvavimą jos veikloje ir savarankišką gyvenimą. Siekiant tai garantuoti, turėtų būti sudaromas veiksmų / priemonių planas, kuriame būtų numatyti tikslai,

⁴⁹ VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Lietuvos negalios organizacijų forumas, Dienos centras „Šviesa.“

⁵⁰ Darbingumo lygio nustatymo kriterijų aprašas ir darbingumo lygio nustatymo tvarkos aprašas.

⁵¹ Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2018-12-31 įsakymas Nr. V-159 „Dėl rekomendacijos dėl pagalbos poreikio formos patvirtinimo“.

⁵² JT Neįgaliųjų teisių komiteto Bendroji pastaba dėl 19 straipsnio: gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę, 2017. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Article-19_Independent-Living_vert_final.pdf.

veiksmai, kurie didintų asmens savarankiškumą, į pagalbos teikimą įtraukiami specialistai, atsakingos institucijos, artimieji, numatyta, kada planas turi būti peržiūrimas ir pan. Atskirais teisės aktais nustatytas planų sudarymas, pvz.: socialinės globos⁵³ ir asmeninio asistento paslaugų planas⁵⁴, tačiau jie apima tik konkrečios paslaugos teikimą, o ne kompleksiskai derinant skirtingas paslaugų rūšis. Nė vienu vertintu atveju savivaldybėse asmenims nebuvo sudaryti planai, kuriuose būtų numatyti veiksmai, įtraukiami skirtingų sričių specialistai, atsakingos institucijos, artimieji, nes teisės aktai neįpareigoja.

24. Užsienio šalyse taikoma geroji praktika,⁵⁵ kai asmeniui su negalia sudaroma galimybė pačiam apsispręsti, kokia kompleksinė pagalba jam reikalinga. Sudaromame veiksmų / priemonių plane, remiantis nustatytu individualiu poreikiu, planuojamos paslaugos, didinančios savarankiškumą. Sudarius planą paslaugos yra koordinuojamos tarp institucijų ir atliekama jo stebėseną.

Individualaus veiksmų / priemonių plano sudarymo užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžiai

Švedijoje⁵⁶ rengiamas individualus priežiūros ir paramos planas, kurį sudaro paslaugų asmeniui paketas. Į jį įtraukiami ir veiksmai, kurių imasi ne tik savivaldybė, bet ir kitos institucijos. Apskritis taryba ir savivaldybės nuolat informuoja vieną kitą apie sudarytus planus.

Jungtinėje Karalystėje,⁵⁷ vertinant suaugusio asmens globos ir pagalbos poreikį, įvertinama ne tik ar ir kokia pagalba reikalinga, bet ir numatomi rezultatai, kurių asmuo nori pasiekti kasdieniniame gyvenime, ar priežiūros ir pagalbos paslaugų teikimas padėtų pasiekti tų rezultatų, jeigu taip, kokių mastu. Į poreikių vertinimą įtraukiamas asmuo, jo globėjas, bet koks kitas asmuo, kurio prašo asmuo ar kuris suinteresuotas jo gerove. Įvertinus poreikius, sudaromas individualus planas.

25. Lietuvoje vykdant institucinės globos pertvarką parengta Socialinės globos įstaigose gyvenančių proto ir (ar) psichikos negalią turinčių suaugusių individualių poreikių nustatymo ir individualių planų sudarymo metodika.⁵⁸ Siekiant kompleksiško poreikio nustatymo ir koordinuoto paslaugos teikimo, metodikos principai galėtų būti geroji praktika, teikiant paslaugas visoms tikslinėms grupėms.

Metodikoje numatyta poreikių nustatymo ir individualaus veiksmų / priemonių plano sudarymo geroji praktika

Remiantis asmens individualių poreikių vertinimo rezultatais, atsižvelgiant į jo norus ir tikslus, sudaromas individualus planas. Į rengimą įtraukiami asmens artimieji. Planuojamos paslaugos, kurios padėtų asmeniui gauti labiausiai tinkamą, integruotą, kompleksiską ir efektyvią pagalbą. Bendradarbiaujama tarp skirtingų institucijų. Koordinuojami ištekliai ir vykdoma stebėseną.

26. Socialinių paslaugų kataloge⁵⁹ apibrėžtas socialinės paslaugos turinys pagal socialinių paslaugų rūšis. Išanalizavę visų savivaldybių duomenis, kokias bendruomenines socialines paslaugas jos teikia, nustatėme, kad nė viena savivaldybė neteikia visų rūšių paslaugų, nurodytų kataloge (3 lentelė).

⁵³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-20 įsakymu Nr. A1-46 patvirtintas Socialinės globos normų aprašas.

⁵⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018-11-23 įsakymu Nr. A1-657 patvirtintas Asmeninio asistento paslaugų organizavimo ir teikimo tvarkos aprašas.

⁵⁵ Prieiga per internetą: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161516>.

⁵⁶ Prieiga per internetą: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453.

⁵⁷ Prieiga per internetą: <https://www.disabilityrightsuk.org/assessment-eligibility-and-support-planning>.

⁵⁸ Prieiga per internetą: <http://www.pertvarka.lt/veikla/projekto-planas/2-uzdavins/>.

⁵⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-93 patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas.

3 lentelė. Bendruomeninių socialinių paslaugų rūšys ir neteikiančių savivaldybių skaičius (2020-01-01)

Paslaugos pavadinimas	Paslaugos neteikiančių savivaldybių skaičius
Trumpalaikė socialinė globa asmens namuose	60
Apgyvendinimas apsaugotame būste	56
Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose	28
Dienos socialinė globa institucijoje	11
Dienos socialinė globa asmens namuose	1
Transporto organizavimas	1

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal savivaldybių informaciją

27. SADM kartu su EK, Pasaulio banko ir Pasaulio sveikatos organizacijos ekspertais įgyvendina projektą „Negalios nustatymo sistemos tobulinimas“, finansuojamą iš ES struktūrinių reformų paramos programos. Projekto metu vertinama asmenų su negalia socialinės integracijos situacija Lietuvoje ir bus teikiamos rekomendacijos, kaip keisti ar tobulinti darbingumo / neįgalumo vertinimo sistemą, kad būtų sudarytos geresnės galimybės užtikrinti asmenų su negalią teises savarankiškai gyventi ir būti įtrauktiems į bendruomenę ir darbo rinką bei plėtoti į individualius poreikius orientuotų bendruomeninių socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų sistemą. Projektą planuojama baigti 2020 m.
28. Siekiant, kad asmenys gautų reikalingas paslaugas, įgalinančias gyventi savarankiškai, turi būti kompleksiskai ir koordinuotai vertinami asmens individualūs poreikiai tarp skirtingų institucijų, o pagal nustatytus poreikius planuojamos paslaugos ir veiksmai.

1.3. Bendruomeninių paslaugų plėtra nepakankama

29. 2010–2020 m. Europos strategija dėl negalios pabrėžia siekį skatinti ES šalis pereiti nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų. Neįgaliųjų teisių komitetas⁶⁰ rekomendavo šalims kurti bendruomenines paslaugas asmenims su negalia, numatant galimybę teikti individualiai pritaikytas asmeninės pagalbos paslaugas, o ataskaitoje Lietuvai rekomendavo investuoti į naujų paslaugų kūrimą⁶¹. Vyriausybė prioritetams įgyvendinti numatė naujų bendruomeninių paslaugų asmenims su negalia ir jų šeimoms sukūrimą ir plėtrą, skatinant žmonių su negalia savarankiškumą ir jų įgalinimą⁶².
30. Audito metu vertinome, ar: visos savivaldybės savo lėšomis pradėjo finansuoti bent vieną naują socialinę paslaugą per metus⁶³; 80 proc. asmenų gavo bendruomenines paslaugas iš bendro neįgaliųjų, gaunančių socialines paslaugas, skaičiaus ir bendruomeninių paslaugų

⁶⁰ Bendroji pastaba dėl 19 str.: gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę, 2017. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Article-19_Independent-Living_vert_final.pdf.

⁶¹ JT Neįgaliųjų teisių komitetas. Baigiamosios pastabos pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016.

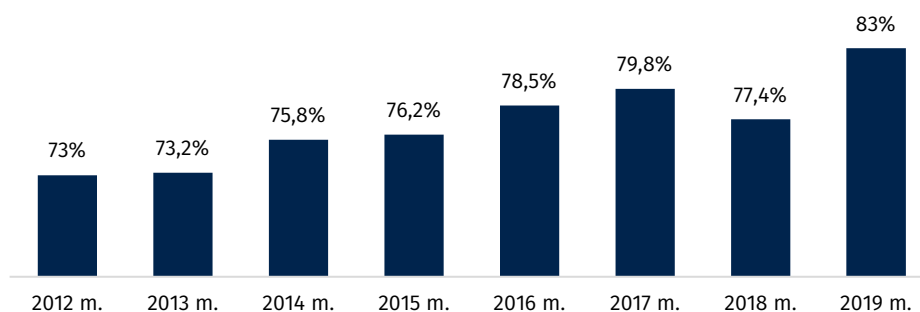
⁶² Vyriausybės 2017-03-13 nutarimu Nr. 167 patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo planas.

⁶³ JT Neįgaliųjų teisių konvencija, stebėsenos kriterijus: Naujų formų socialinių paslaugų neįgaliesiems skaičius bei jų gavėjų skaičius.

gavėjų yra 4 kartus daugiau nei institucinės globos gavėjų⁶⁴; visos savivaldybės teikia asmeninio asistento paslaugas⁶⁵.

31. Nacionalinei neįgaliųjų socialinės integracijos programai įgyvendinti⁶⁶ numatyta plėtoti kompleksiskai teikiamas paslaugas asmenims su negalia ir jų šeimų nariams bendruomenėje. Bendruomeninių paslaugų asmenims su negalia rodikliai ir jų siektinos reikšmės nustatytos Pertvarkos veiksmų plane⁶⁷. Vienas rodiklių yra neįgaliųjų, gaunančių bendruomenines paslaugas, dalis iš bendro neįgaliųjų, gaunančių socialines paslaugas, skaičiaus. Vertinant šį rodiklį, SADM duomenimis, 2019 m. šias paslaugas gavo 83 proc. asmenų nuo visų paslaugas gavusių asmenų su negalia ir jis viršijo siektiną reikšmę (2020 m. – 80 proc.) (4 pav.)

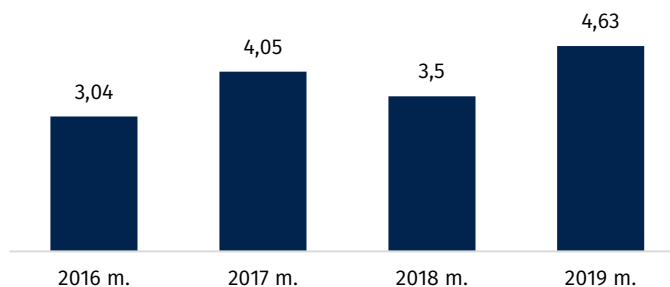
4 pav. Bendruomenines paslaugas gavusių asmenų su negalia nuo visų paslaugas gavusių asmenų su negalia dalis (proc.)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM skaičiavimą iš Statistikos departamento duomenų

32. Vertinant kitą Pertvarkos veiksmų plano⁶⁸ rodiklį – bendruomeninių paslaugų ir institucinės globos gavėjų santykis – 2019 m. buvo 4,63 kartai ir jis viršijo siektiną reikšmę (2020 m. – 4,3 kartai) (5 pav.).

5 pav. Bendruomeninių paslaugų gavėjų ir institucinės globos gavėjų santykio pokytis (kartais)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM skaičiavimą iš Statistikos departamento duomenų

⁶⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-02-14 įsakymu Nr. A1-83 patvirtintas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų planas.

⁶⁵ JT Neįgaliųjų teisių konvencijos 5-asis bendrasis komentaras.

⁶⁶ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015-06-25 įsakymu Nr. A1-381 patvirtintas Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programos įgyvendinimo 2016–2018 m. veiksmų planas.

⁶⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-02-14 įsakymu Nr. A1-83 patvirtintas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų planas.

⁶⁸ Ten pat.

33. Ministerija informavo, kad rodiklio reikšmės keitėsi ne tik dėl socialinių paslaugų pokyčių, bet ir dėl statistinės atskaitomybės: socialines paslaugas teikiančių įstaigų neteisingų duomenų pateikimo Statistikos departamentui 2018 m. ir pasikeitusios statistinės atskaitomybės 2019 m. Išnagrinėję Statistikos departamento duomenis apie paslaugų gavėjus ir SADM taikomą rodiklių apskaičiavimo tvarką nustatėme, kad į paslaugų gavėjų skaičių įtraukiami ir asmenys, gyvenantys socialinės globos įstaigose, kuriose yra mažiau nei 40 gyventojų, ir gaunantys paslaugas bendruomenėje. Todėl šis rodiklis neparodo savarankiškai bendruomenėje gyvenančių ir joje paslaugas gaunančių asmenų dalies.
34. Įgyvendinant minėtą Institucinės globos pertvarkos projektą, kuriamos naujos bendruomeninės paslaugos asmenims, turintiems proto ir (ar) psichikos negalią, ir jų šeimoms. Buvo išbandytos apsaugoto būsto, laikino atokvėpio, atvejo vadybos, asmeninio asistento, įdarbinimo su pagalba paslaugos, kurias gavo 350 asmenys ir jų šeimos. Nuo 2020 m. kuriama paslaugų bendruomenėje infrastruktūra ir pradėtos teikti apsaugoto būsto, socialinių dirbtuvių, įdarbinimo su pagalba ir pagalbos priimančios sprendimus paslaugos. Šios paslaugos tik kuriamos ir apims mažą dalį asmenų, bendruomenines paslaugas planuojama suteikti 1 tūkst. asmenų su proto ar psichikos negalia, nors globos įstaigose gyvena 6,3 tūkst. asmenų, apie 0,3 tūkst. jų gyvena grupinio gyvenimo namuose, kuriose sudarytos galimybės gauti paslaugas bendruomenėje.
35. Europos negalios ekspertų tinklas (ANED)⁶⁹ rekomendavo įteisinti ir teikti asmeninio asistento paslaugas. Išbandžius naują paslaugą per Institucinės globos pertvarkos projektą⁷⁰, nuo 2019 m. asmeninio asistento paslauga pradėta finansuoti iš Kompleksinės paslaugos šeimai projekto⁷¹ 58-iose savivaldybėse. Paslauga pradėta teikti neseniai, savivaldybės ieško, kam ji reikalinga.
36. Socialinių paslaugų plėtra šalyje vykdoma ES struktūrinių fondų finansuojamais ir kitais valstybės inicijuotais projektais (4 priedo 1 lentelė). Išanalizavę audito metu savivaldybių teiktus duomenis ir socialinių paslaugų planus nustatėme, kad jos mažai finansuoja naujų socialinių paslaugų iš savo biudžeto. Tik 33 proc. (4 iš 12) aplankytų savivaldybių 2017–2019 m. pradėjo teikti naujas paslaugas savo lėšomis: Alytaus m. – asistento paslaugą, Telšių r. – neįgalųjų darbinio užimtumo skatinimo ir socialinių dirbtuvių veiklą, Kauno m. – dienos socialinės globos paslaugą suaugusiems asmenims su negalia bendruomeniniuose namuose, Panevėžio r. – dienos socialinę globą asmens namuose.
37. Plėtra vykdoma, bet bendruomeninių paslaugų nepakanka⁷², kad asmuo su negalia kuo ilgiau galėtų likti savo namuose ir bendruomenėje, todėl asmenys priversti kreiptis dėl ilgalaikės socialinės globos paslaugų institucijoje. Susitikimuose tai pažymėjo šioms asmenims atstovaujančios NVO,⁷³ tai rodo ir Europos Komisijos užsakymu Europos negalios ekspertų tinklo atlikto tyrimo⁷⁴ rezultatai: nepakanka bendruomeninių paslaugų

⁶⁹ 2018/2019 m. Europos semestro šalies suvestinė dėl negalios. Lietuva, 2019.

⁷⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-02-14 įsakymu Nr. A1-83 patvirtintas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų planas.

⁷¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019-03-20 įsakymas Nr. A1-157 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016-07-15 įsakymo Nr. A1-364 „Dėl 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonės Nr. 08.4.1-ESFA-V-416 „Kompleksinės paslaugos šeimai“ projektų finansavimo sąlygų aprašo patvirtinimo“ pakeitimo.“

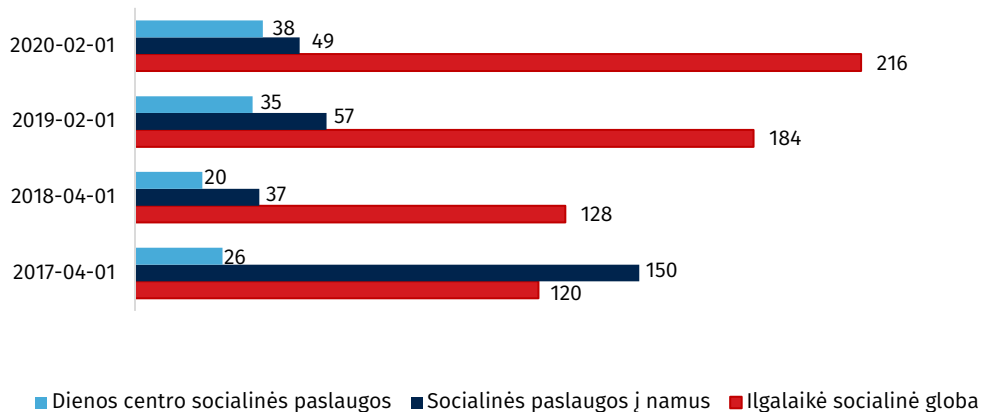
⁷² 2018/2019 m. Europos semestro šalies suvestinė dėl negalios. Lietuva, 2019.

⁷³ Lietuvos negalios organizacijų forumas, asociacija „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjungos, Dienos centras „Šviesa“.

⁷⁴ Šalies ataskaita apie gyvenimą savarankiškai ir įtraukimą į bendruomenę. Lietuva, 2019.

perėjimui nuo institucinės globos. 2017–2020 m., SADM duomenimis, eilės ilgalaikiai socialinei globai didėjo ir laukiančiųjų skaičius buvo didžiausias (6 pav.). Šios paslaugos poreikis auga ir dėl demografinių pokyčių (senstančios visuomenės, ilgėjančios gyvenimo trukmės). Šis skaičius neparodo realios situacijos, nes, atvejo tyrimo duomenimis, į savivaldybę kreipiasi ne visi asmenys, kuriems NDNT nustato pagalbos poreikį, ir poreikiai nėra vertinami kompleksškai.

6 pav. Suaugusių asmenų su negalia, laukiančių socialinių paslaugų savivaldybėse, skaičius

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM duomenis

38. Paslaugos ilgalaikiai priežiūrai, kuri apima globą, slaugą ir kitas socialines paslaugas institucijoje ir namuose, tais atvejais, kai žmogus negali saugiai ir savarankiškai gyventi dėl sveikatos ar kitų problemų, yra nagrinėjamos Valstybės kontrolės 2020 m. valstybiniame audite „Ilgalaikė priežiūra“.
39. Bendruomenėje teikiamų paslaugų apimtys nedidėja taip, kad jomis būtų pakeistos institucinės globos paslaugos, todėl gali būti nepasiektas tikslas iki 2030 m. suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam asmeniui su negalia gauti reikiamą pagalbą, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame⁷⁵. Būtina vykdyti priemones, didinančias bendruomeninių paslaugų plėtrą. Savivaldybės turėtų aktyviau prisidėti prie naujų specifinių socialinių paslaugų atsiradimo.

2. TOBULINTINA VALSTYBĖS PAGALBA ĮDARBINANT ASMENIS SU NEGALIA

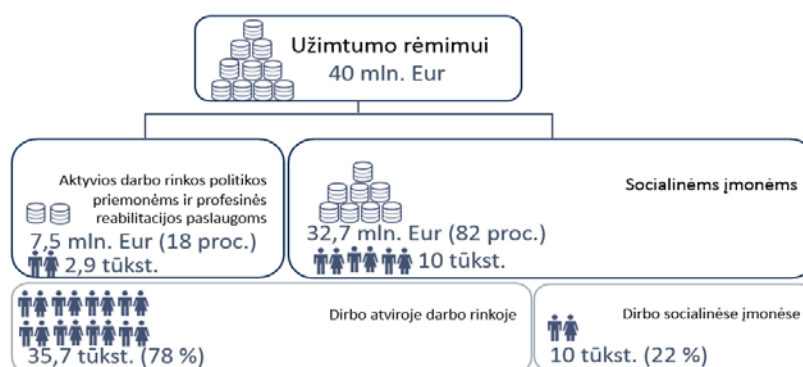
40. Asmenų su negalia užimtumas – vienas pagrindinių integracijos į visuomenę rodiklis. Ši sritis kaip svarbiausia išskirta 2010–2020 m. Europos strategijoje dėl negalios, kuri užtikrina ekonominį savarankiškumą, leidžia pasiekti geresnių asmeninio tobulėjimo rezultatų ir apsisaugoti nuo skurdo. Konvencijoje⁷⁶ įtvirtina nuostata, kad asmenys su negalia turi teisę į galimybę užsidirbti pragyvenimui iš laisvai pasirinkto darbo ar pasiūlymo darbo rinkoje, kuri yra atvira, tinkama ir prieinama.

⁷⁵ Sveikatos apsaugos ir darbo ministro 2012-11-16 įsakymu Nr. A1-517 patvirtintos Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės.

⁷⁶ JT Neįgaliųjų teisių konvencija, 27 str.

41. Užimtumo, Socialinių įmonių ir Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymuose yra numatytas valstybės pagalbos teikimas, taikomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės ir paslaugos, skirtos asmenų su negalia užimtumui didinti. Valstybės užimtumo skatinimo politika nukreipta į priemones, skatinančias integraciją į atvirą darbo rinką ir į segreguotą darbo aplinką (socialines įmones). Užimtumo tarnyba yra pagrindinė įstaiga, atsakinga už darbo rinkos paslaugų teikimą, aktyvių darbo politikos priemonių įgyvendinimą, profesinės reabilitacijos organizavimą, valstybės pagalbos socialinėms įmonėms teikimą ir pan. (6 priedo 1 pav.).⁷⁷
42. 2019 m. asmenų su negalia integracijai į darbo rinką skirta 40 mln. Eur, bet didžioji dalis (82 proc.) teko socialinėms įmonėms, o paslaugoms ir priemonėms, skirtoms ugdyti arba atkurti asmenų darbingumą ir didinti jų įsidarbinimo galimybes atviroje darbo rinkoje, teko beveik 5 kartus mažiau (7 pav.).

7 pav. Užimtumo skatinimui skiriamos lėšos (2019 m.)

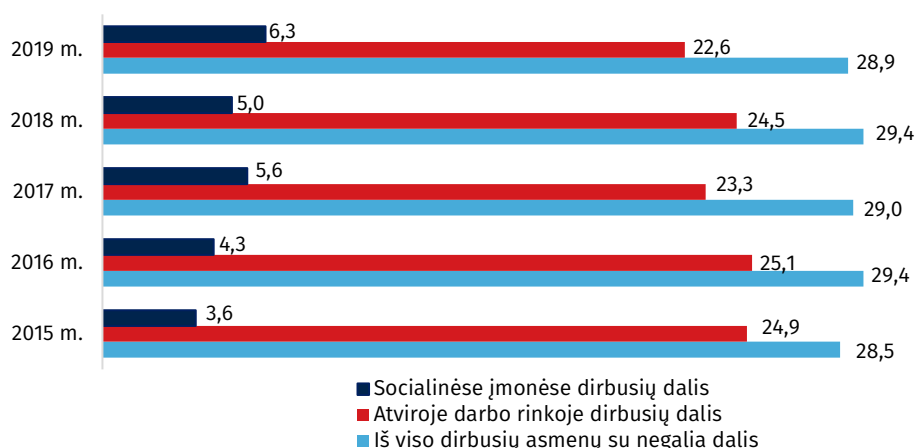

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM ir UT duomenis

43. Socialinių įmonių finansavimas skiriamas iš valstybės biudžeto, vadovaujantis Socialinių įmonių įstatymu, kuriame buvo nustatytas skirtingas (pvz.: didesni subsidijų darbo užmokesčiui procentai ir trukmės) finansavimas nei Užimtumo įstatyme. SADM informavo, kad mažą neįgaliųjų dalyvių skaičių atviros darbo rinkos priemonėse paveikė finansavimo trūkumas; priemonės yra finansuojamos vykdant ES projektus, kurių nei vienas nėra skirtas tik asmenų su negalia įdarbinimui atviroje darbo rinkoje ir finansavimas tenka visoms projektuose numatytoms tikslinėms grupėms.
44. 2019 m. šalyje darbingo amžiaus asmenų su negalia buvo 158 tūkst., tačiau tik 29 proc. (45,7 tūkst.) iš jų dirbo. Šis skaičius per pastaruosius metus reikšmingai negerėja. Didžioji dalis (78 proc.) asmenų dirba atviroje darbo rinkoje, bet dirbančių asmenų dalis per paskutinius metus sumažėjo 1,9 proc. punktais iki 22,6 proc., o asmenų, dirbusių socialinėse įmonėse, dalis didėjo 1,3 proc. punktais iki 6,3 proc. (8 pav., 6 priedo 1 lentelė).

⁷⁷ Užimtumo įstatymas, 16 str.

8 pav. Asmenų su negalia integravimosi į darbo rinką lygis, proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM duomenis

45. 2016 m. Neįgaliųjų teisių komitetas rekomendavo⁷⁸ parengti ir įgyvendinti veiksmingą strategiją ir programas, skirtas neįgaliųjų užimtumui padidinti atviroje darbo rinkoje, panaikinus segreguotas darbo aplinkas, ir nukreipti investicijas taip, kad būtų skatinamas profesinis rengimas, galimybės naudotis pritaikymais darbo vietoje ir darbdavių mokymams. Nauja strategija ir programos nebuvo sukurtos, o rekomendacijų įgyvendinimo plane⁷⁹ nurodytos anksčiau vykdytos priemonės (pvz.: profesinė reabilitacija ir profesinis mokymas, darbo vietų steigimas). Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos programoje⁸⁰ numatytas uždavinys užtikrinti geresnes neįgaliųjų užimtumo galimybes ir sudaryti palankias sąlygas dalyvauti darbo rinkoje, bet plane⁸¹ to siekiama vieninteliu būdu – gerinant profesinės reabilitacijos paslaugas.
46. Siekdami įvertinti užimtumo rėmimo politiką analizavome, ar asmenys su negalia įtraukiami į užimtumo rėmimo sistemą, teikiamos paslaugos ir vykdomos priemonės padeda integruotis į darbo rinką, ar verslas aktyviai įtraukiamas sprendžiant šių asmenų integravimo į darbo rinką klausimus.

2.1. Užimtumo paslaugos neužtikrina įtraukaus ir tvaraus įdarbinimo

47. Asmenys su negalia susiduria su įvairiomis kliūtimis, kurios riboja jų įsidarbinimo galimybes. Todėl ypač svarbu kompleksiškai ir laiku suteikti valstybės pagalbą, teisingai identifikuoti esamas kliūtis ir suplanuoti tinkamas darbo rinkos paslaugas bei užimtumo rėmimo priemones, prireikus organizuoti trūkstamos pagalbos teikimą iš trečiųjų asmenų ir taip padidinti įsidarbinimo galimybes.

⁷⁸ JT Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m., 52 rekomendacija.

⁷⁹ JT Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 m. priemonių planas.

⁸⁰ Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtinta Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programa, 15.1 p.

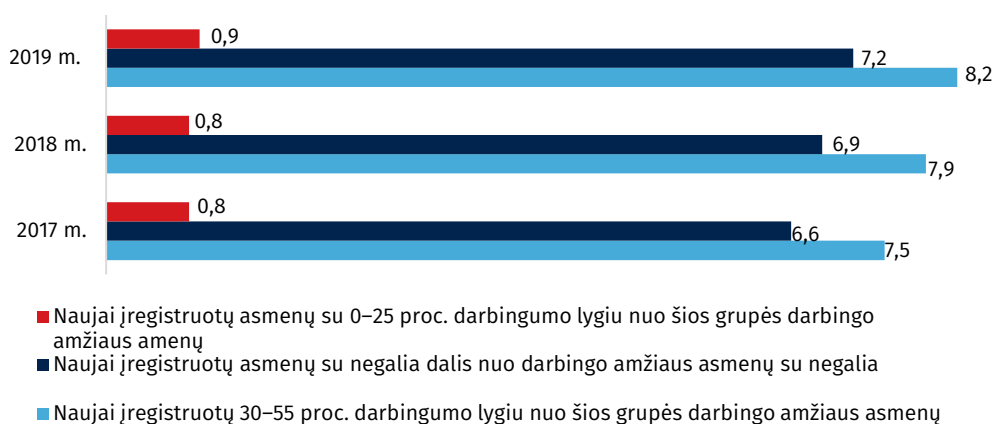
⁸¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018-09-27 įsakymu Nr. A1-521 patvirtintas Nacionalinio neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programos įgyvendinimo 2016–2018 m. veiksmų planas.

48. Audito metu vertinome, ar: kasmet 5 proc. punktais didėja UT naujai registruotų asmenų su negalia dalis nuo bendro darbingo amžiaus neįgalųjų skaičiaus; sukurtos paskatos, motyvuojančios asmenis dalyvauti užimtumo rėmimo priemonėse (įsidarbinti)⁸²; tinkamai įvertinamos asmenų įsidarbinimo galimybės ir pagal jas parengiamas individualus užimtumo veiklos planas (IUVP)⁸³; visiems negalią turintiems asmenims su ribotomis ir vidutinėmis įsidarbinimo galimybėmis teikiamos atvejo vadybininko paslaugos pagal nustatytą tvarką; bent kartą per metus UT vykdo darbo rinkos paslaugų efektyvumo / rezultatyvumo vertinimą⁸⁴.

Ne visi nedarbantys asmenys įtraukiami į užimtumo rėmimo sistemą

49. Dėl valstybės pagalbos įsidarbinant kiekvienais metais į UT kreipiasi tik apie 7 proc. (11 tūkst.) asmenų ir jų įsitraukimas bei aktyvumas nedidėja, nepaisant to, kad 2019 m. buvo daugiau nei 113 tūkst. nedarbančių darbingo amžiaus asmenų. Ypač maži asmenų su sunkia negalia (0–25 proc. darbingumo lygis) registravimosi tarnyboje rodikliai, nors pagalba integruojantis į darbo rinką jiems reikalinga labiausiai (9 pav.). Duomenų, ar likę asmenys aktyviai ieško darbo savo pastangomis, pasitelkę privačių ar nevyriausybinių organizacijų pagalbą, nėra.

9 pav. UT per metus naujai registruotų asmenų su negalia dalis pagal darbingumo lygį, proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

50. Asmenys neprivalo registruotis UT, todėl apie nedarbančius asmenis informacijos tarnyba neturi. Pokalbių su NDNT ir UT atstovais metu buvo patvirtinta, kad nėra informacijos pateikimo sistemos, kuri užtikrintų, kad NDNT, asmeniui nustatydama darbingumo / neįgalumo lygį ir turėdama informaciją apie asmens statusą (dirbantis / nedarbantis), informaciją apie nedarbančius pateiktų Užimtumo tarnybai. NDNT nėra numatyta asmenims teikti informavimo paslaugas apie UT vykdomas užimtumo rėmimo priemones ir teikiamas darbo rinkos paslaugas. Atvejo tyrimo metu nustatėme, kad iš atrinktų darbingo amžiaus 416 asmenų su negalia daugiau nei pusė (296) darbingumo lygio nustatymo metu nedarbo, bet tik

⁸² Prieiga per internetą: <https://www.eesti.ee/en/disabled-people/benefits-and-services-for-disabled-persons/social-benefits-for-disabled-persons/>.

⁸³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017-07-21 įsakymu Nr. A1-394 patvirtintas Darbo rinkos paslaugų teikimo sąlygų ir tvarkos aprašas, Užimtumo tarnybos direktoriaus 2019-04-01 įsakymu Nr. V-163 patvirtintas Paslaugų teikimo darbo ieškantiems asmenims tvarkos aprašas.

⁸⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017-07-05 įsakymas Nr. V-389 „Dėl darbo rinkos stebėsenos vykdymo“.

trečdalis (94) jų 2019 m. buvo registruoti UT. Išanalizavę, ar nedirbantys asmenys, jiems nustačius vidutinę ar lengvą negalią (30–55 proc. darbingumo lygį), registruojasi UT ir per kiek laiko, nustatėme, kad tik 3 proc. (4 iš 123) iš jų per mėnesį nuo darbingumo / negalumo lygio nustatymo kreipėsi į UT, 8 proc. (10) per 2–6 mėn., o 89 proc. (109) nesikreipė.

51. Savivaldybės taip pat nežino apie visus jos teritorijoje nedirbančius darbingo amžiaus asmenis. Apklausus 48 savivaldybių ir pasikalbėję su 12-os atsitiktinių savivaldybių atstovais nustatėme, kad informacija gaunama iš atskirų šaltinių pavieniais atvejais (pvz.: NVO, seniūnų, kaimynų ir pan.) arba asmeniui kreipiantis dėl socialinės paramos.
52. Lietuvoje socialinių išmokų mokėjimas asmenims su negalia nėra siejamas su aktyviu jų dalyvavimu užimtumo rėmimo priemonėse užsiregistravus UT. Priemonės kaip įdarbinimas subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimo rėmimas, parama darbo vietoms steigti yra taikomos mokant paramą darbdaviams⁸⁵. 2018 m. Lietuvos negaliųjų draugijos tyrimas⁸⁶ parodė, kad asmenys su negalia nežinojo, kad pagalbos įdarbinant paslauga yra teikiama (26 proc. apklaustųjų) bei kur dėl jos kreiptis (41 proc.). Kiti tyrimai⁸⁷ rodo, kad nedideli skirtumai tarp socialinių išmokų ir minimalaus atlygio juos nemotyvuoja dirbti, jiems tenka manipuliuoti darbingumo statusu sprendžiant, ar rinktis sunkų negalumo / iki 25 proc. darbingumo lygį ir kartu gauti didesnę valstybės pašalpą, ar rinktis didesnio lygio darbingumą, gauti mažesnę pašalpą ir tikėtis įsidarbinti. NVO nuomone, šiuo metu veikianti sistema nemotyvuoja grįžti į darbo rinką, bijoma prarasti socialinę paramą ypač dėl galimybės prarasti teisę į socialinio būsto nuomą.
53. Siekiant mažinti nedirbančių ir neaktyvių asmenų su negalia problemą, 2016 m. Estija pradėjo vykdyti darbingumo reformą, kuri paskatino asmenis su negalia registruotis institucijoje ir įregistruotų asmenų dalis per paskutinius 3 metus išaugo 10 proc. punktų (iki 15 proc.), o dirbančiųjų dalis padidėjo 9 proc. punktais (iki 39,8 proc.).

Estijos darbingumo reformos pavyzdys

Reformos metu sujungtos asmenų su negalia darbingumo vertinimo, išmokų mokėjimo, užimtumo (įdarbinimo) paslaugų teikimo funkcijos ir šios paslaugos yra teikiamos vienoje institucijoje – Estijos Nedarbo draudimo fonde.

Darbingumo išmokų mokėjimo dydis susietas su atitinkama veikla (pvz.: registracija Užimtumo tarnyboje, dalyvavimu užimtumo priemonėse ar įsidarbinimu).

Įsidarbinimo galimybių vertinimo trūkumai turi įtakos individualių poreikių nustatymui ir paslaugų planavimui

54. UT naudojama įsidarbinimo galimybių vertinimo anketa (klausimynas)⁸⁸, kurios tikslas – nustatyti ir parinkti asmeniui tinkamas darbo rinkos paslaugas ir (ar) aktyvios darbo rinkos politikos priemonės⁸⁹, neleidžia identifikuoti asmenų su negalia įsidarbinimo

⁸⁵ Išimtis nebent galėtų būti dėl savarankiško užimtumo rėmimo priemonės, kai subsidiją gauna sau darbo vietą steigiantis negalią turintis asmuo.

⁸⁶ Lietuvos negaliųjų draugijos tyrimas „Negaliųjų individualių specialiųjų poreikių tenkinimo tyrimas, įvertinant JT Negaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“, 2018 m.

⁸⁷ VŠĮ Jaunimo karjeros centro 2013 m. parengta metodinė priemonė „Ką verta žinoti apie negaliųjų integraciją“, 22 ir 27 psl.; Vytauto Didžiojo universiteto Dokt. D. Šėporaitytės ir Doc. Dr. A. Tereškinas, tyrimo ataskaita „Negaliųjų įsidarbinimo ir mokslo galimybės Lietuvoje“, 2007 m., 7 psl.

⁸⁸ Užimtumo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2019-04-01 įsakymu Nr. V-163 patvirtintas Paslaugų teikimo darbo ieškantiems asmenims tvarkos aprašas.

⁸⁹ Užimtumo įstatymas, 29 str. 1 d.

kliūčių, individualių poreikių ir teisingai priskirti vienai iš grupių pagal įsidarbinimo galimybes (didelės, vidutinės, ribotos), nes:

- anketa yra skirta tiek asmenims su negalia, tiek negalios neturintiems, ypač netinka vertinant asmenų su proto ir psichikos negalia įsidarbinimo galimybę;
- vertinant nenustatomi individualūs paslaugų ir priemonių poreikiai, įvertinamos tik įsidarbinimo galimybės (didelės, vidutinės, ribotos) pagal 21 kriterijų (pvz.: profesijos patrauklumas, darbo patirtis, motyvacija, sveikatos problemos, socialiniai įgūdžiai);
- vertinimo kriterijai turi vienodą lyginamąjį svorį, todėl gaunamas rezultatas kartais akivaizdžiai neatitinka esamos situacijos ir galutinį sprendimą priima vertintojas pagal turimą patirtį bei kompetenciją;
- vertinimas atliekamas neturint prieigos prie visų reikalingų duomenų registrų, UT informacinė sistema nėra sujungta su NDNT registrais.

55. Kad įsidarbinimo galimybių vertinimas turi trūkumų ir priklauso nuo vertintojo kompetencijos, rodo dideli įsidarbinimo galimybių vertinimo rezultatų⁹⁰ skirtumai tarp skirtingų Klientų aptarnavimo skyrių (pvz.: ribotų įsidarbinimo galimybių reikšmė skiriasi 5 kartus, nuo 17 iki 90 proc.). Atsitiktinės atrankos būdu peržiūrėjus 47 vertinimus, nustatyti 9 atvejai, kai asmenys buvo priskirti kitai įsidarbinimo galimybių grupei, nei buvo gautas rezultatas pagal atsakymus. Daugiau nei pusė (59 proc.) apklaustų UT atvejo vadybininkų patvirtino, kad vertinimas netinka asmenims su negalia.

Atvejo vadybininkų nurodyti trūkumai

Įsidarbinimo galimybių vertinimo galutinis balas neatitinka realios situacijos; netinkamas turintiems darbinę veiklą ir gavusiems neįgalumą; skiriasi darbingumo procentai ir darbingumo galimybės, o vienodas vertinimas kaip ir sveiko asmens; kai rašome, kad dirbti pageidauja, tai neatsispindi pageidavimas dirbti nevisu krūviu; asmuo gali būti ir didelių įsidarbinimo galimybių pagal savo kompetenciją, darbo stažą ir pan., tačiau darbo rinkoje nėra darbo pasiūlymų pritaikytų žmonėms su negalia ir atitinkančių jų poreikius.

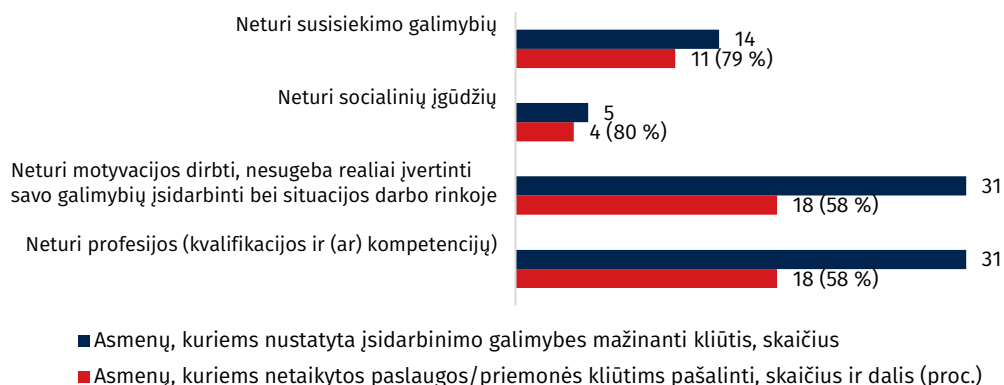
56. Sudarant asmenims individualius užimtumo veiklos planus⁹¹ ne visais atvejais suplanuotos paslaugos, kurios sumažina nustatytas įsidarbinimo galimybes ribojančias kliūtis ir didina įsidarbinimo galimybes. Atvejo tyrimo metu vertinome, kokios paslaugos / priemonės buvo pasiūlytos užsiregistravusiems asmenims: 94 asmenų planuose pagal 4 (iš 21) įsidarbinimo galimybių vertinimo kriterijus⁹² daugiau nei pusei asmenų nesuplanuotos paslaugos / priemonės, kurios padidintų įsidarbinimo galimybes (10 pav.).

⁹⁰ Skaičiavimai buvo atlikti lyginant skirtingų Klientų aptarnavimo skyrių 2019 m. 9 mėn. ir 2018 m. duomenis.

⁹¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017-07-21 įsakymu Nr. A1-394 patvirtintas Darbo rinkos paslaugų teikimo sąlygų ir tvarkos aprašas, 33 p.

⁹² 31 iš 94 pasirinktų asmenų neturi profesijos (kvalifikacijos ir (ar) kompetencijų), tiek pat (31) neturi motyvacijos dirbti, nesugeba realiai įvertinti savo galimybių įsidarbinti bei situacijos darbo rinkoje, 5 iš 94 neturi socialinių įgūdžių, 14 iš 94 buvo įvertinti kaip neturintys susisiekti galimybių.

10 pav. Paslaugų / priemonių planavimas, esant ribotoms įsidarbinimo galimybėms pagal 4 kriterijus

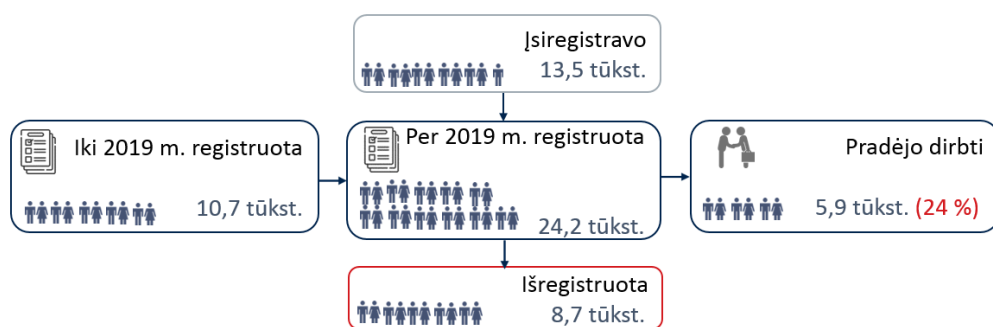
Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

57. Atlikta 41-o atvejo vadybininko apklausa taip pat patvirtino, kad užimtumo rėmimo priemonės ir paslaugos ne visais atvejais parenkamos atsižvelgiant į asmens poreikius (atsakant į klausimus galima buvo pasirinkti kelis atsakymo variantus): 15 proc. – neatsižvelgia į asmens įsidarbinimo galimybių duomenis; 42 proc. – priemonės parenka atsižvelgiant į UT finansines galimybes, bet ne asmens poreikius; 61 proc. – negali suplanuoti priemonių, nes asmenys jų atsisako; 54 proc. – negali suplanuoti paslaugų, nes asmenys jų atsisako.
58. UT informavo, kad rengia statistinio profiliavimo sistemą, kurią planuoja pradėti taikyti 2020 m. Sistema prognozuos darbo ieškančio asmens įsidarbinimo galimybes, naudojant asmenų registro duomenis (pvz.: gyvenamoji vieta, amžius, išsilavinimas, profesija, papildomo rėmimo požymiai, SODROS darbinės veiklos trukmė). Taip bus identifikuojami asmenys su ribotomis įsidarbinimo galimybėmis, siekiant taikyti jiems ankstyvos intervencijos priemonės, o vidutinių ir didelių įsidarbinimo galimybių – parinkti kitas. Naujoji sistema neįtrauks kriterijų, susijusių su asmens darbingumo lygiu.

Dauguma pasiūlymų įsidarbinti neatitinka asmenų su negalia ir darbdavių poreikių

59. Per paskutinius trejus metus UT registruotų asmenų su negalia vis daugiau pradeda dirbti, 2019 m. įsidarbino 5,9 tūkst. asmenų ir šis skaičius išaugo 6 proc. Tačiau vertinant UT veiklos rezultatyvumą, reikšmingų pokyčių neįvyko, nes įdarbintų asmenų dalis nuo registruotų asmenų skaičiaus sudarė 24,2 proc. ir padidėjo 0,4 proc. punktu (11 pav.). Kasmet trečdalis asmenų (2019 m. – 8,7 tūkst.) išsiregistruoja, nors tinkama darbo vieta jiems nebuvo surasta (6 priedo 2 lentelė). Didžioji dalis (80 proc.) asmenų patys išsiregistruoja, likusieji išregistruojami už pažeidimus.

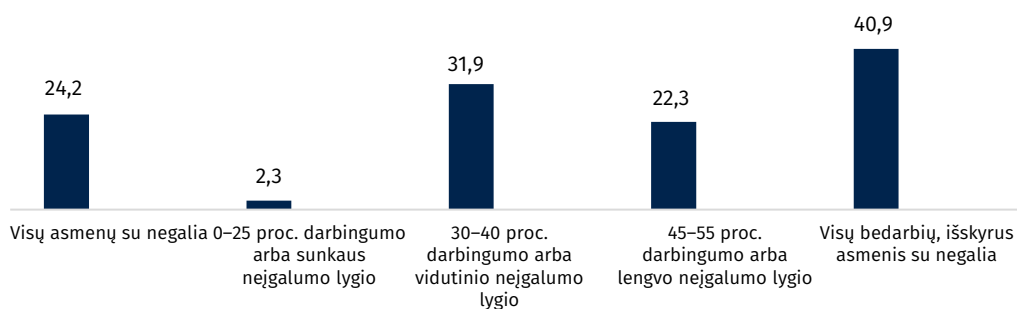
11 pav. Asmenų su negalia registravimas UT ir įsidarbinimas 2019 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

60. Pradėjusių dirbti asmenų su negalia dalis yra beveik du kartus mažesnė nei asmenų, jos neturinčių. Sunkiausių (0–25 proc. darbingumo lygis) negalią turinčių asmenų UT registruota mažiausiai, tačiau jų įdarbinta vos 2 proc., daugiausiai įsidarbino turinčiųjų vidutinį darbingumo lygį (12 pav.).

12 pav. Įdarbintų asmenų 2019 m. dalis, proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

61. 2019 m. iš viso buvo išduota beveik 7 tūkst. pasiūlymų (asmuo turi atitikti keliamus reikalavimus) įsidarbinti, bet 87 proc. atvejų asmenys nebuvo įdarbinti. Lyginant su ankstesniais metais pasiūlymų, kai asmenys buvo įdarbinti, padidėjo 8 proc. punktais, bet pasiūlymų išduota 2 kartus mažiau. 40 proc. darbdavių nurodomų pateisinamų neįdarbinamų priežasčių – pasirinktas kitas kandidatas (7 priedo 1 lentelė). Asmenys su negalia informuojami apie galimybę įsidarbinti į laisvas darbo vietas, tokių siūlymų buvo pateikta apie 16 tūkst., tačiau siūlymų su teigiamu rezultatu dalis yra dar mažesnė (6 proc.).
62. Atvejo tyrimas patvirtino, kad teikti darbo pasiūlymai nebuvo rezultatyvūs. 94 asmenims pasiūlytos 186 darbo vietos, tačiau pradėjo dirbti tik 18 asmenų (19 proc.): 6 buvo įdarbinti nuolatiniam darbui, o 12 darbą susirado patys. Duomenys rodo, kad UT teikiamos įdarbinimo paslaugos daugiau orientuotos į siuntimą pas darbdavius, bet ne į asmeniui su negalia tinkamos darbo vietos suradimą darbo rinkoje.
63. UT renka statistinius duomenis, kiek darbo ieškantiems asmenims išduota pasiūlymų įsidarbinti, kiek iš jų buvo su teigiamu rezultatu, kokios asmenų neįdarbinimo priežastys, tačiau neatliekama analizė, kokios darbdavių atsisakymo įdarbinti priežastys, neteikiami pasiūlymai, kaip gerinti situaciją, kad į laisvą darbo vietą įsidarbinti būtų siunčiami tinkami asmenys arba darbo vietos būtų pritaikomos asmenims su negalia. Pokalbių metu

11-os klientų aptarnavimo skyrių atstovai teigė, kad rasti tinkamą darbo vietą sudėtinga, nes darbo rinkoje labai mažai darbdavių, kurie pasirengę priimti asmenis su negalia. Registruoti asmenys ne visada yra aktyvūs ir motyvuoti įsidarbinti. Šią problemą patvirtina ir įvairūs tyrimai⁹³, asmenims su negalia atstovaujančios NVO.

64. Susitikimo metu Lietuvos verslo ir Darbdavių konfederacijų atstovai patvirtino, kad ne visada į laisvą darbo vietą parenkami tinkami darbo vietai asmenys. Jų nuomone, pasitaiko atvejų, kai siunčiami įsidarbinti asmenys neatitinka keliamų kvalifikacijos reikalavimų, o dalis yra nemotyvuoti dirbti, taip pat trūksta bendrų sprendimų tarp UT ir darbdavių, kaip būtų galima organizuoti darbo procesus ar pritaikyti darbo vietas, kad daugiau asmenų integruotųsi į darbo rinką.

Atvejo vadybą kaip kompleksinę koordinuotą pagalbą reikia tobulinti

65. Siekiant kompleksiškai spręsti asmenų su negalia įdarbinimo problemas 2017 m. UT pasirašė memorandumą⁹⁴, kuriuo įsipareigojo taikyti atvejo vadybą pagrįstą aptarnavimą. Nuo 2018 m. pradėjo dirbti atvejo vadybininkai ir 2019 m. pabaigoje UT 36 skyriuose (iš 50) jų buvo 47 (5 etatai buvo laisvi), kuriems priskirti asmenys su negalia. UT nenustatė atvejo vadybos organizavimo procesų ir metodų, nereglementavo atvejo vadybininkų funkcijų, kaip turėtų būti teikiamos atvejo vadybos paslaugos asmenims su negalia ir įtraukiami UT (pvz.: psichologai, karjeros konsultantai), savivaldybių, NVO specialistai. Atvejo vadybininkų darbo organizavimas nepasikeitė, nes UT įdarbinimo konsultantams priskyrė asmenis su negalia, tačiau darbo procesų neatnaujino. Tik 1 (iš 11) klientų aptarnavimo skyriaus atvejo vadybininko pareigybių apraše numatyta, atliekant funkcijas, taikyti atvejo vadybos principus, bet nedetalizuota kaip. UT informavo, kad parengti nauji atvejo vadybininkų pareigybės aprašymai, kompetencijų aplankas, atvejo vadybos metodika, tačiau audito metu šie dokumentai nebuvo patvirtinti (8 priedas).
66. Apklausus atvejo vadybininkus, pusė (20 iš 41) teigia, kad jie nėra atvejo vadybininkai. Jie kaip ir anksčiau atlieka įdarbinimo konsultantų funkcijas, dauguma negalėjo nurodyti, kaip pasikeitė jų darbas su klientais. Atvejo vadybininkai pritarė, kad nėra aiškių metodikų, kaip reikėtų taikyti atvejo vadybos principus savo darbe. Audito metu nustatėme ir gerosios praktikos pavyzdį, kurio sėkmę lėmė darbuotojo kompetencija.

UT Vilniaus miesto 6-ojo KAS atvejo vadybininkės darbo organizavimo gerosios praktikos pavyzdys

Vykdomos dviejų rūšių konsultacijos: individualios ir grupinės (patvirtinta savipagalbos metodika). Siekdama užtikrinti kompleksinių paslaugų teikimą, surado ir palaikė glaudžius kontaktus su NVO – VŠĮ „Rastis“, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, J. Matulaičio šeimos pagalbos centru, savivaldybių socialinės paramos skyriais. Atvejo vadybininkė atlieka ir palydėjimo funkciją: iš turimo NVO sąrašo atranka socialinį partnerį, kuris gali suteikti paslaugą / pagalbą konkrečiam asmeniui, sutarusi dėl paslaugos teikimo, asmenį palydi. Su asmeniu dalyvauja darbo pokalbiuose ir mugėse (atrankose), išsiaiškinamos tikrosios asmens neįdarbinimo priežastys.

⁹³ Dokt. D. Šėporaitytės, doc. dr. A. Tereškino tyrimo ataskaita „Neįgalųjų įsidarbinimas ir mokslo galimybės Lietuvoje“, 2007 m.

⁹⁴ Seimo atstovai, finansų, socialinės apsaugos ir darbo ministrai, UT vadovas, verslo bendruomenės ir žmonių su negalia atstovai 2017-12-13 pasirašė memorandumą „Dėl galimybių žmonėms su negalia konkuruoti darbo rinkoje“.

67. Remiantis tarptautiniais tyrimais, atvejo vadyba turėtų būti taikoma asmenims, kuriems reikalinga kompleksinė pagalba⁹⁵, tačiau UT nebuvo nustačiusi asmenų atrankos kriterijų šiai paslaugai gauti. Beveik visiems (38 iš 41) atvejo vadybininkams priskirti visi registruoti asmenys su negalia, dviem – atsižvelgiant į asmens darbingumo lygį, vienam – asmens įsidarbinimo galimybės. Be to, priskiriami ir kiti darbo ieškantys asmenys ar atliekamos kitos funkcijos (pvz.: naujų asmenų registravimas). Susitikimų metu UT atstovai informavo, kad atvejo vadybos paslaugas planuojama teikti bedarbiams, atsižvelgiant į jų įsidarbinimo galimybes.
68. UT duomenimis, vidutinis klientų skaičius, tekęs vienam vadybininkui per 2019 m. 9 mėn., svyravo nuo 143 iki 668, vidutiniškai vienam teko 404 klientai, iš jų bedarbių su negalia – 143. Didelis klientų skaičius neleidžia kokybiškai atlikti funkcijų, tai patvirtino ir apklausti atvejo vadybininkai ir klientų aptarnavimo skyrių vedėjai. Tik vienas vadybininkas nurodė, kad vidutiniškai vieno asmens su negalia aptarnavimui skiria iki 1 val., dauguma (29) vadybininkų – apie 15–30 min. 2017 m. planuojant UT pertvarką, EBPO ekspertai rekomendavo mažinti darbo krūvius darbuotojams, nes, jų nuomone, normalus darbo krūvis vienam darbuotojui neturėtų viršyti 150 asmenų⁹⁶. 2019 m. 9 mėn. UT duomenimis tik vienam vadybininkui tenkantis vidutinis klientų skaičius neviršijo rekomenduojamo dydžio.
69. Siekiant suteikti kokybiškas atvejo vadybos paslaugas, svarbu darbuotojams, priskyrus naujas funkcijas, suteikti reikiamų žinių ir ugdyti jų kompetencijas. 2019 m. 37 proc. (15 iš 41) atvejo vadybininkų nedalyvavo mokymuose, kaip teikti ir organizuoti paslaugas asmenims su negalia. 11 dalyvavo vienos dienos informaciniame pristatyme apie atvejo vadybos principus, 15 – Vilniaus m. Klientų aptarnavimo skyriaus atvejo vadybininko pristatyme apie atvejo vadybos taikymą. Europos šalyse skiriamas didelis dėmesys mokymams specialistų, kurie teikia integracijos į darbo rinką paslaugas.

Šalių, vykdančių mokymo programas specialistams, pavyzdžiai⁹⁷

Slovėnijoje ir Austrijoje vykdoma speciali darbo mentorių (angl. *job mentors*) mokymo programa ir metodologija: specialistams suteikiamos specialios žinios apie bendravimą, motyvavimą.

Italijos išsėtinės sklerozės draugija bendradarbiauja ir konsultuoja įdarbinimo agentūrose dirbančius profesionalus.

70. Apklausus atvejo vadybininkus, 20 proc. jų nurodė, kad nebendradarbiauja su savivaldybėmis, 24 proc. – su NVO, siekdami atkurti asmens socialinius, profesinius įgūdžius ir integruoti į darbo rinką. 54 proc. tik kartais kreipiasi į savivaldybę, o 59 proc. – į NVO (7 priedo 2 lentelė). Tyrimuose⁹⁸ pabrėžiama, kad asmenų socialinės integracijos problemų negali išspręsti viena institucija, todėl būtina taikyti koordinuotas kompleksines veiklas bendradarbiaujant su įvairiomis įstaigomis.

⁹⁵ Pasaulio socialinių paslaugų darbuotojų aljansas, „Core Concepts and principles of effective case management: Approaches for the social service workforce“, 2018. Prieiga per internetą: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Case-Management-Concepts-and-Principles.pdf> ir E. Laird ir P. Holcomb „Effective Case Management: Key Elements and Practices from the Field“, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.mathematica.org/our-publications-and-findings/publications/effective-case-management-key-elements-and-practices-from-the-field>.

⁹⁶ Prieiga per internetą: <https://www.ldb.lt/Informacija/Veikla/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=7426>.

⁹⁷ Eurofound, Training job mentors. Prieiga per internetą: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/socialcohesion/egs/cases>.

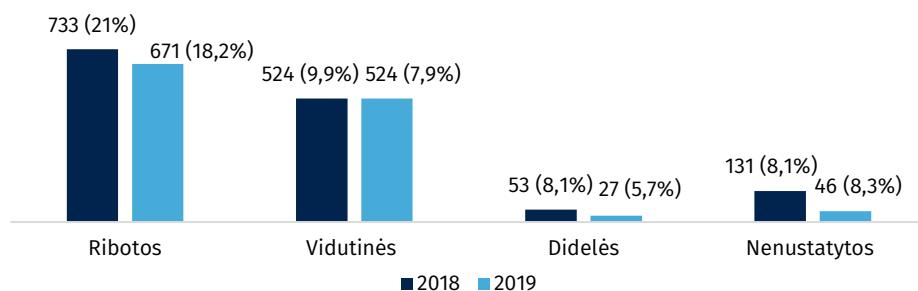
⁹⁸ Pasaulio socialinių paslaugų darbuotojų aljansas „Core Concepts and principles of effective case management: Approaches for the social service workforce“, 2018. Prieiga per internetą: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Case-Management-Concepts-and-Principles.pdf> ir E. Laird ir P. Holcomb „Effective Case Management: Key Elements and Practices from the Field“, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.mathematica.org/our-publications-and-findings/publications/effective-case-management-key-elements-and-practices-from-the-field>.

71. UT informavo, kad išorės ekspertai parengė atvejo vadybos metodiką UT specialistams, kuri apima atvejo vadybos teoriją, gerąsias praktikas, atvejo vadybininkų darbo funkcijas, principus ir procesus, o taip pat ir konkrečius įrankius taikytinus atvejo vadybos proceso metu. Pagal parengtą metodiką 2020 m. atvejo vadybininkams (41) buvo organizuojami dviejų dienų mokymai tema „Atvejo vadybos metodo taikymas“. Planuojama, kad mokymai bus tęstiniai.

Teikiama mažai konsultavimo paslaugų, o įdarbinimo su pagalba paslauga vis dar neteikiama

72. 2019 m. apie 18 proc. asmenų su ribotomis ir apie 8 proc. asmenų su vidutinėmis įsidarbinimo galimybėmis gavo karjeros konsultavimo paslaugas, kurias teikė 56 konsultantai. Lyginant su ankstesniais metais, gavusių šias paslaugas asmenų dalis sumažėjo (13 pav.).

13 pav. Asmenų su negalia, kuriems buvo suteiktos karjeros konsultanto paslaugos pagal įsidarbinimo galimybes, skaičius, dalis (proc.)

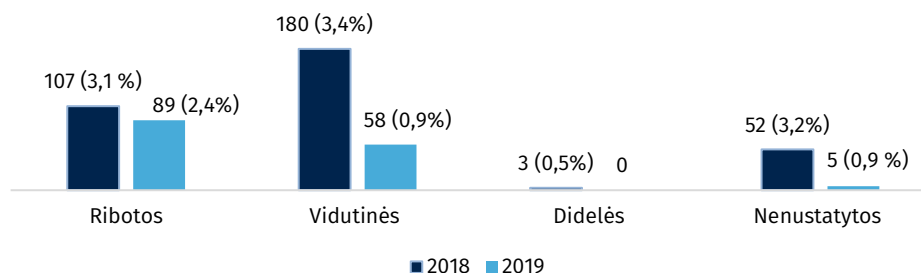

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

73. Atvejo tyrimas parodė, kad iš 95 proc. (89 iš 94) asmenų, kuriems nustatytos vidutinės ir ribotos įsidarbinimo galimybės ir kuriuos įdarbinti sudėtingiausia, profesinio konsultavimo paslaugos negavo 67 proc., o 80 proc. – karjeros planavimo. Lietuvos neįgaliųjų draugijos atlikto tyrimo⁹⁹ duomenimis, 53,4 proc. apklaustų asmenų nurodė, kad jiems reikia profesinio konsultavimo paslaugų, tačiau jomis nesinaudoja, 6,9 proc. asmenų norėtų šių paslaugų gauti daugiau.
74. UT psichologinio konsultavimo paslaugų prieinamumas mažas, nors asmenims su negalia ši paslauga labai svarbi, nes susiduriama su emocinėmis, bendravimo problemomis, kurios yra kliūtys ieškant darbo. Psichologo pareigybė įsteigta visuose 5-iose klientų aptarnavimo departamentuose (audito metu Šiaulių departamente psichologo pareigybė buvo laisva), tačiau 2019 m. psichologinį konsultavimą gavo vos 1 proc. (152) asmenų su negalia iš 2019 m. naujai registruotų (per 11 tūkst.). Dažniausiai šios paslaugos buvo suteiktos ribotas įsidarbinimo galimybes turintiems asmenims (14 pav.).

⁹⁹ „Neįgaliųjų individualių specialiųjų poreikių tenkinimo tyrimas, įvertinant JT Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“, 2018 m.

14 pav. Asmenų su negalia, kuriems suteiktos psichologinio konsultavimo paslaugos, pagal nustatytas įsidarbinimo galimybes, skaičius, dalis (proc.)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

75. UT, teikdama psichologinio konsultavimo paslaugas, gali pasitelkti trečiuosius asmenis¹⁰⁰. Lankantis klientų aptarnavimo skyriuose įdarbinimo konsultantai ir atvejo vadybininkai negalėjo pateikti duomenų, kiek asmenų su negalia jas gavo. Visų aplankytų UT skyrių (11) specialistai nurodė, kad teikiamas tik rekomendacinio pobūdžio siūlymas nuvykti pas socialinį partnerį, tačiau nestebima, ar asmeniui paslauga buvo suteikta. Aplankytų UT skyrių (11) specialistai nurodė psichologinio konsultavimo paslaugų prieinamumo problemas.

Psichologinio konsultavimo paslaugų prieinamumo problemų pavyzdžiai

Psichologo etatas yra įsteigtas Panevėžio KAD, tačiau psichologo darbo vieta – Utenoje. Jis atvyksta į aptarnaujamus klientų aptarnavimo skyrius ne rečiau kaip vieną kartą per mėnesį.

Klaipėdos KAD psichologas aptarnauja 13 klientų aptarnavimo skyrių. Jis į skyrius atvažiuoja vieną kartą per ketvirtį ir priima tik 4 asmenis, kiekvienam skiriama viena valanda.

76. Siekiant, kad įdarbinimo paslauga būtų rezultatyvi, asmenims su negalia svarbu teikti įdarbinimo su pagalba paslaugas ir nuo 2020 m. įsigaliojęs Užimtumo įstatymo pakeitimas numato jas (pagalba atliekant įsidarbinimo procedūras ir lydimoji pagalba įdarbinus) asmenims su ribotomis ir vidutinėmis įsidarbinimo galimybėmis¹⁰¹. Šios paslaugos nuo metų pradžios nėra pradėtos organizuoti. UT informavo, kad rengiama techninė specifikacija paslaugoms pirkti ir bus pradėtos viešųjų pirkimų procedūros. Įdarbinimo su pagalba svarbą, siekiant tvarios ir ilgalaikės integracijos į darbo rinką, pabrėžia tarptautiniai tyrimai¹⁰², NVO ir asmenų su negalia įdarbinimą organizuojanti VšĮ „SOPA“. Remiantis užsienio šalių praktika¹⁰³, pagalbos darbo vietoje trukmė priklauso nuo individualių asmens poreikių, dažnai ji teikiama iki 6 mėn., bet gali būti ir ilgiau.

Norvegijos ilgalaikės pagalbos darbo rinkoje programos pavyzdys

Norvegijos užimtumo ir gerovės paslaugų tarnyba teikia ne tik paramą įsidarbinant, ji siūlo paramą pereinamuoju laikotarpiu – 6 mėn. po įsidarbinimo, vėliau yra galimybė pratęsti pagalbą 6 mėn., o esant poreikiui paslauga gali būti tęsiama iki 3 metų (tarnyba yra pasirašiusi sutartis su darbo mokytojais, kurie padeda pereinamuoju laikotarpiu).

¹⁰⁰ Užimtumo įstatymas, 28 str. 8 d.

¹⁰¹ Ten pat, 30² str.

¹⁰² Pathways project: European strategies for integration and re-integration to work for person with chronic conditions. Prieiga per internetą: <https://www.path-ways.eu>. Jungtinės Karalystės Darbo ir pensijų departamento ES ir EBPO šalių apžvalga „What works for whom in helping disabled people into work“. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/266512/wp120.pdf.

¹⁰³ Ten pat.

77. Užimtumo įstatyme¹⁰⁴ numatytas darbo rinkos paslaugų teikimo efektyvumo vertinimas, kuris atliekamas vykdant klientų (darbo ieškančių asmenų ir darbdavių) apklausą¹⁰⁵. Nustatėme, kad 2017 ir 2018 m. apklausos duomenys nebuvo apibendrinti ir viešai paskelbti, o 2019 m. apklausa neatlikta. UT stebi ir skaičiuoja bendrus visiems bedarbiams teikiamų paslaugų efektyvumo rodiklius¹⁰⁶. Atliekant apklausą ir skaičiuojant veiklos rodiklius, asmenys su negalia nėra išskiriama kaip atskira grupė, nors jų įdarbinimo rodikliai yra žemi.
78. Audito rezultatai rodo, kad užimtumo rėmimo sistema nepakankamai orientuota į sėkmingą asmenų su negalia įtraukimą į darbo rinką, todėl reikėtų įtraukti visus galinčius dirbti asmenis, teisingai identifikuoti jų įsidarbinimo galimybes ir jas ribojančias kliūtis, kompleksiskai planuoti, suteikti reikalingas darbo rinkos paslaugas ir užimtumo rėmimo priemones, siūlyti darbo vietas, atitinkančias asmenų su negalia poreikius bei galimybes dirbti pagal darbo vietas keliamus reikalavimus. Taip asmenys su negalia neprarastų motyvacijos ir darbinių įgūdžių arba juos būtų galima įgyti per kuo trumpesnę laiką. Tarptautiniai tyrimai¹⁰⁷ pabrėžia, kad sėkminga įdarbinimo sistema apima ankstyvą intervenciją ir palaikomąją pagalbą.

2.2. Sprendžiant integracijos į darbo rinką problemas, trūksta viešojo sektoriaus institucijų, nevyriausybinių ir verslo organizacijų bendradarbiavimo

79. Įvairiuose tyrimuose kaip vienas svarbiausių aspektų, sprendžiant užimtumo problemas, išskiriama paslaugų integracija ir bendradarbiavimas tarp skirtingų įstaigų (valstybinių, savivaldybių, nevyriausybinių) bei darbdavių. Šalies¹⁰⁸ ir užsienio ekspertų atliktuose tyrimuose¹⁰⁹ nurodoma, kad didžiausia kliūtis asmenims su negalia įsidarbinti yra stereotipai, diskriminacija ir išankstinės nuostatos. Todėl ES šalyse darbo rinkos politika vystoma keliomis kryptimis: į darbdavius orientuotos paslaugos ir į asmenis su negalia orientuotos kompleksinės paslaugos, kurias organizuoja skirtingos įstaigos¹¹⁰.
80. Audito metu vertinome, ar: UT bendradarbiauja su suinteresuotomis šalimis dėl negalią turinčių asmenų užimtumo didinimo, nustatyti konkretūs tikslai ir siektini rodikliai; vykdomos programos / projektai skirti darbdavių požiūrio keitimui ir didesniai įsitraukimui, įdarbinant asmenis su negalia¹¹¹.

¹⁰⁴ Užimtumo įstatymas, 33 str. 1 d.

¹⁰⁵ Lietuvos darbo biržos direktoriaus 2017-07-05 įsakymu Nr. V-389 patvirtinta Klientams teikiamų paslaugų kokybės tyrimo, vertinimo ir sklaidos metodika.

¹⁰⁶ Per metus užimtais tapusių bedarbių lygis, teigiamų pasiūlymų įsidarbinti rezultatų lygis, darbo ieškančių asmenų, besinaudojančių el. paslaugomis dalis ir kt.

¹⁰⁷ Jungtinės Karalystės Darbo ir pensijų departamento ES ir EBPO šalių apžvalga „What works for whom in helping disabled people into work“. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/266512/wp120.pdf

¹⁰⁸ Dokt. D. Šėporaitytės, doc. dr. A. Tereškino tyrimo ataskaita „Neįgaliųjų įsidarbinimas ir mokslo galimybės Lietuvoje“, 2007 m.

¹⁰⁹ Bruyere S. Disability Employment Policies and Practices in Private and Federal Sector Organizations. Ithaca. NY: Cornell University, 2000; By K.A. Dixon with Doug Kruse, Ph.D. and Carl E. Van Horn, Ph.D. A Survey of Employers About People with Disabilities and Lowering Barriers to Work, 2003.

¹¹⁰ Pathways project: Participation to Healthy Workplaces And inclusive Strategies in the Work Sector 2015–2018. Prieiga per internetą: https://www.path-ways.eu/wp-content/uploads/pathways_results2015-2018.pdf

¹¹¹ 2017 m. memorandum „Dėl galimybių žmonėms su negalia konkuruoti darbo rinkoje“, JK ir Suomijos geroji praktika dėl darbdavių įtraukimo.

81. 2017 m. Seime pasirašytas memorandumas „Dėl galimybių žmonėms su negalia konkuruoti darbo rinkoje“, kuriuo verslo atstovai įsipareigojo aktyviai dalyvauti žmonių su negalia įsitraukimo į atvirą darbo rinką skatinančiose iniciatyvose. SADM nevykdo programų, skirtų keisti darbdavių požiūrį į asmenis su negalia, išskyrus 2019 m. pradėtą socialinę kompaniją „Lygink rūbus, o ne žmones“, skirtą atkreipti visuomenės ir darbdavių dėmesį į socialinę atskirtį patiriančius asmenis darbo rinkoje, neišskiriant asmenų su negalia. 2016 m. JT Neįgalųjų teisių komitetas rekomendavo įgyvendinti strategijas ir programas, skirtas užimtumui padidinti atviroje darbo rinkoje, tačiau SADM rekomendacijų įgyvendinimo plane¹¹² nesuplanavo priemonių, skirtų skatinti darbdavių įsitraukimą. Naujos priemonės nebuvo suplanuotos Neįgalųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimo planuose (2017–2019 m.). 2019 m. asmenų, dirbančių atviroje darbo rinkoje, sumažėjo 2 proc. punktais iki 22,5 proc.
82. Penkių šalies darbdavius ir verslo įmones vienijančių organizacijų¹¹³ (joms pateikėme klausimynus ir jų atsakymus aptarėme susitikimų metu) ir Lietuvos negalios organizacijų forumo atstovai patvirtino, kad trūksta kompleksinių ir koordinuojamų veiklų, susijusių su darbdavių švietimu, gerosios įdarbinimo praktikos sklaidos ir požiūrio keitimo į asmenų su negalia gebėjimus dirbti, nurodė, kad reikia vykdyti daugiau įvairių priemonių.

Darbdavių ir verslo asociacijų nurodytų priemonių pavyzdžiai

Plačiai vykdyti informacinius renginius, keičiančius darbdavių nuostatas dėl asmenų su negalia galimybių dirbti, jų potencialo ir pan.; tiesiogiai, aktyviai ir nepertraukiamai bendrauti su darbdaviais: teikiant metodinę pagalbą dėl darbo formų, darbo funkcijų atskyrimo, darbo aplinkos pritaikymo, asmens galimybių ir kompetencijų dirbti konkretų darbą; viešinti ir skleisti gerosios praktikos pavyzdžius.

83. Per 2019 m. UT organizavo 71 tikslinį renginį darbdaviams dėl asmenų su negalia įdarbinimo (dalyvavo 421 darbdavias), įgyvendinant priemonę „Vykdyti visuomenės švietimo ir tolerancijos ugdymo priemones ir mokyti specialistus“ 10 apskričių organizuoti seminarai darbdaviams „Lygių galimybių ir nediskriminavimo principai darbo rinkoje“, viena iš temų – asmenų su negalia diskriminacija ir jos prevencijos būdai įmonėse (dalyvavo 254 darbdavias). 4 (iš 5 apklaustų) šalies darbdavių ir verslo įmones vienijančių organizacijų atstovų nuomone, šiuo metu darbdaviai ir jų organizacijos nepakankamai įtraukiami sprendžiant šių asmenų integracijos klausimus. Lietuvos investuotojų forumo teigimu, UT veikloje yra teigiamų pokyčių bendraujant su darbdaviais. Darbdaviai informaciją gauna registruodami laisvas darbo vietas UT svetainėje¹¹⁴, bet pateikiama bendra informacija, neišskiriant paramos įdarbinant asmenis su negalia. Visų 5 apklaustų asociacijų atstovai teigia, kad apie valstybės vykdomas aktyvios darbo rinkos politikos priemones informaciją galima rasti atsakingų įstaigų interneto svetainėse, bet priemonės nėra išpopuliarintos ir daugelis apie jas nežino.
84. Vis daugiau ES šalių, vykdydamos užimtumo skatinimo politiką, didelį dėmesį skiria glaudžiam bendradarbiavimui su darbdaviais, metodinės pagalbos teikimui ir požiūrio keitimui, kuris prisideda prie didėjančio asmenų su negalia įdarbinimo lygio.

¹¹² Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. įsakymu Nr. A1–596 patvirtintas JT Neįgalųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 m. m. priemonių planas.

¹¹³ Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacija, Lietuvos investuotojų forumas, Lietuvos darbdavių konfederacija, Lietuvos verslo konfederacija, Lietuvos pramonininkų konfederacija.

¹¹⁴ Prieiga per internetą: www.uzt.lt (skyreliai darbo vietos registravimo e-paslauga ir informacija darbdaviams).

Jungtinės Karalystės ir Suomijos gerosios praktikos, įtraukiant darbdavius į užimtumo skatinimo politiką, pavyzdžiai

JK darbdaviai, dalyvaujantys Vyriausybės programoje „Pasitikėjimas negalioje“ (angl. *Disability Confident scheme*), įsipareigoja kviesti į darbo pokalbius asmenis su negalia, pritaikyti darbo vietas, užtikrinti įtrauką įdarbinimą, o darbdaviams įteikiami sertifikatai, teikiama pagalba ir suteikiama teisė savo internetinėje svetainėje naudoti specialų programos ženklą. Parengta informacija darbdaviams apie tai, kodėl verta įdarbinti asmenis su negalia, kaip pagerinti darbo aplinką esant skirtingiems negalios tipams¹¹⁵. Pateikiamos nuorodos į NVO, konsultuojančias atitinkamos negalios klausimais (pvz.: asmenų su psichikos negalia) ir gaires apie programą „Galimybė dirbti“ (angl. *Access to Work*) ir kitas programas¹¹⁶.

Suomijoje 2015–2018 m. vykdėto projekto „Riboto darbingumo žmonių karjeros galimybės“ metu, siekiant pakeisti darbdavių požiūrį į asmenų su negalia įdarbinimą, organizuoti renginiai, visuomenės informavimo priemonės, bendradarbiavimo su NVO iniciatyvos. Sukurtas darbdavių informavimo modelis: mokomi specialūs koordinatoriai, jie suteikia darbdaviams informaciją apie asmenis kaip apie potencialius darbuotojus ir priemones, leidžiančias išsiaiškinti kandidato tinkamumą darbui ir galimas užduotis. Socialinių reikalų ir sveikatos ministerijos ataskaitoje apie projekto rezultatus¹¹⁷ teigiama, kad projektas padėjo labai padidinti asmenų, turinčių ribotą darbingumą, užimtumo lygį.

85. Asmenims su negalia dažnai reikalinga tam tikros kvalifikacijos specialistų pagalba ir socialinės paslaugos, kurias teikia savivaldybės ar NVO, nes asmenys gali turėti įvairių problemų (pvz.: pasitikėjimo savimi stoka, socialinių įgūdžių neturėjimas, žalingi įpročiai, savarankiškumo, motyvacijos dirbti trūkumas). UT yra pasirašiusi susitarimus / sutartis su 11 savivaldybių ir 95 NVO, kurios apima bendrą informacinių renginių organizavimą, bedarbių užimtumo didinimą, neišskiriant asmenų su negalia. Susitarimai neterminuoti, nenumatyti konkretūs tikslai ir siektini rodikliai, susiję su asmenų su negalia užimtumu. UT kartu su savivaldybėmis vykdo Užimtumo didinimo programą, nuo 2019 m. pradėjo bandomąjį darbo su penkiomis savivaldybėmis stiprinimo projektą¹¹⁸, kuris keturiose savivaldybėse prisidėjo prie užimtumo lygio rodiklių gerėjimo, bet šios veiklos orientuotos į visų tikslinių grupių įdarbinimą, neišskiriant asmenų su negalia.
86. Asmenų su negalia integracijos į darbo rinką klausimai turėtų būti sprendžiami kompleksiskai bendradarbiaujant valstybės institucijoms su savivaldybėmis, NVO ir darbdaviais. Būtina keisti darbdavių požiūrį į negalią turinčių asmenų gebėjimus dirbti, informuoti juos apie teikiamą valstybės pagalbą, įdarbinant šiuos asmenis.

2.3. Užimtumo rėmimo priemonės sudaro nepakankamas sąlygas efektyviai integruoti į darbo rinką

87. Siekiant padidinti darbo ieškantiems asmenims su negalia galimybes įsidarbinti ir išsilaikyti darbo rinkoje, užimtumo rėmimo priemonės turi užtikrinti tvarų rėmimą pritaikytoje darbo vietoje, darbo rinkos poreikius atitinkančios kvalifikacijos ir darbo

¹¹⁵ Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/publications/employing-disabled-people-and-people-with-health-conditions/employing-disabled-people-and-people-with-health-conditions>.

¹¹⁶ Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/publications/access-to-work-guide-for-employers>.

¹¹⁷ Prieiga per internetą: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161516>.

¹¹⁸ Užimtumo tarnybos darbuotojai, kartu su savivaldos (Šilutės, Joniškio, Kelmės, Kupiškio, Lazdijų) atstovais ir darbdaviais organizuoja darbo muges seniūnijose, sudaromos darbo grupės (UT, savivaldybių administracijos ar seniūnijų atstovų), kurios identifikuoja ribotą įsidarbinimo galimybių bedarbių bei ilgalaikių bedarbių nedarbo priežastis, teikia rekomendacijas dėl asmenų užimtumo galimybių didinimo ir pan. Per 2019 m. 4 (iš 5) savivaldybėse, kuriose įgyvendinamas projektas, mažėjo registruotas nedarbas.

įgūdžių įgijimą, o socialinės įmonės – negalinių lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje asmenų socialinę integraciją ir grįžimą į darbo rinką.

88. Audito metu vertinome, ar užimtumo rėmimo priemonės yra efektyvios, kai: profesinės reabilitacijos programa atitinka individualius asmens ir darbo rinkos poreikius; asmenys su negalia baigia profesinio mokymo programas, atitinkančias darbo rinkos paklausą; darbo įgūdžiai ir profesinė kvalifikacija įgyjama darbo vietoje; subsidijos šių asmenų įdarbinimui skiriamos visoms įmonėms, kurios pateikė UT prašymą, visą nustatytą laikotarpį¹¹⁹; kiekvienais metais 5 proc. padidėja įsteigtų (pritaikytų) darbo vietų asmenims su negalia¹²⁰; socialinės įmonės rengia asmenų socialinių įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos priemonių planus pagal nustatytą tvarką ir individualius negalią turinčių darbuotojų poreikius¹²¹; metinė darbuotojų su negalia kaita neviršija 10 proc.

Nepakankamai orientuojamasi į darbo rinkai reikalingų įgūdžių suteikimą

89. Siekiant atkurti ar didinti asmenims su negalia darbingumą, profesines kompetencijas ir pajėgumą dalyvauti darbo rinkoje, teikiamos profesinės reabilitacijos paslaugos. UT joms finansuoti vykdė ES projektą „Profesinė reabilitacija“. Paslaugoms ir mokymo programoms organizuoti 2017 m. viešojo konkurso būdu atrinkta 12 profesinės reabilitacijos centrų. UT duomenimis, 2019 m. šiai reabilitacijai (paslaugoms ir pašalpoms) panaudota 1,8 mln. Eur, per paskutinius trejus metus panaudota beveik 2 kartus mažiau lėšų (2017 m. – 3,7 mln.) dėl mažėjančių dalyvių skaičiaus. 2019 m. į šią reabilitaciją buvo nusiųsta 230 asmenų ir šis skaičius per tris metus sumažėjo 3,5 karto (2017 m. – 805 asmenys). NDNT nustatytų poreikių¹²² šiai paslaugai gauti asmenų skaičius nedidelis (40 asmenų – pirmą kartą kreipiantis dėl darbingumo nustatymo, 241 – kreipiantis su UT siuntimu ir prašymu, jau esant nustatytam darbingumo lygiui).
90. 2018 m. lapkričio mėn. priėmus sprendimą nuo 2019 m. rugsėjo mėn. profesinį mokymą vykdyti tik pagal modulines profesinio mokymo programas¹²³, UT viešąjį pirkimą profesinės reabilitacijos paslaugoms įsigyti paskelbė tik 2020 m. sausio mėn. Pagal pirkimo sąlygas šių paslaugų teikėjai privalo sudaryti individualias profesinės reabilitacijos programas ir jose numatytas šios reabilitacijos paslaugas. UT teigimu, konkursas nebuvo organizuotas anksčiau, nes paslaugų teikėjai nebuvo pasirengę ir neturėjo moduliinių formaliojo profesinio mokymo programų licencijų. Taip nuo 2019 m. rugsėjo mėn. asmenys su negalia galėjo rinktis tik neformalias programas, kurios nesuteikia kvalifikacijos.
91. 2020 m. įsigyjant modulines profesinio mokymo programas, didžiausią įtaką turėjo ne darbo rinkos poreikiai, o programų pasiūla. Nustatant preliminarinius asmenų kiekius bei tvariausią įdarbinimą užtikrinančias programas buvo atsižvelgta į praėjusio laikotarpio programų užimtumą bei efektyvumą, taip pat buvo vykdoma asmenų su negalia apklausa,

¹¹⁹ Užimtumo įstatymas, 41 str., Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas, 3 str.

¹²⁰ JT neįgalųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

¹²¹ Socialinių įmonių įstatymas, 7 str., socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004-09-29 įsakymu Nr. A1-225 patvirtintas Socialinės įmonės statuso suteikim juridiniams asmenims tvarkos aprašas, 3.1 ir 7 p.

¹²² Profesinės reabilitacijos poreikį NDNT nustato asmenims: pirmą kartą kreipiantis į NDNT dėl darbingumo nustatymo arba kuriems jau nustatytas darbingumo lygis, kreipiantis į NDNT su UT siuntimu ir prašymu nustatyti profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį.

¹²³ Švietimo ir mokslo ministro 2018-11-22 įsakymu Nr. V-925 patvirtintas Profesinio mokymo programų rengimo ir registravimo tvarkos aprašas.

vertinamos registruotos laisvos darbo vietos. Kadangi paslaugų pirkimo–pardavimo sutartyse su profesinės rehabilitacijos centrais yra numatytas maksimalus dalyvių skaičius mokymo programose, o paslaugos viešųjų pirkimų būdu įsigijamos 3 metams, išmokius sutartyse numatytą asmenų skaičių, nėra galimybių atlikti pakeitimus, atsižvelgiant į darbo rinkos ir individualius asmenų poreikius. Todėl profesinės rehabilitacijos paslaugų įsigijimas mažina galimybes asmenims su negalia lanksčiau pasirinkti programas.

92. Pagrindinis profesinės rehabilitacijos paslaugų teikimo rezultatas ir vertinimo kriterijus – sėkmingas asmens įsidarbinimas atviroje darbo rinkoje.¹²⁴ 2019 m. įsidarbino 94 proc. asmenų, iš jų pusė pradėjo veiklą pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymėjimą (4 lentelė).

4 lentelė. Asmenų po profesinės rehabilitacijos programos įsidarbinimas ir išsilaikymas darbo rinkoje (2017–2019 m.)

Metai	Baigė	Įsidarbino per 6 mėn.		Iš jų:		Išsilaikė	
		asmenys	dalis (proc.)	pagal darbo sutartį sk.	pagal verslo liudijimą	po 6 mėn. (proc.)	po 12 mėn. (proc.)
2017	835	594	71	261	333	55	49
2018	521	400	77	197	203	46	39
2019	400	375	94	186	189	48	41

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

93. SADM, UT, Lietuvos negalios organizacijų forumas kritikuoja, kad profesinės rehabilitacijos centrai, siekdami įgyvendinti projekto rodiklius (siektina reikšmė – 55 proc. neįgaliųjų, baigusią programą pradėjo dirbti, įskaitant savarankišką darbą) asmenis, baigusius programą, skatina pradėti individualią veiklą ir per mažai skiria dėmesio darbo vietos suradimui atviroje darbo rinkoje. Siekiant įsitikinti, ar pradėta individuali veikla duoda ekonominę naudą, UT rekomenduota¹²⁵ atlikti dalyvių, kurie baigė programas, analizę. 2019 m. tyrime¹²⁶ nustatyta, kad po 12 mėn. individualią veiklą vykdo tik 29 proc. asmenų, tačiau nebuvo vertinta, ar jie gauna pajamas.
94. 5 PRC atstovai susitikime teigė, kad su UT nėra glaudaus bendradarbiavimo gerinant profesinės rehabilitacijos paslaugas bei jas finansuojant per projektines veiklas neužtikrinamas nepertraukiamas finansavimas, išmokius paklausių programų paslaugų pirkimo–pardavimo sutartyse numatytą asmenų kiekį, nėra galimybių tenkinti asmenų poreikių įgyti norimą kvalifikaciją, dalies parengtų ir KPMPC registruotų modulinį programų trukmė viršija UT nustatytą leistiną laiką, todėl nėra galimybės jų pasiūlyti. PRC veikla nėra licencijuojama, KPMPC išduoda licencijas tik programoms vykdyti, o teikiamų paslaugų kokybė nevertinama, nors Europos rehabilitacijos platforma (EPR)¹²⁷ pabrėžia būtinybę nustatyti aiškius kriterijus, siekiant pagerinti ir vertinti teikiamų paslaugų kokybę. Apklausti 5 PRC atstovai sutinka, kad kiekviena įstaiga turi atitikti keliamus reikalavimus ir veikla turi būti licencijuojama. 2018 m. PRC atstovai kreipėsi į SADM ir pasiūlė, kad profesinės rehabilitacijos teikėjai būtų atrenkami ne viešųjų pirkimų būdu, o akredituojant / licencijuojant įstaigas, siekiant efektyviai panaudoti šiuo metu PRP teikiančių įstaigų

¹²⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004-12-31 įsakymu Nr. A1-302 patvirtintos Profesinės rehabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklės, 7.8 p.

¹²⁵ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus 2019-04-12 vidaus audito ataskaita Nr. A7-9.

¹²⁶ Užimtumo tarnybos tyrimas, „Profesinės rehabilitacijos programos įgyvendinimo rezultatai 2014–2019 I–III ketv.“

¹²⁷ Prieiga per internetą: <https://www.epr.eu/wp-content/uploads/EPSPR-Analytical-Paper.pdf>.

sukauptą patirtį, parengtus specialistus, įgytas metodikas, priemones ir įrangą bei sukurtą infrastruktūrą.

95. 2018 m. UT kartu su Lietuvos negalios organizacijų forumo ekspertais nustatė profesinės reabilitacijos programos įgyvendinimo problemas, pateikė siūlymus SADM sistemai tobulinti ir pristatė juos Seimo Neįgaliųjų teisių komisijai.

UT nustatytos problemos ir siūlymai

Problemos: poreikis nustatomas formaliai, neatsižvelgiant į asmens galimybes dalyvauti profesiniame mokyme; nepakankamai laiko skiriama profesinių gebėjimų įvertinimui; atlikus profesinį orientavimą, siūloma dalyvauti tik PRC programose; įgyta kvalifikacija ar (ir) kompetencija ne visada atitinka neįgaliųjų galimybes ir poreikius (ypač neįgaliesiems, turintiems psichikos ir proto negalią); pagalbos įsidarbinant paslauga teikiama siekiant atitikti numatytus rodiklius.

Siūlymai: profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą turi apimti atskiros profesinės reabilitacijos paslaugų dalys, kurios parenkamos atsižvelgiant į individualius asmens poreikius, todėl asmeniui teikiamos paslaugos nebūtinai turi apimti visas dalis. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymą siūlome pavesti atlikti UT bei tam tikras profesinės reabilitacijos paslaugas sudarančias dalis taip pat pavesti teikti UT.

96. Pastebėtina, kad Valstybės kontrolė 2015 m., atlikusi finansinį (teisėtumo) auditą¹²⁸, siūlė SADM pertvarkyti profesinės reabilitacijos sistemą, bet iki šiol teikta rekomendacija neįgyvendinta. Ministerija nurodė, kad šios sistemos keitimai yra svarstomi, planuojama juos sieti su negalios nustatymo sistemos pakeitimais ir bendrąja neįgaliųjų integracijos į darbo rinką koncepcija, kuri taip pat dar svarstoma.
97. Trečdalis UT registruotų asmenų su negalia neturi profesinės kvalifikacijos, tačiau per paskutinius trejus metus 60 proc. sumažėjo į profesinį mokymą išsiųstų asmenų su negalia skaičius (2019 m. pradėjo mokytis 327 asmenys). Aukščiausi įsidarbinimo rodikliai (2018 m. duomenimis, per 6 mėn. įsidarbino 100 proc., 2019 m. – apie 80 proc. asmenų) yra pasiekiami, kai asmenys siunčiami į profesinio mokymo programas, sudarius trišales sutartis (bedarbis, darbdavys, UT), tačiau tokių sutarčių, kai asmuo su negalia siunčiamas įgyti kvalifikaciją ar kompetencijas, suradus darbo vietą, yra mažai: pagal formalią profesinio mokymo programą – 11 proc., neformalią – 6 proc. Mažiau nei pusė (42 proc.) asmenų pradėjo mokytis UT nustatytose paklausių profesijų profesinio mokymo programose.
98. Valstybės kontrolė 2020 m. atliko profesinio mokymo sistemos auditą¹²⁹, kurio rezultatai parodė, kad jis organizuojamas nepakankamai efektyviai, kad visi įstoję mokiniai įgytų kvalifikaciją, leidžiančią tapti savarankiškiems, o pameistrystės formos nėra plačiai organizuojamos profesinio mokymo įstaigų ir UT. Pripažįstama, kad tinkamiausia vieta įgyti kvalifikaciją ir darbinį įgūdžius yra darbo aplinka ar konkreči darbo vieta, ypač asmenims su sunkia negalia. Atlikus Atvejo tyrimą, nustatyta, kad nei vienam (iš 94) asmeniui nebuvo planuotos įdarbinimo pagal pameistrystės darbo sutartį, stažuotės, ar darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės.
99. 2019 m. tik 11 asmenų su negalia (3,3 proc. nuo visų į profesinio mokymo priemones nusiųstų asmenų su negalia) buvo įdarbinta pagal pameistrystės darbo sutartį¹³⁰. Ši

¹²⁸ Valstybinio audito 2015-07-22 ataskaita Nr. FA-P-10-5-11-1 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje atlikto finansinio (teisėtumo) audito rezultatų“.

¹²⁹ Valstybinio audito 2020-01-31 ataskaita Nr. VAE-2 „Ar profesinis mokymas organizuojamas efektyviai“.

¹³⁰ 2017 m. Vyriausybės programos įgyvendinimo plane ir 2014–2022 m. Valstybinėje švietimo strategijoje numatyti rodikliai, kad mokinių, mokomų pameistrystės forma, 2020 m. bus 20 proc.

užimtumo rėmimo priemonė nėra populiari nei tarp darbdavių nei tarp bedarbių su negalia. Darbdavius ir verslo įmones vienijančios asociacijos pasisako apie pameistrystės mokymosi formos svarbą, būtinumą didinti šios priemonės apimtį, tobulinti pameistrystės reglamentavimą.¹³¹ UT skyrių darbuotojai teigia, kad pameistrystės forma nėra populiari tarp darbdavių, nes įdarbintam asmeniui reikia mokėti atlyginimą, būtina skirti meistrą, todėl dažniau renkamasi priimti asmenis, besimokančius profesinio mokymo įstaigoje, atlikti praktiką.

100. Dalyvaujantiems profesiniame mokyme arba jį baigusiems gali būti organizuojamas darbo įgūdžių įgijimo rėmimas tiesiogiai darbo vietoje trūkstantiems darbo įgūdžiams įgyti¹³². Į šią priemonę 2019 m. iš viso išsiųsti 78 asmenys su negalia, iš jų 59 po profesinio mokymo (arba 15 proc. iš 382 baigusiu). Darbdaviams, organizuojantiems darbo įgūdžių įgijimo rėmimą, mokamos subsidijos darbo užmokesčiui. UT atstovai nurodė, kad konsultantams nustatomos metinės užduotys, kiek asmenų nusiųsti į priemones, todėl, siekdami jas įvykdyti, yra suinteresuoti siųsti skirtingus asmenis. Tą patį asmenį siunčiant į dvi priemones (pvz.: į profesinio mokymo ir į darbo įgūdžių įgijimo rėmimo), laikoma, kad išsiųstas vienas (unikalus) asmuo.
101. UT atskirai neskaičiuoja ir neanalizuoja, kokia dalis asmenų su negalia, dalyvavusių aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, įsidarbina ir išsilaiko darbo rinkoje. UT skaičiuoja bendrus priemonių efektyvumo rodiklius, neišskiriant negalią turinčių asmenų grupės. Audito metu UT papildomai apskaičiavus nustatyta, kad efektyviausios priemonės yra įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį (po 12 mėn. darbo rinkoje išsilaiko 60 proc. asmenų) ir darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonė (57 proc.), mažiau efektyvios: profesinis mokymas (30 proc.) ir stažuotė (17 proc.) (7 priedo 3 lentelė).

Sudarytos nevienodos sąlygos gauti valstybės paramą darbo užmokesčiui subsidijuoti

102. Kasmet atviroje darbo rinkoje įdarbinamų subsidijuojant asmenų su negalia skaičius didėja ir 2019 m. jų buvo beveik 1,5 tūkst. (panaudota 4 mln. Eur.), tačiau šis skaičius buvo beveik 7 kartus mažesnis nei dirbančių socialinėse įmonėse. Valstybės paramos sąlygos subsidijuojant darbo užmokestį priklauso nuo įmonės statuso¹³³. 2019 m. patvirtinus Užimtumo ir Socialinių įmonių įstatymuose naujas sąlygas, pakeitimai labiau suvienodina darbo užmokesčio subsidijavimo tvarką SĮ ir atviroje darbo rinkoje: nustatytas vienodas maksimalus darbo užmokesčio dydis vienam darbuotojui (1,5 MMA), suvienodinti subsidijų procentiniai dydžiai pagal asmens grupes (75 proc., 60 proc., 50 proc.). Vis dar skiriasi darbo užmokesčio subsidijos mokėjimo laikotarpiai. Iki įstatymo pakeitimo subsidijos buvo mokamos neterminuotai (5 lentelė).

¹³¹ Investuotojų forumas, Lietuvos darbdavių konfederacija, Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos verslo konfederacija, Vokietijos ir Baltijos šalių prekybos rūmai sudarė Susitarimą dėl pameistrystės modelio įgyvendinimo šalyje.

¹³² Užimtumo įstatymas, 43 str.

¹³³ Atviroje darbo rinkoje dirbančios įmonės remiamos pagal Užimtumo, socialinės įmonės – Socialinių įmonių įstatymą.

5 lentelė. Darbo užmokesčio subsidijos mokėjimo laikotarpiai

Asmens darbingumo arba neįgalumo lygis	Atviroje darbo rinkoje (pagal Užimtumo įstatymą, nuo 2020-01-01)	Socialinėse įmonėse (pagal Socialinių įmonių įstatymą, nuo 2020-01-01)
Iki 25 proc., sunkus	Neterminuotai	Neterminuotai
30–40 proc., vidutinis	iki 24 mėn.	Neterminuotai
45–55 proc., lengvas	iki 6 mėn.	6 mėn.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Užimto ir Socialinių įmonių įstatymus

103. Atviros darbo rinkos įmonės subsidijas darbo užmokesčiui gali gauti ne visą Užimtumo įstatyme numatytą laikotarpį, nes jame nustatytas maksimalus subsidijos mokėjimo laikotarpis (pvz., iki 24 mėn., iki 6 mėn.). Aplankytuose klientų aptarnavimo skyriuose (11) įvertinus visas sutartis (268) su darbdaviais nustatyta, kad subsidijos mokėjimo trukmė dažnai yra trumpesnė nei įstatyme numatytas maksimalus laikotarpis. 2018 m. trečdalyje (31 proc.) sutarčių buvo numatyta mokėti subsidiją visą leistiną laikotarpį (6 lentelė).

6 lentelė. Sutartyse su darbdaviais nustatytas subsidijos mokėjimo laikotarpis, 2018 m.

Darbingumo lygis	Įstatyme nustatyta subsidijos mokėjimo maksimali trukmė	įdarbinimo atvejų skaičius	Atvejų, kai subsidija nustatyta mokėti maksimalų reglamentuotą laikotarpį	
			skaičius	dalis
45–55 proc.	iki 6 mėn.	168	55	33 proc.
30–40 proc.	iki 24 mėn.	97	25	26 proc.
iki 25 proc.	neterminuotai	3	3	100 proc.
Iš viso:		268	83	31 proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

104. Klientų aptarnavimo skyrių (6 iš 11) atstovai nurodė, kad, esant ribotam finansavimui ir siekiant įdarbinti didesnę skaičių asmenų bei pritraukti daugiau darbdavių, sudaromos trumpesnės subsidijavimo laikotarpio sutartys. Įstatyme¹³⁴ įtvirtintas tik maksimalus subsidijos darbo užmokesčiui mokėjimo laikotarpis ir teisės aktai nedetalizuoja jų mokėjimo laikotarpių: neregamentuota, kokiais kriterijais remiantis UT gali nustatyti trumpesnius laikotarpius, koks yra minimalus, ar yra jų pratęsimo galimybės ir kt. Dėl teisinio aiškumo stokos ir neapibrėžtų finansavimo galimybių, atviros darbo rinkos įmonėms sudaromos nevienodos sąlygos gauti valstybės paramą.

UT nurodytos priežastys dėl skirtingo subsidijos mokėjimo laikotarpio taikymo

2019 m. subsidija darbo užmokesčiui buvo finansuojama iš 3 ES struktūrinių fondų projektų¹³⁵ (pvz.: „TAPK“ – apskaičiuota trukmė 3 mėn., „PG“ – 4 mėn., „Jaunimo užimtumo skatinimas“ – 3,76 mėn.). Detalizuoti mokėjimo laikotarpius, reglamentuojant juos vidiniuose teisės aktuose, būtų labai sudėtinga, nes remiamojo įdarbinimo trukmė priklauso nuo Valstybės biudžeto ir ES struktūrinių fondų skiriamų lėšų priemonei įgyvendinti, kurių suma kiekvienais metais skiriasi ir yra nepakankama išmokėti subsidiją už dirbantįjį visą maksimalų įstatyme nustatytą terminą. Valstybės biudžeto lėšomis yra finansuojamos neterminuotos subsidijos mokamos asmenims su sunkia negalia.

¹³⁴ Užimtumo įstatymas, 42 str. 3 d.

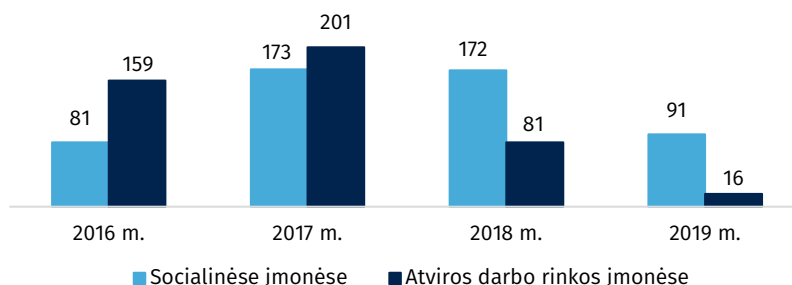
¹³⁵ Tavo ateities perspektyvų kūrimas – „TAPK“ (projekto tikslinė grupė bedarbiai registruoti UT, įskaitant ilgalaikius, nekvalifikuotus ir neįgaliuosius) planuojama finansavimo trukmė – 3,18 mėn., „Pasinaudok galimybe“ – „PG“ (projekto tikslinė grupė vyresni negu 54 metų bedarbiai registruoti UT) planuojama finansavimo trukmė – 4 mėn. ir „Jaunimo užimtumo skatinimas“ (projekto tikslinė grupė 16–29 metų amžiaus nedirbantys, nesimokantys ir mokymuose nedalyvaujantys asmenys) planuojama finansavimo trukmė – 3,76 mėn.

105. Aplankytuose 11 klientų aptarnavimo skyriuose analizavome, kokia dalis asmenų, pasibaigus subsidijos mokėjimo laikotarpiui, kai subsidija mokėta 2018 m., lieka darbo rinkoje. Iš 268 nagrinėtų atvejų darbo rinkoje liko 160 asmenų (60 proc.), iš jų 107 (40 proc.) liko dirbti toje pačioje įmonėje.
106. Lietuvos verslo konfederacijos nuomone, egzistuoja neapibrėžtumas dėl subsidijų mokėjimo laikotarpio, pasirenkant skatinančias priemones, tokias kaip įdarbinimas subsidijuojant, darbdaviams retai pavyksta susitarti dėl maksimalaus leistino subsidijų mokėjimo laikotarpio. UT ribotas lėšas paskirstant kuo didesniai negalią turinčių žmonių skaičiui, nemotyvuoja darbdavių. VŠĮ „Sopa“ patvirtino, kad pasitaiko atvejų kai darbdaviai dėl finansavimo trūkumo šios paramos negauna ar gauna trumpesnį terminą, jiems nėra aiški finansavimo trukmė, todėl sudėtinga planuoti veiklą ilgesniam laikotarpiui.

Nesinaudojama galimybė darbo vietą pritaikyti asmenims su negalia

107. Valstybė užtikrina tam tikras sąlygas darbdaviams mokant subsidiją pritaikyti darbo vietą asmenims su negalia atviroje darbo rinkoje ir Sąj remiantis Užimtumo¹³⁶ ir Socialių įmonių¹³⁷ įstatymais. Šia valstybės teikiama parama įmonės naudojasi mažai. 2019 m. Sąj pritaikyta tik 1 darbo vieta ir, palyginti su atviros darbo rinkos įmonėmis, neįgalųjų Sąj turi galimybę subsidijas gauti už darbo aplinkos, gamybinių ir poilsio patalpų pritaikymą, tačiau 2019 m. galimybę nesinaudojo nė viena Sąj. Per 2019 m. buvo įsteigtos 107 darbo vietos. Šis skaičius kiekvienais metais mažėja, atviroje darbo rinkoje darbo vietų pritaikyta ypač mažai (16) ir šis skaičius 6 kartus mažesnis nei Sąj (91) (15 pav.).

15 pav. Įsteigtų darbo vietų negalią turintiems asmenims skaičius 2016–2019 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

108. UT teigia, kad sumažėjusiam darbo vietų steigimui (pritaikymui) turėjo įtakos pasikeitęs teisinis reglamentavimas. Iki 2019 m. darbo vietų steigimas (pritaikymas) buvo organizuojamas nuolatos, o vėliau pagal patvirtintą atrankų teikimo grafiką (jos vyko II pusm.), todėl dar 23 naujos darbo vietos atviros darbo rinkos įmonėse baigtos steigti 2020 m. I pusmetį. Iš viso buvo įsteigtos 39 vietos, kurių prašymai pateikti 2019 m.
109. Remiantis Užimtumo įstatymu, darbo vietos steigimas (pritaikymas) galimas tik įdarbinant UT registruotus ir bedarbio statusą turinčius neįgalius asmenis¹³⁸, bet nėra galimybės šia subsidija pasinaudoti asmeniui, kuris dirbo tam tikroje darbo vietoje, įgijo negalią ir

¹³⁶ Užimtumo įstatymas, 44 str.

¹³⁷ Socialinių įmonių įstatymas, 13, 16, 18 str.

¹³⁸ Užimtumo įstatymas, 45 str. 1 d., 25 str. 1, 2, 3 p.

susiduria su kliūtimis darbe, pasikeitus sveikatos būklei, arba kai asmuo nori pakeisti darbo vietą ir įsidarbinti naujoje.

110. Lietuvos darbdavių, verslo asociacijų atstovų nuomone, įmonėms teikiama valstybės pagalba darbo vietos steigimui (pritaikymui) nėra patraukli.

Lietuvos darbdavių, verslo asociacijų atstovų nurodytos priežastys, kodėl mažai steigiama (pritaikoma) darbo vietų

Nesukurtas metodinės ir konsultacinės pagalbos mechanizmas, pritaikant darbo vietas asmenims su negalia. Darbdaviai neturi žinių ir kompetencijų, reikalingų tinkamai pritaikyti darbo vietas pagal neįgalųjų funkcinis poreikius, negali įvertinti ir tinkamai parinkti įrenginius ir kt. Kitose ES šalyse tokias paslaugas teikia nevyriausybinės organizacijos.

Nėra suinteresuotumo prisidėti įmonės lėšomis prie darbo vietos pritaikymo ar nuosavų lėšų neturi. Remiantis nustatyta tvarka įmonės turi apmokėti nuo 20 iki 33 proc. (dalis priklauso nuo darbingumo lygio) darbo vietų steigimo (pritaikymo) išlaidų, savo lėšomis apdrausti ilgalaikį materialinį turtą¹³⁹.

Nenori rizikuoti įmonės lėšomis ir papildomai rūpintis įsteigtos (pritaikytos) darbo vietos išlaikymu. Įsteigta vieta turi būti išlaikoma 36 mėn. Asmeniui su negalia išėjus iš darbo ne vėliau kaip per 30 darbo dienų turi būti įdarbintas kitas asmuo. Panaikinus įsteigtą (pritaikytą) darbo vietą, subsidija turi būti gražinama (50 – 100 proc. atsižvelgiant į darbo vietos įsteigimo laiką)¹⁴⁰.

Patalpos ne visada priklauso darbdaviui nuosavybės teise. Subsidija naudojama ne tik darbo priemonėms, techninės pagalbos priemonėms įsigyti, montuoti, pritaikyti, bet ir patalpoms, reikalingoms darbo vietai įrengti, remontuoti ar pritaikyti, tos patalpos turi nuosavybės teise priklausyti darbdaviui¹⁴¹, tokiu atveju tik nedidelė dalis smulkiojo verslo gali pasinaudoti subsidija.

Sukurta didelė administracinė našta tvarkant dokumentus. Paraiškų pateikimo procesas sudėtingas, darbdaviai dažnai samdo konsultantus dokumentų sutvarkymui.

111. UT klientų aptarnavimo skyrių (5 iš 11) atstovai patvirtino, kad darbdaviai nesiryžta dalyvauti valstybės remiamoje priemonėje gavę išsamesnę informaciją apie paramos teikimo sąlygas, reikalavimus darbdaviui (pvz.: 2018 m. viename skyriuje dėl darbo vietų steigimo (pritaikymo) subsidijavimo konsultuota 50 darbdavių, o įsteigtos 3 darbo vietos). Taigi sukurta darbo vietos pritaikymo sistema yra skirta ne tiesiogiai asmens rėmimui, pritaikant jo poreikius atitinkančią darbo aplinką, bet darbdavių rėmimui, todėl valstybės numatytos pagalbos panaudojimas yra priklausomas nuo darbdavių iniciatyvos.

112. Lietuvos žmonių su negalia sąjunga 2019 m. atliko tyrimą „Neįgalųjų patirtis įsidarbinant ir dirbant“¹⁴²: 98 proc. (333 iš 340) nedirbančių respondentų nurodė, kad didžiausią problemą įsidarbinant sudaro nepritaikyta aplinka ir paslaugų nebuvimas. Užsienio praktikoje subsidija darbo vietai įsteigti naudojama lankstesnės sistemos, nukreiptos į tiesioginę pagalbą ir konsultacijas, pritaikant darbo vietas¹⁴³, kūrimui.

Darbų vietų pritaikymo pavyzdžiai ES šalyse

Ispanijoje ir Švedijoje subsidija mokama visiems darbdaviams, kurie įdarbina asmenis su negalia (bedarbiams ir dirbantiems). Jungtinėje Karalystėje ir Švedijoje asmuo su negalia pakeitęs darbą turi teisę perduoti už paramos lėšas įsigytą įrangą naujam darbdaviui. Estijoje Nedarbo

¹³⁹ Užimtumo įstatymas, 44 str. 7, 8 d.

¹⁴⁰ Ten pat, 44 str. 4 d.

¹⁴¹ Ten pat, 44 str. 2 d.

¹⁴² Prieiga per internetą: <http://www.negalia.lt/apklausa-neigaliuju-patirtis-dirbant-ir-isidarbinant/>.

¹⁴³ Jungtinės Karalystės Darbo ir pensijų departamento ES ir EBPO šalių apžvalga „What works for whom in helping disabled people into work“. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/266512/wp120.pdf.

draudimo fondas iki 3 metų nemokamai gali suteikti darbuotojui techninės pagalbos įrangą, būtiną darbo funkcijoms atlikti, o Profesinės rehabilitacijos centrų specialistai patarti darbdaviams pritaikyti darbo aplinką.

113. Darbo vietos pritaikymas ES strateginiuose dokumentuose¹⁴⁴ ir tarptautiniuose tyrimuose¹⁴⁵ minimas kaip labai svarbus kriterijus skatinant asmenų su negalia integraciją. Neįgaliųjų teisių komitetas baigiamosiose pastabose dėl Lietuvos Respublikos pirminės ataskaitos 2016 m. pateikė rekomendaciją pripažinti tinkamo sąlygų pritaikymo nebuvimą diskriminacijos dėl negalios forma¹⁴⁶ ir nukreipti investicijas taip, kad būtų sudarytos galimybės naudotis pritaikymais darbo vietoje.

Socialinės įmonės nepakankamai įgyvendina numatytą veiklos tikslą

114. Įdarbinant tikslinėms grupėms priklausančius asmenis (ir su negalia), Są tikslas yra skatinti jų grįžimą į darbo rinką ir socialinę integraciją, mažinti socialinę atskirtį¹⁴⁷. 2019 m. pabaigoje Są statusą turėjo 173 įmonės, jose dirbo 10 tūkst. asmenų su negalia, skirta 32,7 mln. Eur subsidijų, o per paskutinius tris metus ši suma padidėjo 5,5 mln. Eur. Są turi teisę gauti įvairių rūšių valstybės pagalbą¹⁴⁸, tačiau daugiausia jos pasinaudoja subsidijoms darbo užmokesčiui ir valstybinio socialinio draudimo įmokoms – 2019 m. skirta 95,2 proc. visų valstybės pagalbos lėšų. Subsidijoms darbo vietoms įsteigti (pritaikyti) teko 4,5 proc., o kitoms subsidijoms – 0,3 proc. lėšų. Subsidijomis darbuotojams mokyti ir darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti nepasinaudojo nė viena įmonė. Valstybės pagalba steigti ar pritaikyti negalią turintiems asmenims naujas darbo vietas pasinaudojusių įmonių 2016–2019 m. daugėjo, 2019 m. ja pasinaudojo 22 proc. visų socialinių įmonių (38 iš 173). Kita valstybės pagalba besinaudojančių įmonių skaičius nedidėjo (9 priedas).
115. Kitose šalyse esama ir kitų integracijos modelių, kai suteikiamas ne vien užimtumas, bet ir teikiamos įvairios paslaugos, skatinančios individualių profesinių bei socialinių įgūdžių įgijimą, mokymąsi (10 priedas). Socialinių įmonių įstatymas¹⁴⁹ numato pareigą Są vykdyti tikslinėms grupėms priklausančių asmenų socialinių įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos priemones. Įvertinę 60 (iš 177) Są priemonių planus (2018 m.) nustatėme, kad priemonės nesiskiria nuo kitose įmonėse vykdomų veiklų arba yra teisės aktuose numatytos garantijos darbuotojams, todėl nenukreiptos į asmenų su negalia integraciją.

Planuose nurodomų socialinės integracijos priemonių pavyzdžiai

Valstybės švenčių paminėjimas, lankymasis kultūros renginiuose (teatras, kinas, koncertas), gimtadienių šventimas, priedo prie darbo užmokesčio skyrimas už gerus darbo rezultatus, priešgaisrinės saugos mokymai, nelaimingų atsitikimų darbe prevencija, galimybė dirbti ne visą darbo dieną, galimybė darbo laiku apsilankyti pas gydytoją, transporto suteikimas darbuotojui vykti į darbą ir iš darbo.

¹⁴⁴ 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos Direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus.

¹⁴⁵ Jungtinės Karalystės Darbo ir pensijų departamento ES ir EBPO šalių apžvalga „What works for whom in helping disabled people into work“. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/266512/wp120.pdf.

¹⁴⁶ JT Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

¹⁴⁷ Socialinių įmonių įstatymas, 2 str.

¹⁴⁸ Ten pat, 13 str.

¹⁴⁹ Ten pat, 7 str. 4 d.

116. Socialinių įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos priemonės turi būti parinktos kiekvienam darbuotojui pagal tikslinems asmenų grupėms priklausančių asmenų profesinę kvalifikaciją, darbo patirtį, motyvą dirbti ir įsijungti į bendruomenės gyvenimą ir pan.¹⁵⁰, tačiau nė vienu nagrinėtu atveju individualiai tai nebuvo vertinta. Poreikis planuose aprašomas pateikiant bendrus duomenis apie tikslinems grupėms priklausančius darbuotojus pagal nustatytą darbingumo lygį, amžių, turimą kvalifikaciją. Mažiau nei pusė (27 iš 60) įmonių atliko darbuotojų apklausas, tačiau ne dėl poreikių nustatymo, o priemonių pasirinkimo¹⁵¹. Įdarbinus naujus asmenis įmonės neįpareigos tikslinti planų. Nė vienu atveju planai, keičiantis įmonių darbuotojams metų eigoje, nebuvo tikslinami, nors kai kuriose įmonėse darbuotojų kaita siekė 50 proc. ir daugiau. Kitose ES šalyse remiamose įmonėse metinis asmens tobulėjimo planas sudaromas kiekvienam darbuotojui bei stebima jo pažanga.

Asmenų integracijos planų sudarymo ir stebėjimo geros praktikos pavyzdžiai¹⁵²

Belgijoje ir Norvegijoje veikiančiose įmonėse (angl. *Sheltered workshops*) įvertinami individualūs asmens gebėjimai, poreikiai, aptariamai karjeros klausimai ir sudaromas individualus įtraukimo į darbo rinką planas. Periodiškai atliekama šių planų stebėseną, vertinama asmens pažanga ir atitinkamai tikslinamos plane numatytos integracijos priemonės.

Norvegijoje kiekvienas darbuotojas yra reguliariai stebimas ir vertinamas remiantis iš anksto nustatytais kriterijais. Siekdamą užtikrinti pažangą, Darbo ir gerovės administracija kas tris mėnesius įvertina kiekvieno dalyvio situaciją ir progresą.

117. UT sudaryta komisija¹⁵³ socialinių įgūdžių lavinimo bei socialinės integracijos priemonių planus pagal kriterijus¹⁵⁴ vertina tik suteikdama įmonei SĮ statusą. SĮ planus ir jų įvykdymo ataskaitas teikia kasmet, tačiau UT neanalizuoja, ar numatytos priemonės nukreiptos į socialinių įgūdžių lavinimą ir integraciją ir analizės dokumentų nepateikė. Visų apilankytų skyrių darbuotojai susitikimų metu paaiškino, kad gavę planus tikrina tik jų atitiktį struktūros reikalavimams, o įvykdymo ataskaitas vertina tikrindami, ar įmonėje numatytos priemonės buvo įgyvendintos. SĮ nėra teikiama metodinė pagalba ir rekomendacijos dėl socialinių įgūdžių lavinimo priemonių parinkimo, nors tai, jog socialinė integracija SĮ turi trūkumų, pripažįsta tiek SADM, tiek pati UT.
118. STT vertinimu, socialinių įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos priemonių plano sudarymo ir vertinimo reglamentavimas ydingas antikorpuciniu požiūriu, nes gali būti atliekamas formaliai, tik iš dokumentų, nenustatyta, kaip tikrinama, ar priemonės pritaikytos ir tinka kiekvienam individualiam tikslinės grupės nariui, planą vertinantiesiems asmenims nenustatyti jokie kompetencijos reikalavimai¹⁵⁵. Tai, kad SĮ nesinaudoja ar mažai

¹⁵⁰ Lietuvos darbo biržos direktoriaus 2015-12-18 įsakymas Nr. V-769 „Dėl Tikslinems asmenų grupėms priklausančių asmenų socialinių įgūdžių lavinimo bei socialinės integracijos priemonių plano minimalaus reikalavimo socialinės integracijos priemonių apimčiai ir atitikties kriterijams įvertinimo standartų nustatymo“, 1.1 ir 1.2.2 p.

¹⁵¹ Lietuvos darbo biržos direktoriaus 2015-12-18 įsakymas Nr. V-769 „Dėl Tikslinems asmenų grupėms priklausančių asmenų socialinių įgūdžių lavinimo bei socialinės integracijos priemonių plano minimalaus reikalavimo socialinės integracijos priemonių apimčiai ir atitikties kriterijams įvertinimo standartų nustatymo“, 1.2.3 p.

¹⁵² Study on employment models within the social economy and their role in including persons with disabilities into the labor market and society, 2018.

¹⁵³ Užimtumo tarnybos direktoriaus 2019-02-13 įsakymu Nr. V-72 patvirtintas Socialinių įmonių reikalų komisijos darbo reglamentas, 12.4 p.

¹⁵⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004-09-29 įsakymu Nr. A1-225 patvirtintas Tikslinems asmenų grupėms priklausančių asmenų socialinių įgūdžių lavinimo bei socialinės integracijos priemonių plano struktūra ir šio plano vertinimo kriterijų sąrašas.

¹⁵⁵ 2018-01-18 antikorpucinio vertinimo išvada Nr. 4-01-508 „Dėl socialinių įmonių veiklos teisinio reglamentavimo“.

naudojasi pagalba darbuotojams mokytis, darbo vietoms steigti (pritaikyti), buvo pažymėta ir 2018 m. tarptautiniame tyrime nurodant, kad tokiu būdu neužtikrinamos JT Konvencijos nuostatos¹⁵⁶, taip neskatinamas asmenų grįžimas į darbo rinką ir jų socialinė integracija¹⁵⁷.

119. Didžiausią atskirtį ir mažiausias galimybes įsivertinti darbo rinkoje turi asmenys, kuriems nustatytas žemas darbingumo lygis: 0–25 proc. darbingumo, sunkus neįgalumo arba didelių specialiųjų poreikių lygis. Šių asmenų įdarbina labai mažai – jų dalis 2019 m. tesiekė 6 proc., o daugiau nei pusė visų ŠĮ neįdarbino nė vieno (11 priedo 1 lentelė). Užsienio šalyse taikoma praktika, kai asmenys su sunkiausia negalia įdarbinami apsaugotoje (globojamoje) aplinkoje (specialiose globojamose darbo grupėse).

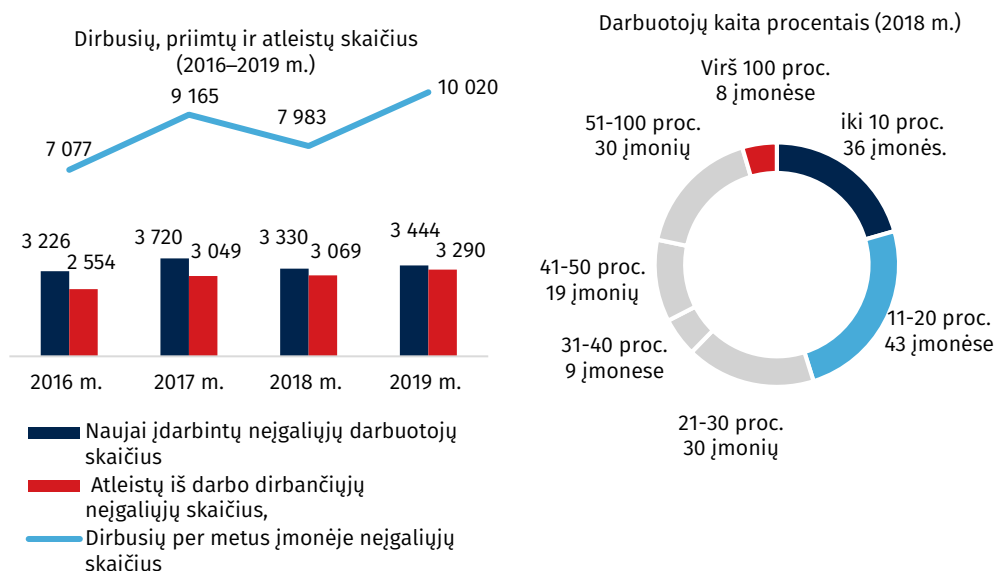
Užsienio šalių remiamų įmonių veiklos tikslų pavyzdžiai

Europos valstybėse (Švedijoje, Vokietijoje, Estijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Norvegijoje) taikomos įmonėse globojamojo užimtumo formos, kai asmenims su negalia sudaromos sąlygos dirbti ir mokytis, ugdomos jų profesinės kompetencijos, teikiamos įvairios rehabilitacijos, įgūdžių ugdymo ir kitos paslaugos, siekiant juos paruošti savarankiškam darbui atviroje darbo rinkoje.

Švedijoje globojamą užimtumą organizuoja Užimtumo tarnyba, padedama žmonėms su negalia įsidarbinti specialioje valstybinėje akcinėje bendrovėje „Samhall“ arba pas kitą darbdavį. Valstybės mastu nustatytas tikslas, kad bent 40 proc. šiuo būdu naujai įdarbinamų asmenų būtų asmenys su psichikos ar proto negalia, daugybiniais sutrikimais.

120. Per metus ŠĮ pasikeičia apie trečdalis įdarbintų asmenų su negalia. Darbuotojų kaita svyruoja nuo 0 iki daugiau nei 100 procentų. 22 proc. įmonių kaita viršijo 50 proc. (didžiausia – 192 ir 221 proc.), o 8 iš jų pasikeitė visi darbuotojai (dažniausiai – patalpų valymo paslaugas teikiančios įmonės, medienos ruošos, elektros įrangos, patalpų remonto veiklas vykdančios įmonės ir kt.). Darbuotojų kaita neviršijo 10 proc. 36 įmonėse, veikiančiose įvairiose srityse, o 20 iš jų kaitos nebuvo (16 pav.).

16 pav. Asmenų su negalia dirbusių socialinėse įmonėse pokytis ir kaita

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

¹⁵⁶ JT Neįgaliečių teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai, 2007-03-30, 27 str.

¹⁵⁷ Europos paslaugų žmonėms su negalia teikėjų asociacijos ir Europos rehabilitacijos platformos atliktas tyrimas, „Study on employment models within the social economy and their role in including persons with disabilities into the Labour market and society“, 2018. Prieiga per internetą: <https://www.epr.eu/publications/employment-models-within-social-economy-and-role-in-including-pwd-into-labour-market-and-society>.

121. Siekiant, kad asmenys su negalia integruotųsi ir įsitvirtintų darbo rinkoje, svarbu jiems mokėti atlyginimą, kuris motyvuotų. 2018 m. 80 proc. Są dirbusių asmenų atlyginimas neviršijo minimalaus mėnesinio ar valandinio darbo užmokesčio¹⁵⁸. Są minimalų darbo užmokestį gavusių negalią turinčių darbuotojų dalis buvo 3 kartus didesnė nei įdarbintų subsidijuojant atviroje darbo rinkoje¹⁵⁹ (11 priedo 1 pav.). Statistikos departamento duomenimis, 2018 m. minimalią mėnesinę algą gavo apie 3 proc. viso šalies ūkio darbuotojų¹⁶⁰.
122. Prie didesnės asmenų su negalia socialinės integracijos turėtų prisidėti naujausi Socialinių įmonių įstatymo pakeitimai¹⁶¹, numatantys reikalavimą panaudoti didžiąją dalį Są pelno tikslams, susijusiems su Są įdarbinamų asmenų tikslinių grupių grįžimo į darbo rinką ir jų socialinės integracijos skatinimu, o UT stebėti šios nuostatos įgyvendinimą. Nuo 2020-07-01 įsigaliojo reikalavimas¹⁶² Są įdarbinti dalį asmenų, kuriems nustatytas sunkus neįgalumo arba neviršijantis 25 proc. darbingumo lygis: šie asmenys turės sudaryti ne mažiau kaip 10 proc. metinio vidutinio sąrašuose esančių darbuotojų skaičiaus. Priėmus teisės aktų pakeitimus, svarbu užtikrinti efektyvų jų nuostatų¹⁶³ veikimą, integracijos planų kokybę. Būtina vykdyti efektyvią Są veiklos stebėseną (numatyti priemones ir rodiklius), siekiant įvertinti taikomų priemonių rezultatyvumą ir, esant poreikiui, inicijuoti teisinio reglamentavimo pakeitimus, prisidedančius prie didesnės negalią turinčių asmenų integracijos į darbo rinką ir visuomenę.
123. Siekiant efektyvesnio asmenų su negalia integravimo į darbo rinką, turi būti suteikta individualius asmens ir darbo rinkos poreikius atitinkanti kvalifikacija ar kompetencija, tobulinama profesinės reabilitacijos sistema, skatinama, kad daugiau asmenų darbo patirtį įgytų darbo vietoje, plėtojamas darbo vietų pritaikymas ir socialinių įgūdžių ugdymas bei integracija. Be to, reikia imtis visų įmanomų priemonių, siekiant padidinti asmenų su negalia galimybes įsidarbinti ir išsilaikyti atviroje darbo rinkoje.

3. GERINTINAS APLINKOS IR INFORMACIJOS PRIEINAMUMAS

124. JT Neįgaliųjų teisių konvencijoje¹⁶⁴ numatyta – valstybės siekdamas, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Konvencijos šalys įsipareigoja imtis prieinamumo užtikrinimo priemonių.

¹⁵⁸ Pagal Vyriausybės 2017-10-11 nutarimą Nr. 814, 2018 m. minimalioji mėnesinė alga buvo 400 Eur/mėn., o minimalusis valandinis atlygis – 2,45 Eur.

¹⁵⁹ Skaičiuoti Užimtumo tarnybos pateikti 231 įmonėje įdarbintų 248-ių negalią turinčių asmenų valandinio atlygio (iki mokesčių) vidurkiai subsidijos mokėjimo laikotarpiu 2018 m.

¹⁶⁰ Prieiga per internetą: <https://www.stat.gov.lt/>.

¹⁶¹ Socialinių įmonių įstatymas, 27 ir 30 str. (redakcija nuo 2020-07-01).

¹⁶² Ten pat, 14 str. 1 d. 2 p. (redakcija nuo 2020-07-01).

¹⁶³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020-03-02 įsakymas Nr. A1-174 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004-09-29 įsakymo Nr. A1-225 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ pakeitimo“.

¹⁶⁴ JT Neįgaliųjų teisių konvencija, 9 str.

125. Prieinamumas ir siekis kurti Europą be kliūčių yra vienas iš 2010–2020 m. Europos strategijos dėl negalios¹⁶⁵ prioritetų, kurioje išdėstyti JT konvencijos įgyvendinimo ES lygmeniu veiksmai. Siekdamą strategijos tikslo 2019 m. EP ir ET priėmė Direktyvą¹⁶⁶, kuria siekiama padidinti prieinamų gaminių ir paslaugų kiekį vidaus rinkoje, asmenų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime bei pagerinti atitinkamos informacijos prieinamumą.
126. Lietuvoje siekis užtikrinti neįgaliesiems galimybę laisvai judėti fizinėje aplinkoje ir naudotis visiems prieinama informacija yra numatytas Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programoje¹⁶⁷. 2016 m. JT ataskaitoje konstatuota, kad pažanga nepakankama, todėl rekomenduota¹⁶⁸ parengti ir įgyvendinti veiksmų planą, numatyti laiką ir išmatuojamus atskaitos taškus bei rodiklius, įtraukti reglamentus ir standartizavimo nuostatas, kuriais būtų užtikrinta, kad universalus dizaino principai vis plačiau būtų taikomi fizinei aplinkai, prieinamam būstui ir transportui miesto ir kaimo vietovėse. Remdamiesi pateiktomis pastabomis ir rekomendacijomis vertinome, ar sukurta prieinamumo stebėsenos sistema, numatytos priemonės ir vykdoma tinkama pastatų, transporto ir informacinių sistemų prieinamumo kontrolė.

3.1. Neužtikrinamos lygios galimybės naudotis visais viešais pastatais ir transportu, o patikimų duomenų apie jų prieinamumą nėra

127. Lietuva, ratifikuodama Neįgaliųjų teisių konvenciją 2010 m., įsipareigojo ir priėmė atsakomybę įgyvendinti jos nuostatas savo įstatymuose bei užtikrinti prieinamumo prie visuomenės išteklių, gyvenimo savarankiškai principus¹⁶⁹. 2016 m. JT Neįgaliųjų teisių komitetas išreiškė susirūpinimą dėl nedidelio masto priemonių, kurių imtasi universalus dizaino principams skatinti fizinėje aplinkoje ir transporte, ir dėl nepakankamos pažangos šiuo klausimu, ypač – dėl prieinamumo privačiuose ir viešuosiuose pastatuose bei jų aplinkoje ir transporto grandinėje gerinimo. Dalis ministerijų ir savivaldybių imasi veiksmų prieinamumui didinti, tačiau jos vis dar neužtikrina pakankamos pažangos, kad asmenys laisvai galėtų naudotis viešaisiais pastatais ir transportu.
128. Audito metu vertinome, ar: periodiškai atliekama transporto ir viešųjų pastatų prieinamumo stebėseną¹⁷⁰; valstybės ir savivaldybių lygiu vykdomos priemonės skirtos viešųjų pastatų ir transporto paslaugų prieinamumui¹⁷¹; kasmet bent 5 proc. didėtų viešojo ir vietinio susisiekimo transporto priemonių, pritaikytų asmenims su negalia, skaičius¹⁷²; užtikrinamas

¹⁶⁵ Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>.

¹⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/882 dėl gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimų.

¹⁶⁷ Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtinta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programa.

¹⁶⁸ JT Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijos Lietuvai, 22 p.

¹⁶⁹ Neįgaliųjų socialinės integracijos veiklos rezultatų ir JT Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo 2018 m. stebėsenos ataskaita.

¹⁷⁰ ET ministrų komiteto rekomendacijos Rec (2006) 5 valstybėms narėms dėl ET veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimo Europoje 2006–2015, JT Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

¹⁷¹ JT Neįgaliųjų teisių komiteto Baigiamosios pastabos dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 2016 m.

¹⁷² Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408 patvirtinta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programa.

pastatų prieinamumo išlaikymas; būstas pritaikomas ne vėliau kaip per 1 metus nuo įrašymo į eilę dienos.

Nedisponuojama patikimais duomenimis apie viešųjų pastatų ir transporto paslaugų prieinamumą

129. Ratifikavusi JT neįgaliųjų teisių konvenciją¹⁷³, Lietuva įsipareigojo imtis priemonių, kad užtikrintų fizinės aplinkos prieinamumą neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis. Priemonės, apimančios prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, taikomos pastatams, keliams, transporto priemonėms ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir kt.¹⁷⁴ Vyriausybė siekdama tinkamai įgyvendinti Konvenciją paskyrė ministerijas pagal kompetenciją atsakingomis už jos įgyvendinimą¹⁷⁵. Aplinkos ir Susisiekimo ministerijos tiesiogiai neįpareigtos rinkti duomenis ir vertinti visų viešųjų pastatų ir transporto objekto prieinamumą. Susisiekimo ministerija turi patikimus duomenis tik apie geležinkelių transporto ir infrastruktūros pritaikymą, nes AB „Lietuvos geležinkeliai“ atliko valdomos infrastruktūros ir turimų geležinkelio riedmenų prieinamumo vertinimą. Audito metu apklausėme visas savivaldybes ir ministerijas. 77 proc. (46) savivaldybių nurodė, kad neatlieka reguliarios pastatų prieinamumo stebėsenos. Savivaldybės, kurios vykdo stebėseną, taiko skirtingus metodus (pvz.: atlieka techninę priežiūrą, apklausas ir pan.). Apie pusė (6) ministerijų nurodė, kad nedisponuoja informacija apie savo reguliavimo srities pastatų pritaikymą asmenims su negalia, kitos – informaciją turi arba tik dalį jos, tačiau ji nėra sistemškai renkama, išskyrus ŠMSM.

Informacijos apie pastatų prieinamumą ministerijų lygiu gavimo pavyzdžiai

ŠMSM turi informacinę sistemą (ŠVIS), kurioje mokyklos reguliariai teikia duomenis apie prieinamumą pagal nustatytus kriterijus.

SADM sistemaiškai informacijos nerenka, tačiau 2019 m. vykdydama Vyriausybės pavedimą apklausė asmens sveikatos priežiūros įstaigas dėl pritaikymo neįgaliųjų poreikiams.

Kultūros ministerija naudoja atliktais tyrimais.

130. Iki 2019 m. NRD buvo atsakingas už Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programoje numatyto rodiklio (neįgaliesiems pritaikytų viešųjų statinių ir objektų, transporto maršrutų, priemonių ir paslaugų gausėjimas) stebėjimą, bet duomenų jam apskaičiuoti neturėjo. 2019 m. rodiklis pakeistas ir stebimas tik viešųjų statinių ir objektų prieinamumas, o prieinamų pastatų dalis skaičiuojama remiantis senais duomenimis, t. y. naudojamas 2012 m. viešosios paskirties pastatų skaičius (7 lentelė).

¹⁷³ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo ratifikavimo, 2010-05-27

¹⁷⁴ JT neįgaliųjų teisių konvencija, 9 str.

¹⁷⁵ Vyriausybės 2010-12-08 nutarimas Nr. 1739 „Dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo“, 1.2. p.

7 lentelė. Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programoje numatyti rodikliai, susiję su viešųjų statinių ir transporto prieinamumu

Dokumentas	Rodiklis	Trūkumai
Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programa	<i>Iki 2019 m.</i> Neįgaliesiems pritaikytų viešųjų statinių ir objektų, transporto maršrutų, priemonių ir paslaugų gausėjimas (procentais) ¹⁷⁶	Rodiklis buvo stebimas ir skaičiuojamas, neįtraukiant duomenų susijusių su transporto maršrutais ir priemonėmis.
Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programa (pratęstas įgyvendinimo terminas)	<i>Po 2019 m.</i> Neįgaliesiems pritaikytų viešųjų statinių ir objektų prieinamumas, procentais	Pakeitus stebimą rodiklį – transporto prieinamumas neįtrauktas. Rodiklio skaičiavimui naudojami seni duomenys, t. y. naudojami 2012 m. viešosios paskirties pastatų skaičius nuo kurio skaičiuojami Statybos užbaigimo komisijos darbe suderintų ir priimtų neįgaliesiems svarbių statinių, dalis.
Šaltinis – Valstybės kontrolė		

131. NRD atliekant JT Konvencijos stebėseną renkami duomenys nepakankami prieinamumo lygiui valstybės mastu įvertinti, nes pasirinkti vertinimo kriterijai neparodo, kokia visų viešųjų pastatų ir transporto dalis yra pritaikyta asmenų su negalia poreikiams.

Konvencijos straipsnio dėl prieinamumo stebėjimui numatytus netinkamus vertinimo kriterijus iliustruojantys pavyzdžiai

Žemagrindžių autobusų ir troleibusų bei visų autobusų ir troleibusų skaičiaus santykis parodo ne pritaikytą transporto priemonių, bet žemagrindžių dalį.

Geležinkelių infrastruktūros objektuose įrengtų priemonių, skirtų specialiųjų poreikių turintiems žmonėms, skaičius neparodo, kokia dalis infrastruktūros yra prieinama.

Jūrų ir vidaus vandenų uostų infrastruktūros objektuose įrengtų priemonių, skirtų specialiųjų poreikių turintiems žmonėms, skaičius neparodo, kokia dalis objektų yra prieinama.

Suderintų ir priimtų neįgaliesiems pritaikytų viešųjų statinių ir objektų skaičius parodo tik tai, kiek buvo per metus pritaikyta.

Įvertintų įstaigų (švietimo, ugdymo, mokslo, sveikatos, teisėsaugos, sporto, kultūros) skaičius, iš jų – pritaikytų neįgaliesiems įstaigų dalis: duomenys parodo ne prieinamumą valstybės mastu, bet tik į tyrimo imtį patekusių viešųjų pastatų prieinamumą ir nėra stebimi nuolatos.

132. Per paskutinius 3 metus, siekiant pirmą kartą įvertinti prieinamumo lygį, NRD atliko 6 tyrimus (5 dėl pastatų ir 1 dėl transporto), tačiau jie neapima visų viešųjų pastatų pagal skirtingas valstybės ir savivaldybių veiklos sritis ar transporto paslaugas (vertintas tik autobusų prieinamumas).

NRD atliktų prieinamumo tyrimų 2017–2019 m. pavyzdžiai

Aukštųjų mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų fizinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems (2019 m.); Policijos komisariatų ir teismų prieinamumo (2018 m.); Socialinių paslaugų centrų, socialinės paramos skyrių, seniūnijų, NVO prieinamumo (2018 m.); Kultūros ir turizmo objektų prieinamumo (2018 m.); Fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems valstybės ir savivaldybių sveikatos (gydymo) paskirties įstaigose vertinimo (2017 m.); Viešojo transporto aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas (2017 m.).

133. NRD nurodė, kad buvo pasiūlytas naujas kriterijus Nacionalinei pažangos programai – fizinės ir informacinės aplinkos prieinamumo neįgaliesiems indeksas, bet pradinei reikšmei

¹⁷⁶ Statybos užbaigimo komisijų darbe suderintų ir priimtų neįgaliesiems svarbių statinių dalis nuo visų neįgaliesiems svarbių statinių; viešojo transporto (autobusų, miesto transporto, traukinių, keltų) pritaikytų asmenims su negalia bei visų viešojo transporto priemonių skaičiais santykis.

apskaičiuoti nėra patikimų duomenų, susijusių su miestų viešojo transporto ir tarpmiestinio susisiekimo autobusų ar viešųjų pastatų prieinamumu. Planuojama jį įtraukti rengiant 2021–2030 m. Nacionalinės pažangos programos projektą.

134. NRD informavo, kad 2020 m. parengė Paslaugų prieinamumo ir gaminių tinkamumo visiems vartotojams kuo platesniu mastu (universalus dizaino) patikros lapą. Neįgaliųjų reikalų taryba nutarė ¹⁷⁷ rekomenduoti visoms ministerijoms ir savivaldybių administracijoms įsivertinti jų paslaugų prieinamumą visuomenei lygmenį iki 2020 m. spalio 1 d. Atsižvelgiant į tai, kad šis įrankis bus rekomenduojamas, svarbu užtikrinti kuo didesnę jo naudojimą.

Dauguma pastatų vis dar nėra prieinami asmenims su negalia

135. Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programos 2019 m. veiksmų plane¹⁷⁸ tikslui užtikrinti neįgaliesiems galimybę laisvai judėti fiziniame aplinkoje ir naudotis visiems prieinama informacija, įgyvendinti yra numatytos 2 priemonės, skirtos tik kultūros ir policijos įstaigų (4,5 mln. Eur) infrastruktūros pritaikymui, iš jų didžioji dalis (98 proc.) teko kultūros įstaigų pritaikymui. Terminu, iki kada visos valstybės ir savivaldybių įstaigos turi būti prieinamos asmenims su negalia, nėra nustatyto. NRD atstovai teigia, kad buvo parengę Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo pakeitimo projektą, kuriame numatė 5 metų pereinamąjį laikotarpį, tačiau jis nebuvo pateiktas svarstyti.
136. Įvertinus visų ministerijų pateiktą informaciją apie vykdomus projektus ir priemones dėl pastatų prieinamumo per paskutinius 3 metus nustatyta, kad pusė (7 iš 14) ministerijų vykdė priemones, tačiau projektus specialioms asmenų su negalia poreikiams vykdė 4 (Sveikatos¹⁷⁹, Kultūros, Vidaus reikalų, Krašto apsaugos), Švietimo, mokslo ir sporto ministerija – tik keturių švietimo įstaigų atnaujinimo (modernizavimo) darbus, o Finansų, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos nurodė, kad atlikti pavieniai darbai (pvz.: WC pritaikymas, įrengtas keltuvas). Kitose ministerijose pritaikymas atliekamas vykdant pastatų ar patalpų atnaujinimo (modernizavimo), rekonstravimo ar remonto darbus.
137. 15 proc. (9) apklaustų savivaldybių nurodė, kad nevykdė patalpų pritaikymo priemonių, kitos vykdydamos pastatų atnaujinimo darbus pritaiko ir asmenims su negalia, remdamosi STR reikalavimais. Pagal savivaldybių pateiktą informaciją, pavienėse patalpose vykdomi fragmentiniai pritaikymo darbai (pvz.: įrengti pandusai, keltuvai, pritaikytos sanitarinės patalpos) ir užtikrinamas tik dalinis prieinamumas (pvz., patekti į pastatą yra galimybė, o judėti tarp aukštų – ne). Tik 15 (9) proc. yra nusimačiusios prioritetinius pastatus, kuriuos planuojama pritaikyti pirmiausiai.
138. Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programoje¹⁸⁰ siekiama, kad 2020 m. pritaikytų viešųjų statinių ir objektų dalis sudarytų 30 proc., tačiau, savivaldybių pateiktais duomenimis, daugiau nei pusė (32) jų neužtikrino, kad bent 30 proc. nuosavybės teise valdomų pastatų, kuriuose teikiamos asmenims svarbios paslaugos (seniūnijos, socialinių paslaugų centrai, švietimo, sveikatos ir kultūros įstaigos), būtų pritaikyti.

¹⁷⁷ Neįgaliųjų reikalų tarybos 2020-05-22 posėdžio protokolas Nr. T-4

¹⁷⁸ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018-09-27 įsakymu Nr. A1-521 patvirtintas Neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2020 m. programos 2019 m. veiksmų planas (2019-06-14 nauja redakcija Nr. A1-339).

¹⁷⁹ Pagal ES fondų patvirtintą priemonę Nr. 08.1.3-CPVA-V-607 „Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimas neįgaliesiems“ buvo finansuojama 16 projektų.

¹⁸⁰ Patvirtinta Vyriausybės 2012-11-21 nutarimu Nr. 1408.

Nustatyta, kad pritaikytųjų dalis skiriasi ir pagal savivaldybes ir pagal skirtingas paslaugas teikiančias įstaigas. Daugiausia pritaikyta socialinių paslaugų centrų (61 proc.), mažiausiai – švietimo įstaigų (16 proc.) (12 priedas).

139. Lietuvos negalios organizacijų forumo atstovų nuomone, per patikras vietose nustatoma, kad ne visada prieinamais įvertinti pastatai atitinka asmenų su negalia poreikius, todėl pritaikytų pastatų dalis yra mažesnė. Ši problema minima ir NRD atliktuose tyrimuose dėl prieinamumo.

Pritaikytų viešųjų pastatų dalies pagal NRD tyrimus pavyzdžiai

- 19 proc. sveikatos (gydymo) įstaigų. Didžiąją dalį visų 65 pritaikytų įstaigų sudaro ligoninės – 17 (22,7 proc. visų ligoninių), ambulatorijos – 16 (15,5 proc. bendro ambulatorijų skaičiaus), PSPC – 13 (17,3 proc. viso PSPC skaičiaus) (2017 m. tyrimo duomenys).
- 18,3 proc. socialinės paramos skyrių, 66,6 proc. socialinių paslaugų centrų, 32 proc. NVO teikiančių socialinę pagalbą, 4,5 proc. seniūnijų (2018 m. tyrimo duomenys).
- 16,6 proc. kultūros įstaigų: 9 dvarai, 26 bibliotekos, 7 kultūros centrai, 1 botanikos sodas, 22 muziejai, 9 kino centrai, 11 teatrų (2018 m. tyrimo duomenys).
- 20 proc. (47) mokymo įstaigų, 76 proc. kolegijų, 67 proc. universitetų, 61 proc. profesinio mokymo centrų ir tik 25 proc. profesinių mokyklų yra pritaikyta (2019 m. tyrimo duomenys).
- 13,5 proc. policijos komisariatų yra visiškai pritaikyti neįgaliesiems savarankiškai judėti pastato viduje, 50 proc. turi neįgaliųjų automobilių statymo vietas, 47,3 proc. turi įrengtus ir neįgaliesiems visiškai pritaikytus pandusus arba keltuvus (liftus), 66,2 proc. durys yra visiškai pritaikytos neįgaliesiems, 43,2 proc. pritaikytas bent vienas sanitarinis mazgas (2018 m. tyrimo duomenys).

140. 2020 m. Lietuvos negalios organizacijų forumas kartu su Lietuvos savivaldybių asociacija, SAM, ŠMSM pasirašė memorandumą dėl sveikatos ir švietimo įstaigų prieinamumo, kuriuo savivaldybės kartu su ministerijomis įsipareigoja kiekvienais metais pritaikyti žmonėms su negalia bent po vieną bendrojo ugdymo mokyklą ir sveikatos priežiūros paslaugų įstaigą.

141. Europos Sąjungos ir Jungtinių Tautų teisės aktuose numatyta, kad aplinkos prieinamumo klausimą reikia spręsti sistemaiškai, pritaikant universalaus dizaino koncepciją. 2017 m. Statybos įstatyme nustačius reikalavimą taikyti šio dizaino principus¹⁸¹, statybos techniniame reglamente įtvirtinti principai įsigaliojo tik po keturių metų (2020 m.)¹⁸². NRD 2020 m. savivaldybėms ir NVO pradėjo vykdyti mokymus, kurių tikslas pristatyti universalaus dizaino principų taikymą. Aplinkos ministerijai pagal JT teiktą rekomendaciją buvo suplanuota¹⁸³ skatinti savivaldybes kontroliuoti šių principų įgyvendinimą, o architektų ar inžinierių rengiamose mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programose numatyti universalaus dizaino principų pateikimą, bet apsiribota tik informuoti apie teisės aktų pakeitimus.

142. Siekiant prisidėti prie asmenų su negalia savarankiškumo, 2007 m. pradėta vykdyti būsto pritaikymo programa. 2019 m. pabaigoje būsto pritaikymo eilėje laukė 885 asmenys ir kiekvienais metais jų skaičius didėjo (per paskutiniu 3 metus – 27 proc.). Aplankytos savivaldybės (12) nurodė, kad kiekvienais metais vis daugiau asmenų kreipiasi dėl būsto pritaikymo, 2019 m. darbams atlikti panaudota 2,8 mln. Eur (valstybės lėšos 1,4 mln., savivaldybių 1,4 mln.). Vidutiniškai būsto pritaikymo darbai nuo prašymo pateikimo iki

¹⁸¹ Statybos įstatymas, 5 str. 1 d. 6 p.

¹⁸² Aplinkos ministro 2019-11-04 įsakymu Nr. D1-653 patvirtintas statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“.

¹⁸³ JT Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 m. priemonių planas.

pridavimo trunka 15 mėn. (nuo 1 iki 30 mėn.), pusėje savivaldybių (55 proc.) tai užtrunka ilgiau nei metus. Savivaldybės teigia, kad nespėja laiku atlikti viešųjų pirkimų, nes dėl teikėjų, rangovų trūkumo pirkimai atliekami kelis kartus, todėl darbai nusikelia į kitus metus. 2019 m. atnaujintas Būsto pritaikymo neįgaliesiems tvarkos aprašas¹⁸⁴, kuriame numatytos lengvesnės taisyklės pasinaudojant valstybės ir savivaldybės parama: sudaryta galimybė neįgaliajam savarankiškai organizuoti būsto pritaikymo darbus, didinamas valstybės piniginis indėlis keltuvo ar lifto įrengimui, galimybės gauti kompensaciją būsto keitimui ir pan.

143. Valstybės kontrolė, 2019 m. atlikusi valstybinį auditą¹⁸⁵, nustatė, kad neįgaliesiems svarbių statinių projektų sprendinių atitiktį nustatytiems reikalavimams¹⁸⁶ įgaliotas tikrinti NRD ar jo įgaliota institucija, tačiau šią funkciją vykdo Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija. Atsižvelgiant į tai, SADM pateikta rekomendacija nutraukti teisinio reglamentavimo neatitinkančią praktiką, kai konkurso būdu atrenkamas pareiškėjas atlieka viešojo administravimo funkciją (įgyvendinimo terminas – 2020-12-31). Ministras Pirmininkas pavedė¹⁸⁷ spręsti klausimą dėl statinių projektų sprendinių atitikties nustatytiems reikalavimams, susijusiems su žmonių su negalia reikmėmis, tikrinimo funkcijos perdavimo Aplinkos ministerijai, bet ji nesutinka. NRD informavo, kad 2020 m. kreipėsi¹⁸⁸ į SADM dėl naujo Aplinkos prieinamumo kontrolės skyriaus steigimo šioms funkcijoms vykdyti. Audito pabaigoje 2020 m. rugpjūčio mėn., įvykus SADM ir AM ministrų susitikimui buvo sutarta, kad šią funkciją nuo 2021 m. perima AM.
144. Teisės aktai neįpareigoja pritaikyti esamų pastatų neįgaliųjų poreikiams, jei nėra poreikio renovuoti pastatą. Statybų įstatymas¹⁸⁹ įpareigoja pritaikyti pastatus neįgaliųjų poreikiams tik pertvarkomose statinio dalyse. Tokios nuostatos neužtikrina, kad visi viešosios paskirties pastatai ir objektai būtų pritaikomi asmenims su negalia. Pritaikius statinius, ne visais atvejais išlaikomas jų prieinamumas asmenims su negalia per visą statinio naudojimo laikotarpį. Teisės aktuose¹⁹⁰ numatyta, kad savivaldybių administracijos atlieka statinių naudojimo priežiūrą, tačiau kontroliuojančiųjų institucijų funkcijos dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros nėra tiksliai nustatytos. Visos (60) savivaldybės nurodė, kad statinių naudojimo priežiūrą atlieka bendrąja tvarka, atskirai prieinamumo išlaikymo asmenims su negalia nevertina.
145. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tiria skundus ir priima sprendimus dėl diskriminacijos, susijusios su fizinės aplinkos prieinamumu neįgaliesiems. Nagrinėdama skundus tarnyba kreipėsi į atsakingas institucijas, kad šios imtųsi priemonių, tačiau jokių

¹⁸⁴ Patvirtinta socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019-02-19 įsakymu Nr. A1-103.

¹⁸⁵ 2019-10-01 ataskaita Nr. FA-8 „2018 m. valstybės konsoliduotųjų finansinių ir biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinių teisingumo bei valstybės biudžeto lėšų ir turto valdymo, naudojimo ir disponavimo jais teisėtumo vertinimas“.

¹⁸⁶ Statybos įstatymas, 27 str.10 p., aplinkos ministro 2016-12-12 įsakymas Nr. D1-878 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys dokumentai. Statybos užbaigimas. Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“ patvirtinimo“, 5 priedo 7 p.

¹⁸⁷ Vyriausybės kanclerio A. Stončaičio 2019-10-18 rezoliucija Nr.S-3682.

¹⁸⁸ Neįgaliųjų reikalų departamento 2020-05-05 raštas Nr. (1.17)-SD-391 „Dėl LR Vyriausybės nutarimo projekto“.

¹⁸⁹ Ten pat, 6 str. 3 d.

¹⁹⁰ Statybos įstatymas, 49 str. 1 d. 3 p., aplinkos ministro 2016-12-30 įsakymu Nr. D1-971 patvirtintas statybos techninis reglamentas STR 1.03.07:2017 „Statinių techninės ir naudojimo priežiūros tvarka. Naujų nekilnojamojo turto kadastro objektų formavimo tvarka“, 10.24. p.

priemonių jos nesiėmė. Atsižvelgdama į tai, tarnyba pateikė Aplinkos ministerijai siūlymą dėl teisės aktų keitimo, tačiau ministerija nurodė, kad keisti reglamentavimą netikslinga.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pateikti pavyzdžiai dėl statinių prieinamumo išlaikymo neįgaliesiems

Pirminiame Kauno „Žalgirio“ arenos projekte vietos neįgaliesiems buvo suplanuotos antrame salės aukšte, tačiau po atidarymo skirtos sektoriuose, kur matomumą riboja priekyje sėdintys žiūrovai. Lygių galimybių kontrolieriui atlikus tyrimą¹⁹¹ nustatyta, kad nebuvo užtikrinta Lygių galimybių įstatyme¹⁹² įtvirtinta pareiga visiems vartotojams sudaryti vienodas sąlygas gauti tokias pačias paslaugas ir tokiu būdu buvo sudarytos sąlygos diskriminuoti asmenis, turinčius judėjimo negalią.

Tarnyba nagrinėjo skundą¹⁹³ dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu įrengiant automobilių stovėjimo aikšteles prie gyvenamųjų namų, kurios statybų užbaigimo metu buvo įrengtos bei pažymėtos atitinkamais kelio ženklais, o vėliau statytojo perduotos tretiesiems asmenims. Tyrimo metu statytojas nurodė, kad teisės aktai nenumato jokių ribojimų po statybų užbaigimo neįgalių asmenų automobilių statymo vietas perleisti tretiesiems asmenims. Inspekcija paaiškino, kad statinių naudojimo priežiūrą atlieka savivaldybių administracijos. Tuo tarpu Vilniaus miesto savivaldybės administracija nurodė neturinti teisinio pagrindo nustatyti eismo tvarką privačiose teritorijose, nes už tai yra atsakingas statinio savininkas.

146. Asmenims su negalia atstovaujančių organizacijų atstovai susitikime patvirtino, kad svarbu užtikrinti statinių pritaikymo išlaikymo neįgaliesiems priežiūrą, nes pasitaiko atvejų, kai pritaikytomis patalpomis negalima naudotis ir jos tampa neprieinamos, pvz.: pandusai užstatomi, keltuvai, liftai užrakinami, neveikia ir kt.

Asociacijos „Savarankiškas gyvenimas“ pateikti pavyzdžiai, kai statiniai / pastatai po pridavimo tampa neprieinami

Alytaus m. keltuvai Ligoninės g. (nusileisti į Žaliąją g.) ilgą laiką buvo užrakintas, neveikė. Savivaldybės atstovai informavo, kad 2020 m. keltuvai sutvarkyti ir veikia. Dėl keltuvo priežiūros bus sudaryta sutartis su įmone atliekančia priežiūros darbus.

Keltuvai įrengti neįgaliesiems patekti į požeminę perėją (Pilaitės pr., Vilniuje (ties Papilėnų g.)) neveikia. Vilniaus m. savivaldybės atstovai informavo, kad 2021 m. planuojama pakeisti į vertikalaus kėlimo keltuvus, pritaikytus naudotis žmonėms su negalia.

Šiaulių m. Aušros al. ir Dvaro g. sankryžoje šaligatvių taktilinės dangos regėjimo negalią turintiems asmenims įrengtos netinkamai (nukreipta į dviračių taką). Savivaldybės atstovai nurodė, kad šioje sankryžoje įrengti vedimo paviršiai bus pertvarkyti atliekant Aušros al. nuo Varpo g. iki Žemaitės g. rekonstravimo darbus, kurie pradėti 2020 m. pavasarį.

147. JT neįgaliųjų teisių konvencijoje numatyta, kad jos šalys turėtų aiškiai nustatyti įvairių institucijų (įskaitant regionines ir vietas) ir subjektų (įskaitant privačius) funkcijas, kurios turėtų būti atliekamos siekiant užtikrinti prieinamumą. Konvencijos šalys taip pat turėtų nustatyti veiksmingus kontrolės mechanizmus, užtikrinančius prieinamumą ir sankcijų, taikomų neįgyvendinus prieinamumo standartų, kontrolę.¹⁹⁴ NRD pateikė Aplinkos ministerijai siūlymą¹⁹⁵ dėl Statybos įstatymo nuostatų, reglamentuojančių statinių priežiūrą po statybos / rekonstrukcijos užbaigimo, pakeitimo, tačiau, ministerijos nuomone, keisti priežiūros kontrolės sistemą, priimti naujus ar keisti galiojančius šio

¹⁹¹ Lygių galimybių kontrolieriaus 2018-08-28 sprendimas Nr. (18)SI9)SP-80 „Dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu teikiant paslaugas Kauno „Žalgirio“ arenoje.“

¹⁹² Lygių galimybių įstatymas, 8 str. 1 d. 1 p.

¹⁹³ Lygių galimybių kontrolieriaus 2020-04-02 sprendimas Nr. (20)SN-2)SP-30 „Dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu įrengiant automobilių stovėjimo aikšteles prie gyvenamųjų namų tyrimo.“

¹⁹⁴ JT Neįgaliųjų teisių konvencija, Bendrosios pastabos, 24 p.

¹⁹⁵ Neįgaliųjų reikalų departamento 2019-05-20 raštas Nr. (1.4.)-SD-621 „Dėl įstatymų projektų pasiūlymo teikimo“.

įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus nėra faktinio ir teisinio pagrindo, nes po statinių užbaigimo procedūros susidariusią situaciją dažniausiai lemia su teisės normų nesilaikymu susijusios aplinkybės. Pažymėtina, kad ministerija nesiėmė iniciatyvos keisti teisės aktus, kad statinių prieinamumas asmenims su negalia būtų užtikrintas visą jų eksploatavimo laikotarpį.

Neužtikrinamas pakankamas visų transporto rūšių prieinamumas

148. JT neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 m. priemonių plane yra numatytos priemonės transporto prieinamumui didinti. Už įgyvendinimą atsakinga Susisiekimo ministerija, bet plane nėra numatyta, kokius rodiklius planuojama pasiekti gerinant transporto prieinamumą ir kokie bus laukiami rezultatai, pokytis įgyvendinus priemones. Ministerija nėra įpareigota atlikti transporto prieinamumo vertinimo skirtingose transporto srityse, bet svarsto galimybes atlikti visų transporto šakų ir objektų inventorizaciją ir parengti konkrečius priemonių planus. 2018 m. EP transporto ir turizmo komiteto atliktame tyrime¹⁹⁶ konstatuojama, kad Lietuvoje transporto prieinamumas yra reguliuojamas, tačiau įgyvendinimas daugiausia atidedamas, trūksta bendro šalies ir visų transporto rūšių prieinamumo plano ir rekomenduoja vienu aktu aprėpti visas transporto rūšių prieinamumo problemas, įskaitant darbuotojų mokymo ir informacijos teikimo minkštąsias priemones.
149. Susisiekimo ministerija transporto infrastruktūros ir viešojo transporto parko atnaujinimui ir pritaikymui specialiųjų poreikių turintiems asmenims vykdo 5 ES investicijomis finansuojamas priemones, tačiau ne visos jos įgyvendinamos visa apimtimi, 2020 m. I ketv. panaudota 39 proc. (29 mln. Eur) (13 priedo 1 lentelė). Ministerija nurodė, kad 55 savivaldybės, kurioms skirtas ES priemonė, atnaujinti vietinio susisiekimo viešojo transporto priemonių parką, dalyvauja palyginti neaktyviai.

Susisiekimo ministerijos nurodytos priežastys, kodėl savivaldybių administracijos nepasinaudoja galimybe atnaujinti viešojo transporto parko

- Projektų finansavimo sąlygų apraše (toliau – PFSA) yra nuostata, kad projektas įgyvendinamas kartu su partneriu (-iais), kurie yra savivaldybių teritorijoje keleivių vežimo veiklą vykdančios įmonės, su kuriomis sudarytos viešųjų paslaugų teikimo sutartys, kurios turi būti sudarytos konkurso būdu (tokia nuostata įrašyta vadovaujantis Konkurencijos tarybos ir Finansų ministerijos reikalavimu). Pažymėtina, kad didžioji dalis savivaldybių administracijų, kurios nepasinaudojo galimybe įgyvendinti projektus, keleivių vežimo sutartis buvo sudariusius ne viešojo konkurso būdu, todėl neatitiko reikalavimų. Siekiant išspręsti susidariusią situaciją, savivaldybių administracijoms pasiūlyta skelbti konkursus vežėjams atrinkti.
- Kai kurioms savivaldybėms ir jų partneriams atsirado sunkumų prisidėti prie projekto įgyvendinimo savo lėšomis.
- Kai kuriais atvejais buvo nuspręsta, kad savivaldybėms per brangu įsigyti pagal PFSA reikalavimus naujus ekologiškus autobusus.

150. Savivaldybėms pateikus informaciją apie viešojo susisiekimo transporto priemonių prieinamumą (savivaldybės valdomų transporto įmonių ar iš privačių vežėjų perkamų transporto paslaugų), apskaičiavome, kad tik 23 proc. (14) jų padidėjo transporto priemonių (autobusų ir troleibusų), pritaikytų¹⁹⁷ asmenims su negalia, skaičius (2018/2019

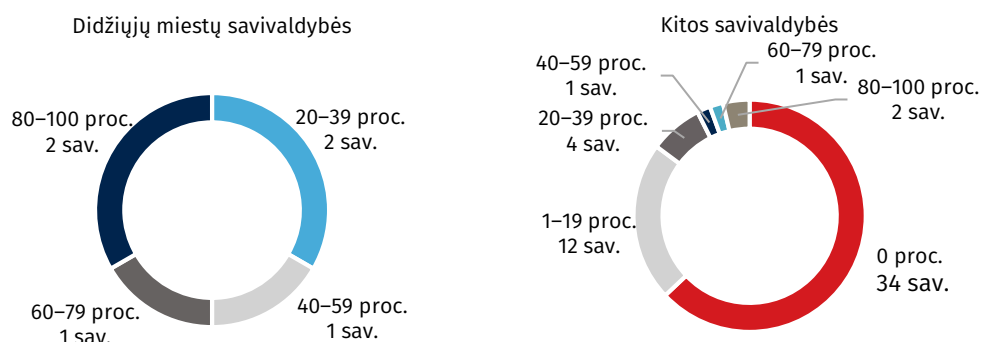
¹⁹⁶Prieiga per internetą:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617465/IPOL_STU\(2018\)617465_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617465/IPOL_STU(2018)617465_EN.pdf).

¹⁹⁷ Žemagrindis, įrengta rampa, bent viena pritaikyta vieta su saugos diržais, perspėjamieji mygtukai išorėje ir viduje, įrengti garsiniai pranešimai viduje ir išorėje, maršrutai nurodyti dideliu kontrastiniu šriftu.

m) ir pritaikytos priemonės sudarė 35 proc. Penkių didžiųjų miestų savivaldybių transporto priemonių pritaikymas sparčiai didėja ir siekia 56 proc., jose pritaikytų priemonių dalis svyruoja nuo 37 iki 93 proc. Šios savivaldybės transporto priemonių parką atnaujinama įgyvendindamos ES investicijomis finansuojamas priemones (įsigytos 99 transporto priemonės). Vietinio susisiekimo viešojo transporto priemonių parko atnaujinimo priemonėje dalyvaujančių savivaldybių skaičius yra mažas, tik 6 (iš 55) įsigijo 9 autobusus (panaudojo 0,7 iš 11 mln.), nors jose pritaikytų autobusų dalis sudaro tik 12 proc. ir svyruoja nuo 0 iki 100 proc. Daugiau nei pusėje jų (34) nėra pritaikytos nė vienos viešojo transporto priemonės (17 pav., 14 priedas).

17 pav. Savivaldybių pasiskirstymas pagal pritaikytų viešojo transporto priemonių (autobusų ir troleibusų) dalį, proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal savivaldybių pateiktus duomenis

151. Transporto infrastruktūros prieinamumą turėjo pagerinti nuo 2017 m. 20-ies savivaldybių rengiami darnaus judumo planai ir juose numatytos priemonės (91), tačiau 35 proc. priemonių (32) nepradėtos įgyvendinti, o 43 proc. (39) vis dar vykdomos. Projekto „Darnaus judumo priemonių diegimas“ įgyvendinimui planuojama skirti 30 mln. Eur (2020–2023 m.), tačiau asmenims su negalia skirtosios yra integruotos su kitomis susisiekimo veiklomis, todėl ne visos lėšos bus skirtos prieinamumui gerinti. Nustatyta, kad 6 (iš 20) savivaldybės atliko infrastruktūros ir viešojo transporto sistemos pritaikymo specialiųjų poreikių turintiems žmonėms analizę ne pagal visus reikalavimus, nustatytus gairėse¹⁹⁸ (pvz.: neatliko taktilinių paviršių ir taktilinės įrangos / įrenginių ir Brailio raštu pateikiamos informacijos poreikio analizės, garsinės ar vaizdinės informacijos poreikio analizės). Pastebime, kad savivaldybės, kurios nerengia darnaus judumo planų, transporto infrastruktūros pritaikymo specialiųjų poreikių turintiems asmenims vertinimo nėra atlikusios.
152. 2017 m. atliktas tyrimas¹⁹⁹ nustatė, kad žemagrindės transporto priemonės nesiekia net 30 proc. visų transporto priemonių, bet didžioji jų dalis yra senos ir neturi kitų neįgaliesiems reikalingų pritaikymų. 2018 m. Transporto ir turizmo komiteto tyrime²⁰⁰ konstatuojama, kad mažiausiai 1/3 vietinių transporto priemonių turi būti pasiekiamos, kad būtų pasiektas mažiausias šio transporto prieinamumo dažnis. Tyrimas parodė, kad Lietuvoje

¹⁹⁸ Susisiekimo ministro 2015-03-15 įsakymu Nr. 3-108 (1.5 E) patvirtintos Darnaus judumo mieste planų rengimo gairės, 18.3 p.

¹⁹⁹ Neįgaliųjų reikalų departamento ir Lietuvos žmonių su negalia sąjungos atliktas viešojo transporto aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimo tyrimas. Prieiga per internetą: <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/VT-tyrimo-aprasymas-12.13.pdf>.

²⁰⁰ Europos Parlamento Transporto ir turizmo komiteto tyrimas „Transport and tourism for persons with disabilities and persons with reduced mobility“. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617465/IPOL_STU\(2018\)617465_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617465/IPOL_STU(2018)617465_EN.pdf).

yra žemas šio transporto susisiekimas, o dauguma (16 iš 27) ES šalių yra pasiekusios vidutinį ir gerą vietinio transporto susisiekimo lygį. Lietuvą pagal susisiekimo lygį lenkia ir kaimyninės šalys (Latvija, Estija, Lenkija).

153. Susisiekimo ministerijos atstovų teigimu, savivaldybėms nėra reikalavimo įsigyjant naujas transporto priemones ir perkant transporto paslaugas iš privačių vežėjų nurodyti reikalavimus dėl šių priemonių prieinamumo. Reikalavimai dėl prieinamumo atitiktis universalaus dizaino principams yra apibrėžti tik ministerijos vykdomuose ES investicijomis finansuojamose priemonėse²⁰¹. Gerosios praktikos vadove²⁰² nurodytos tik rekomendacijos dėl transporto pritaikymo.
154. Apklausę visas savivaldybes nustatėme, kad mažiau nei pusė (28) įsigydamos naujas transporto priemones ir pirkdamos paslaugas techninėje specifikacijoje nurodė kriterijus dėl transporto priemonių prieinamumo, tačiau, nesant standartizuotų reikalavimų, jie skiriasi, todėl pritaikymo lygis gali skirtis. Nė viena savivaldybė techninių reikalavimų nederino su neįgaliesiems atstovaujančiomis organizacijomis.

Alytaus m. savivaldybės paslaugų pirkimo techniniuose reikalavimuose numatytų kriterijų gerosios praktikos pavyzdys

Įrengta 1 vieta asmenims su specialiais poreikiais su vežimėliu (su tvirtinimo diržais, bėgeliais ar kita vežimėlio tvirtinimo įranga). Įlaipinimui naudojama rampa. Ją išskleidžia, surenka, padeda įlipti vairuotojas. Tuo atveju, jei paslaugos teikėjas siūlo transporto priemones, kuriose asmenų su specialiais poreikiais su vežimėliu įlaipinimo zona yra už užpakalinės ašies, paslaugų teikėjas savo lėšomis turi užtikrinti, kad asmenų su specialiais poreikiais transportavimo vietoje būtų įrengta papildoma įranga. Bent vienos dvigubos automatinės durys pritaikytos įlaipinimui / išlaipinimui, stop mygtukas, displejus, švieslentės, garsinės informacijos pateikimas transporto viduje.

155. Lietuvos transporto saugos administracija atsakinga už trijų ES Reglamentų, susijusių su keleivių teisėmis keliaujant oro, jūrų ir vidaus vandenų maršrutais, miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transportu, įgyvendinimu (13 priedo 2 lentelė). Administracija nėra atlikusi vertinimo, ar Reglamente dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių numatytos nuostatos yra įgyvendinamos ir užtikrinamos neįgaliečių ir riboto judumo asmenų teisės naudotis transporto paslaugomis, gauti pagalbą stotyse ir autobusuose. Lietuvoje yra 9-ios pirmos kategorijos autobusų stotys, kurios įpareigos teikti pagalbą neįgaliesiems ir riboto judumo asmenims ir būti pritaikytos²⁰³, tačiau administracija įvertino tik Kauno m. autobusų stotį, nes joje atlikti rekonstravimo darbai ir pretenduota pereiti į pirmos kategorijos stočių lygį (2017 m.).
156. AB „Lietuvos geležinkeliai“ įgyvendinant Reglamentą²⁰⁴ turėjo užtikrinti geležinkelio transporto paslaugų prieinamumą vežant keleivius vietinio susisiekimo maršrutais iki 2020 m., tačiau šį įsipareigojimą įvykdė iš dalies. Bendrovė atliko nuoseklų valdomos geležinkelių infrastruktūros ir turimų geležinkelio riedmenų prieinamumo neįgaliesiems ir ribotos judėsenos asmenims vertinimą ir parengė veiksmų planą dėl Reglamento įgyvendinimo iki 2024 m. užtikrinti. „Lietuvos geležinkeliai“ ir Lietuvos neįgaliečių forumas pasirašė ketinimų protokolą, kuriuo

²⁰¹ Įrengta bent 1 vieta neįgaliesiems/specialiųjų poreikių turintiems žmonėms su vežimėliu (su tvirtinimo diržais, bėgeliais ar kita vežimėlio tvirtinimo įranga), vairuotojo informavimo apie išlipimą mygtukai ir specialiu piktografiniu žymėjimu, įlaipinimas/įvažiavimas ir išlaipinimas/išvažiavimas turi būti numatytas per šonines (ne galines) duris ir kt.).

²⁰² Susisiekimo ministro 2013-07-23 įsakymu Nr. 3-403 patvirtintas Specialiųjų poreikių turinčių žmonių susisiekimo gerinimo Lietuvos Respublikoje gerosios praktikos vadovas.

²⁰³ Susisiekimo ministro 2003-12-31 įsakymu Nr. 3-734 patvirtinti Autobusų stočių veiklos nuostatai.

²⁰⁴ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų.

siekiama bendradarbiauti gerinant keleivių vežimo geležinkelio transportu paslaugų kokybę ir jų prieinamumą neįgaliesiems. Vyriausybė²⁰⁵ pavedė SM kartu su SADM ir neįgaliųjų nevyriausybėmis organizacijomis kiekvienais metais iki gruodžio 1 d. (iki 2024 m.) aptarti plano vykdymo eigą ir pateikti Vyriausybei informaciją apie jame numatytų priemonių įgyvendinimą.

„Lietuvos geležinkelių“ prieinamumo vertinimo pavyzdys

„Lietuvos geležinkeliai“ kartu su asmenimis su negalia atstovaujančios organizacijos atstovais atliko inventorizaciją: vertino faktinę keleivinių riedmenų ir geležinkelių infrastruktūros būklę, jų pritaikomumą žmonėms su specialiaisiais poreikiais. Patekimas į riedmenį su vežimėliu: atitinka – 23, neatitinka – 45; vieta riedmenyje keleiviui su vežimėliu: atitinka 62, neatitinka – 6; nesudaryta galimybė be laiptelio patekti į priestočio peroną 41 vnt. ir kt.

157. Siekiant kryptingai formuoti politiką, numatyti tinkamas priemonės ir įsivertinti jų poveikį, svarbu periodiškai stebėti viešųjų pastatų bei transporto paslaugų prieinamumą ir turėti patikimus duomenis pokyčiams inicijuoti ir naujoms priemonėms suplanuoti.

3.2. Tik 3,4 proc. viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų interneto svetainių prieinamos, o mobiliosios programos nevertinamos

158. Konvencija įtvirtina ir pagrindžia informacijos prieinamumo būtinybę²⁰⁶, o internetas ir mobiliosios programos tapo neatsiejama kasdienio gyvenimo dalimi informacijai ir (ar) paslaugoms gauti. Remiantis statistika, Lietuvoje 2019 m. internetu naudojosi 82 proc. asmenų ir kiekvienais metais naudotojų skaičius ir elektroninių paslaugų naudojimo lygis kyla (per 5 metus – 10 proc.)²⁰⁷. Interneto svetainių ir mobiliųjų aplikacijų pritaikymas negalią turintiems asmenims yra vienas iš kertinių teisės gauti informaciją užtikrinimo aspektų.
159. Audito metu vertinome, ar: 75 proc. viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų pritaikytos asmenims su negalia (atitinka AA lygį)²⁰⁸; vykdomas interneto svetainių ir mobiliųjų programų vertinimas užtikrina, kad prieinamumo rodiklis kiekvienais metais didėtų 25 proc.²⁰⁹; visos testuotos viešojo sektoriaus institucijos iki einamųjų metų spalio 1 d. pašalina trūkumus pagal IVPK pateiktus analizės rezultatus²¹⁰; IVKP vykdo informuotumo didinimo priemones.
160. Siekiant užtikrinti, kad viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainės ir mobiliosios programos taptų prieinamesnės, 2016 m. EP ir ET priėmė Direktyvą 2016/2102, kuri įpareigojo valstybes nares iki 2020 m. rudens pritaikyti interneto svetaines, o po metų – mobiliąsias programėles²¹¹. Paskutinių trijų metų Informacinės visuomenės plėtros komiteto atliktų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių atitikties bendriesiems reikalavimams tyrimų rezultatai rodo, kad šalyje

²⁰⁵ Vyriausybės posėdžio 2019-11-13 protokololas Nr. 45.

²⁰⁶ JT Neįgaliųjų teisių konvencija, 9 str.

²⁰⁷ Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.

²⁰⁸ EP ir ET direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, 12 str.

²⁰⁹ Ten pat, 7 str.

²¹⁰ Vyriausybės 2003-04-18 nutarimu Nr. 480 patvirtintas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas, 3.3 p.

²¹¹ Direktyvos 12 str. numatyti terminai: 2019-09-23 ji pradeda taikyti nuo 2018-09-23 paskelbtoms viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainėms, 2020-09-23 – iki 2018-09-23 paskelbtoms interneto svetainėms, 2021-06-23 – mobiliosioms programoms.

prieinamų interneto svetainių mažėja ir 2019 m. jos sudarė tik 3,4 proc. (atitiko AA lygį²¹²) (8 lentelė). 2017–2019 m. buvo tik 6 interneto svetainės, kurios įvertintos prieinamomis per visą šį laikotarpį. 2019 m. Vyriausybės valdymo srities įstaigų interneto svetainių, skelbiančių savo veiklos informaciją portale „Mano vyriausybė“, pritaikytų asmenims su negalia buvo 2,2 proc. Mobilųjų programų būklės analizę pirmą kartą planuojama atlikti tik nuo 2021 m. birželio mėn., kai įsigalios reikalavimas užtikrinti prieinamumą²¹³. Nors mobiliosios programos yra labai svarbios asmenims su negalia greitai ir lengvai pasiekti dominančią informaciją ar gauti reikiamas paslaugas, tačiau prieinamumo lygis nežinomas.

8 lentelė. Vertintų viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų interneto svetainių prieinamumas (atitiko AA lygį)

	2017 m.	2018 m.	2019 m.
Vertintų interneto svetainių skaičius	1385	1098	1248
Prieinamų interneto svetainių skaičius	68	38	42
Prieinamų interneto svetainių dalis (proc.)	5 proc.	3,5 proc.	3,4 proc.

Šaltinis – Informacinės visuomenės plėtros komitetas

161. Rezultatai rodo, kad nebus užtikrintas Direktyvos reikalavimų taikymas interneto svetainėms nuo 2020 m. rugsėjo mėn. ir neatlikus mobiliųjų programų analizės – taikymas nuo 2021 m. birželio mėn. Lietuvos aktyvių ir silpnaregių sąjungos atstovų teigimu, nerealu tikėtis, kad visos viešojo sektoriaus įstaigų ir institucijų interneto svetainės bus pritaikytos iki Direktyvoje numatyto termino. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos kartu su partneriais atlikta apklausa²¹⁴ patvirtino, kad šiuo metu Lietuvos viešojo sektoriaus svetainės ir jose teikiamos paslaugos yra neprieinamos žmonėms su negalia, kyla problemų pildant įvairiausias internetines formas, patvirtinant tapatybę, ieškant informacijos ir pan.
162. IVPK interneto svetainių (nuo 2020 m.) ir mobiliųjų programų (nuo 2021 m.) atitikties prieinamumo reikalavimams stebėseną atliks pagal Direktyvos 2016/2102 reikalavimus parengtą stebėsenos metodiką²¹⁵ ir teiks ataskaitas Europos Komisijai. Remiantis metodika bus sudaroma imtis (apie 130 svetainių), teikiami rezultatai, įstaigos nurodytus trūkumus turės pašalinti ir dar kartą bus atliekama stebėseną. Į vertinimą galės būti įtraukti ir neįgaliųjų tikslinių grupių atstovai. Iki 2020 m. IVPK vykdyta viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų interneto svetainių būklės analizė turėjo trūkumų.

Interneto svetainių vertinimo trūkumų pavyzdžiai

- Naudojami vertinimo metodai nepakankami prieinamumui nustatyti – tiesioginio stebėjimo metodas parodo tik, ar svetainė yra ženklinama ir turi atitinkamas pasirinktis (2019 m. atsisakyta), o automatinis testavimo įrankis neparodo ar pateikta informacija yra tikrai prieinama ir patogiai naudoti vartotojui.
- Asmenys su negalia nedalyvauja vertinimo procese, todėl nenustatoma, kaip suvokiamas interneto svetainės arba mobiliosios programos turinys ir galimybės naudotis²¹⁶. Lietuvos aktyvių ir

²¹² Laikomasi nustatyto minimalaus kontrasto santykio, pasikeitus ekrano orientacijai, turinys prisitaiko ir toliau atvaizduojamas teisingai, tiesiogiai transliuojamoms garso laidoms sinchroniškai pateikiami subtitrai ir pan.

²¹³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, 12 str.

²¹⁴ Internetas visiems. Prieinamos skaitmeninės informacijos rengimo vadovas, 2018 m. Prieiga per internetą: https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2019/02/internetas_visiems.pdf.

²¹⁵ Informacinės visuomenės plėtros komiteto direktoriaus 2019-07-03 įsakymas Nr. T-66 „Dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų stebėsenos atlikimo“.

²¹⁶ Europos komisijos sprendimas (ES) 2018/1524, kuriuo pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo nustatoma stebėsenos metodika ir valstybių narių ataskaitų teikimo tvarka.

silpnaregių sąjungos elektroninės aplinkos prieinamumo specialistas patvirtino, kad ne visos interneto svetainės, kurios IVPK įvertintos kaip prieinamos atitinka asmenų su negalia poreikius, nes naudojamas tik automatinis testavimo įrankis, o vartotojas / žmogus į vertinimą neįtraukiamas.

- Iki 2019 m. įstaigoms tiesiogiai buvo siunčiami vertinimo rezultatai susiję su interneto svetainės ženklinimu. Paskutinio vertinimo metu IVPK informavo institucijas raštu, kuriame pateikta nuoroda į analizę ir įrankį, kuriuo buvo atliktas testavimas ir galimybė generuoti testavimo protokolą, kuriame pateikiami institucijos interneto svetainės trūkumai. Valstybės kontrolės atlikta savivaldybių ir ministerijų apklausa patvirtino, kad svetainių valdytojai klaidingai manė dėl jų administruojamų svetainių atitikimo nustatytiems reikalavimams: 37 (iš 60) savivaldybės nurodė, kad jų interneto svetainė pritaikyta, tačiau pagal IVPK vertinimo rezultatus AA lygį atitiko trys; 8 (iš 14) ministerijos nurodė, kad pritaikyta, tačiau pagal IVPK rezultatus – viena.
- Pagal patvirtintą tvarką²¹⁷ iki einamųjų metų spalio 1 d. (per 2 mėn. nuo ataskaitos paskelbimo) įstaigos ir institucijos turi pašalinti trūkumus pagal IVPK paskelbtus analizės rezultatus ir apie atliktus veiksmus informuoti raštu²¹⁸. Tik apie 10 proc. (126 iš 1200) įstaigų, kurių interneto svetainės turėjo trūkumų, raštu ar el. paštu informavo Komitetą apie atliktus ar planuojamus veiksmus šalinant nustatytus trūkumus. Komitetas, būdamas atsakingas už būklės analizę, nesiėmė papildomų priemonių, kad įstaigos pateiktų informaciją, kokių veiksmų buvo imtasi.

163. Tik nuo 2019 m. IVPK pavesta funkcija vykdyti informuotumo didinimo priemones, nors 2016 m. patvirtintoje Direktyvoje 2016/2102²¹⁹ tai buvo nurodyta. 2019 m. IVPK informuotumo didinimo priemonių nevykdė, išskyrus teisės aktų, reglamentuojančių interneto tinklalapių ir mobiliųjų programų prieinamumą, pateikimą IVPK svetainėje ir dalies viešojo sektoriaus institucijų ir įstaigų (550 iš 1248) informavimą apie tai raštu. Metodinė pagalba ir konsultacijos buvo teikiamos tais atvejais kai įstaigos kreipėsi į Komitetą po atlikto tyrimo. Tik 2 (iš 12) audituotos savivaldybės žinojo apie Direktyvos reikalavimus, nes dalyvavo NVO rengtuose mokymuose. 2020 m. IVPK planuoja parengti nuotolinio mokymo kursą, suformuoti grupes tiesioginiams mokymams, tačiau šie darbai ir jų apimtys priklausys nuo skiriamo finansavimo. Mokymų medžiagos bus platinamos interneto svetainėje.
164. 2019 m. informuotumo didinimo priemonės buvo vykdomos tik nevyriausybinių sektoriaus iniciatyva, organizuojant renginius / mokymus viešojo sektoriaus institucijoms ir įstaigoms, parengus informacinį leidinį / rekomendacines gaires „Internetas visiems: Prieinamos skaitmeninės informacijos rengimo vadovas (išsami versija)“. Lietuvos aktyvių ir silpnaregių sąjungos atstovų teigimu, jie taip pat konsultuoja viešojo ir privataus sektoriaus interneto svetainių valdytojus (apie 18 organizacijų). 2019 m. rugsėjo mėn. Vyriausybės nutarimu pakeistas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms aprašas: įtvirtinti reikalavimai įstaigoms pačioms įsivertinti savo interneto svetainės ir mobiliosios programos atitiktį.
165. Siekiant įgyvendinti Direktyvos (2016/2102) reikalavimus ir sudaryti lygias galimybes interneto svetainėse ir mobiliosiose programose teikiama informacija ir paslaugomis naudotis asmenims, turintiems skirtingus poreikius, turi veikti informacijos ir metodinės pagalbos sistema, tinkamai atliekamas interneto svetainių ir mobiliųjų programų vertinimas ir kontrolė.

²¹⁷ Vyriausybės 2003-04-18 nutarimu Nr. 480 patvirtintas Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas, 3.3 p.

²¹⁸ 2019 m. IVPK vėlavo pateikti vertinimo rezultatus (ataskaita publikuota tik 2019-11-26), todėl interneto svetainių valdytojai negalėjo pašalinti trūkumų iki numatyto termino.

²¹⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, 47 p.

REKOMENDACIJŲ ĮGYVENDINIMO PLANAS

Laukiamas audito poveikis: didės asmenų su negalia galimybės gyventi savarankiškai bendruomenėje, gauti individualias paslaugas pagal poreikius, integruotis į darbo rinką ir naudotis viešaisiais pastatais, transportu, internetinėmis svetainėmis ir mobiliosiomis programomis.

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokytis, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**	
		rodiklis	pradinė reikšmė	siektina reikšmė				
1-asis pagrindinis audito rezultatas Šalies mastu nepakankamai vertinamas paslaugų išsivystymo lygis ir jų prieinamumas. Nėra tikslių duomenų apie socialinių paslaugų gavėjų skaičių, poreikį ir savivaldybių biudžetų skirtas lėšas asmenims su negalia paslaugoms teikti.	Didelė svarba 1. Siekiant, kad asmenų su negalia socialinių paslaugų plėtra ir integracija būtų pagrįsta patikimais duomenimis, atlikti asmenims su negalia teikiamų socialinių paslaugų išsivystymo ir poreikių analizę savivaldybių ir šalies mastu.	Asmenų, gavusių bendruomenines socialines paslaugas, dalis, palyginti su bendru neįgaliųjų, gaunančių socialines paslaugas, skaičiumi	83 proc.	85 proc.	Kasmet	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2022 m.	
		Priemonės**					Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
		1. Pakeisti Socialinių paslaugų išsivystymo normatyvus, patvirtintus socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. spalio 25 d. įsakymu Nr. A1-578 „Dėl Socialinių paslaugų išsivystymo normatyvų patvirtinimo“, nustatant normatyvus atskiroms asmenų socialinėms grupėms atsižvelgiant į bendrą šios grupės asmenų skaičių.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2021 m. III ketv.
		2. Kasmet atlikti socialinių paslaugų išsivystymo analizę, įvertinant duomenis apie savivaldybėse teikiamas socialines paslaugas, pakankamumo lygį pagal gyventojų poreikius ir pakeistus Socialinių paslaugų išsivystymo normatyvus.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2021 m. IV ketv.
1-asis ir 2-asis pagrindinis audito rezultatas Paslaugos planuojamos ir teikiamos kompleksiskai neįvertinus individualių poreikių, nes: • paslaugų ir pagalbos poreikiai nustatomi ne vieno langelio principu, o keliose institucijose,	Didelė svarba 2. Siekiant, kad asmenims su negalia pagalba būtų planuojama ir teikiama pagal individualius poreikius bei padėtų gyventi savarankiškai bendruomenėje ir būti aktyviems darbo rinkoje, sukurti integratorių asmenų poreikių vertinimo ir juos atliepiančią pagalbos teikimo sistemą (nustatant darbingumo lygį	Dirbančių darbingo amžiaus neįgaliųjų dalis, palyginti su bendru darbingo amžiaus neįgaliųjų skaičiumi	29 proc.	39 proc.	Kasmet	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2025 m.	
		Darbingo amžiaus asmenų su negalia, gaunančių specialiąsias socialines	12 proc.	20 proc.	Kasmet	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2025 m.	

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokyti, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**	
		rodiklis	pradinė reikšmė	siektina reikšmė				
- poreikis nustatomas ir pagalba teikiama tik kai asmuo kreipiasi į savivaldybę dėl konkrečios paslaugos ar registruojasi Užimtumo tarnyboje, - nėra sukurtos informacijos pasidalinimo ir bendradarbiavimo sistemos, - nėra paskirto paslaugų teikimo koordinatoriaus, - asmenims su negalia pagalbos priemonių planai nesudaromi.	įtraukti valstybės ir savivaldybės įstaigų, atsakingų už socialinės integracijos priemonių, socialinių ir darbo rinkos paslaugų teikimą informaciją apie asmenį: teikiamą pagalbą, individualius poreikius, gyvenamąją ir darbo aplinką; nustatyti, kad būtų sudaromi asmenims pagalbos / paslaugų teikimo planai ir atliekama įgyvendinimo stebėseną; užtikrinti informacijos apie asmenis su negalia dalijimąsi tarp skirtingų institucijų: savivaldybės, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo ir Užimtumo tarnybos, SODROS).	paslaugas, dalis, palyginti su bendru darbingo amžiaus neįgaliųjų skaičiumi						
		Priemonės**					Subjektas, įgyvendinantis priemonės	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
		1. Pakeisti Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodiką, integruojant asmens socialinės globos poreikio vertinimą savivaldybėje su asmens veiklos ir gebėjimo dalyvauti vertinimu, taikomu Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2020 m. IV ketv.
		2. Pakeisti Darbingumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašą į vertinimo sistemą įtraukiant kitų valstybės ir savivaldybių institucijų informaciją.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2022 m. IV ketv.
		3. Pakeisti Specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikių nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašą į vertinimo sistemą įtraukiant kitų valstybės ir savivaldybių institucijų informaciją.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2022 m. IV ketv.
		4. Tobulinti informacines sistemas kuriant abipusį ryšį su Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos ir kitų negalios vertinime dalyvaujančių institucijų.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2023 m. IV ketv.
		5. Įvertinus „Negalios nustatymo sistemos tobulinimas“ projekto ekspertų pateiktas išvadas ir rekomendacijas dėl negalios nustatymo sistemos tobulinimo galimybių, spręsti klausimą dėl pagalbos / paslaugų teikimo planų asmenims su negalia sudarymo ir jų stebėsenos.					Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2022 m. IV ketv.
2-asis pagrindinis audito rezultatas	Didelė svarba	Dirbančių darbingo amžiaus neįgaliųjų dalis, palyginti su bendru darbingo amžiaus neįgaliųjų skaičiumi	29 proc.	39 proc.	Kasmet	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2025 m.	
Užimtumo sistema nesukuria sąlygų, kad asmenų su negalia integracija į darbo rinką didėtų, nes:		3. Siekiant kuo aktyvesnio asmenų su negalia dalyvavimo atviroje darbo rinkoje ir darbdavių įsitraukimo, įdiegti paveikiausiais priemonės (atlikti asmenims su negalia atviros darbo rinkos priemonių vertinimą dėl jų tobulinimo,						

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokyti, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**
		rodiklis	pradinė reikšmė	siektina reikšmė			
- priemonės, skirtos užimtumo rėmimui ir tiesiogiai darbo vietoje trūkstams darbo įgūdžiams įgyti, yra nepakankamos, - įdarbinimo su pagalba paslauga neteikiama, - neteikiama parama dirbančių asmenų su negalia darbo vietų pritaikymui.	nutraukimo ar naujų vystymo tikslingumo; skatinti aktyvesnį asmenų darbo įgūdžių įgijimą darbo vietoje; padėti darbdaviams steigti ar pritaikyti darbo vietas asmenims su negalia įsidarbinant ar jau dirbant teisiniais pagrindais valdomuose objektuose).	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
		1. Peržiūrėti ir tobulinti galiojantį teisinį reglamentavimą dėl aktyvios darbo rinkos politikos priemonių taikymo neįgaliesiems.				Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2021 m. IV ketv.
		2. Įvertinus Užimtumo tarnybos įdarbinimo su pagalba paslaugos organizavimo problemas, tobulinti teisinį reglamentavimą dėl jos teikimo pasitelkiant trečiuosius asmenis				Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2021 m. IV ketv.
		Per metus įdarbintų asmenų su negalia dalis, palyginti su tais metais registruotų asmenų su negalia skaičiumi	24 proc.	30 proc.	Kasmet	Užimtumo tarnyba	2023 m.
2-asis pagrindinis audito rezultatas Užimtumo rėmimo paslaugos ir priemonės nepakankamos, todėl asmenims su negalia sunku rasti tinkamą darbo vietą ir integruotis į darbo rinką, nes: - dauguma pasiūlymų įsidarbinti neatitinka asmenų ir darbdavių poreikių; - neregamentuoti atvejo vadybos darbo procesai, mažai bendradarbiaujama su socialiniais ir darbo partneriais; - įsidarbinimo galimybių vertinimo anketa neleidžia identifikuoti įsidarbinimo kliūčių ir nustatyti įsidarbinimo galimybes; - trūksta skatinančių priemonių darbdaviams ir bendradarbiavimo sprendžiant užimtumo klausimus, - neanalizuojama, ar socialinių įmonių priemonės nukreiptos į socialinių įgūdžių lavinimą ir integraciją, įmonėms neteikiama	Didelė svarba 4. Siekiant gerinti asmenims su negalia teikiamų paslaugų kokybę, imtis priemonių dėl poreikių nustatymo ir įdarbinimo procesų tobulinimo (parengti klausimyną / anketą asmenų su negalia įsidarbinimo galimybėms ir poreikiams nustatyti bei rekomenduojamų paslaugų / priemonių sąrašą pagal nustatytas asmenų įsidarbinimo galimybes; patvirtinti atvejo vadybos taikymo metodiką, kurioje būtų nustatyta asmenų atranka, poreikių nustatymas, individualus užimtumo veiklos plano sudarymas, stebėseną, koordinuotos pagalbos organizavimas).	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
		1. Įdiegti statistinio profiliavimo sistemą, įsidarbinimo galimybėms ir poreikiams nustatyti.				Užimtumo tarnyba	2021 m. III ketv.
		2. Parengti asmens kliūčių užimtumui identifikavimo ir priemonių joms valdyti taikymo metodiką.				Užimtumo tarnyba	2020 m. IV ketv.
		3. Patvirtinti atvejo vadybos taikymo metodiką.				Užimtumo tarnyba	2020 m. III ketv.
		4. Atsižvelgiant į atvejo vadybininko metodikos rekomendacijas papildyti atvejo vadybininkų pareigybės nustatytas funkcijas. Organizuoti atvejo vadybininkų atranką. Organizuoti atvejo vadybininkų kompetencijų didinimą/mokymus. Identifikuoti socialinius partnerius ir sukurti bendradarbiavimo su socialiniais partneriais tinklą – NVO žemėlapi.				Užimtumo tarnyba	2021 m. IV ketv.
	Didelė svarba 5. Orientuojantis į didesnę asmenų su negalia užimtumą ir mažinant	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokyti, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**	
		rodiklis	pradinė reikšmė	siektina reikšmė				
metodinė pagalba dėl priemonių parinkimo.	įsidarbinimo kliūtis dėl negalios, numatyti darbdaviams priemonės (keisti darbdavių nuostatas dėl asmenų su negalia gebėjimų dirbti, viešinti vykdomas priemonės ir gerą įdarbinimo praktiką; nustatyti neįdarbinimo pagal siūlomas darbo vietas priežastis, parengti rekomendacijas dėl socialinių įgūdžių lavinimo, socialinės integracijos priemonių planavimo ir įgyvendinimo socialinėse įmonėse bei jas skleisti).	1. Parengti priemonių planą darbui su darbdaviais, siekiant didesnio asmenų su negalia užimtumo (toliau – Priemonių planas).			Užimtumo tarnyba		2021 m. III ketv.	
		2. Įgyvendinti Priemonių plane numatytas veiklas.					Užimtumo tarnyba	2022 m. IV ketv.
		3. Atlikti nepriklausomą rinkos tyrimą siekiant identifikuoti asmenų neįsidarbinimo, išsiregistravimo iš Užimtumo tarnybos priežastis.					Užimtumo tarnyba	2022 m. I ketv.
		4. Parengti ir periodiškai viešinti rekomendacijas socialinėms įmonėms dėl socialinių įgūdžių lavinimo, socialinės integracijos priemonių planavimo ir įgyvendinimo.					Užimtumo tarnyba	2021 m. IV ketv.
3-iasis pagrindinis audito rezultatas	Vidutinė svarba	Neįgaliesiems pritaikytų svarbių pastatų dalis, palyginti su svarbių pastatų (valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų) skaičiumi	28 proc.	40 proc.	2025 m.	Aplinkos ministerija	2025 m.	
Neužtikrintas viešųjų pastatų prieinamumas, nes: - teisės aktai neįpareigoja pritaikyti esamų pastatų neįgaliųjų poreikiams, jei jie nėra renovuojami, nenustatyti prioritetiniai pastatai ir terminai iki kada esami pastatai turi būti pritaikyti, - nevykdoma nuosekli ir sisteminga neįgaliųjų poreikiams pritaikytų pastatų prieinamumo išlaikymo kontrolė, - nėra tvarkos, kuri įpareigotų atlikti prieinamumo įsivertinimą ir analizę.	6. Siekiant aplinkos pritaikymo asmenims su negalia didesnės pažangos ir jų lygių galimybių naudotis viešaisiais pastatais, užtikrinti, kad būtų parengti veiksmų planai dėl svarbiausių pastatų pritaikymo, numatant vykdytojus, terminus, siektinus rodiklius, ir būtų stebimas planų vykdymas (Aplinkos ministerijai užtikrinti valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų prieinamumo įsivertinimą ir veiksmų planų parengimą bendradarbiaujant su pastatų savininkais (valdytojais), Neįgaliųjų reikalų departamentu ir nevyriausybiniomis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenims su negalia; Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vykdyti veiksmų planų dėl svarbiausių pastatų pritaikymo įgyvendinimo stebėseną).	Priemonės**			Subjektas, įgyvendinantis priemonės	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***		
	Vidutinė svarba	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemonės	Priemonių įgyvendinimo ir	

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokyti, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**
		rodiklis	pradinė reikšmė	siekima reikšmė			
	7. Siekiant, kad asmenys su negalia galėtų naudotis pritaikytais statiniais (pastatais) visą jų naudojimo laikotarpį, patikslinti teisinį reguliavimą nustatantį statinių naudojimo priežiūrą vykdančių institucijų funkcijas dėl asmenims su negalia skirtų elementų prieinamumo išlaikymo priežiūros.				<i>Pakeisti statybos techninį reglamentą STR 1.07.03:2017 „Statinių techninės ir naudojimo priežiūros tvarka. Naujų nekilnojamojo turto kadastro objektų formavimo tvarka“.</i>	Aplinkos ministerija	informavimo apie jį terminas*** 2021 m. I ketv.
3-iasis pagrindinis audito rezultatas	Vidutinė svarba	Viešojo transporto (autobusų, miesto transporto, traukinių, keltų) pritaikytų asmenims su negalia santykis su visų viešojo transporto priemonių skaičiumi	32 proc.	40 proc.	Kas dveji metai (2022 m., 2024 m., 2026 m.)	Susisiekimo ministerija	2026 m.
Viešojo transporto prieinamumas neužtikrinamas, nes:	8. Siekiant didinti asmenų su negalia galimybes naudotis viešuoju transportu, užtikrinti, kad būtų parengti transporto rūšių kartu su infrastruktūra (išskyrus geležinkelių transportą) prieinamumo didinimo veiksmų planai ir stebimas jų vykdymas (užtikrinti, kad valstybės ir savivaldybių įmonės ar įstaigos, teikiančios transporto paslaugas, įsivertintų prieinamumą bendradarbiaujant su Neįgalųjų reikalų departamentu ir nevyriausybėmis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenims su negalia, arba pavesti vertinimą atlikti Lietuvos transporto saugos administracijai, įtraukti plano vykdytojus, numatyti terminus, siektinus rodiklius ir atlikti stebėseną).	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
- savivaldybėms nėra numatytų prieinamumo kriterijų, pagal kuriuos būtų įsigijamos viešojo transporto priemonės ar vežimo paslaugos, - vietinio susisiekimo parkas atnaujinamas lėtai, - Susisiekimo ministerija neatlieka visų rūšių transporto prieinamumo stebėsenos.		1. Ministerijų, savivaldybių, Lietuvos negalios organizacijų, vežėjų, organizuojančių keleivių vežimus įvairiomis transporto priemonėmis, memorandumo parengimas, kuriame numatytas transporto ir transporto infrastruktūros prieinamumo asmenims su specialiais poreikiais ir riboto judumo asmenims pritaikymas.				Susisiekimo ministerija	2021-01-30
		2. Parengti planą, kuriame būtų numatyti konkretūs veiksmai, skirti prieinamumo naudotis viešuoju transportu ir transporto infrastruktūra asmenims su specialiais poreikiais ir riboto judumo asmenims pritaikymas, transporto ir transporto infrastruktūros pritaikymo stebėsenos sistemos sukūrimas ir kitos būtinos priemonės rekomendacijoms įgyvendinti.				Susisiekimo ministerija	2021-04-30
	Vidutinė svarba	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
	9. Siekiant įsigyti asmenims su negalia pritaikytas viešojo transporto priemones ar susisiekimo paslaugas, užtikrinti, kad teisės aktuose būtų įtvirtinti transporto prieinamumo asmenims su negalia	Atsižvelgiant į parengto plano, skirto asmenims su specialiais poreikiais ir riboto judumo asmenims prieinamumo didinimui naudotis viešuoju transportu ir transporto infrastruktūra,				Susisiekimo ministerija	2021-12-31

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokyti, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**
		rodiklis	pradinė reikšmė	siektina reikšmė			
	kriterijai, kuriais turi vadovautis savivaldybės.	priemonės, parengti teisės akto projektą, kuriame būtų įtvirtinti transporto prieinamumo asmenims su specialiais poreikiais ir riboto judumo asmenims kriterijai, kuriais turi vadovautis savivaldybės.					
3-iasis pagrindinis audito rezultatas	Vidutinė svarbos	Vyriausybės valdymo srities įstaigų interneto svetainių, skelbiančiu savo veiklos informaciją portale „Mano vyriausybė“, pritaiktų asmenims su negalia, dalis	2,2	95 proc.	2022 m.	Informacinės visuomenės plėtros komitetas	2022 m.
Informacinės visuomenės plėtros komiteto atliekama analizė ir informacinė sklaida nėra pakankama, nes atliekant interneto svetainių vertinimą nedalyvauja neįgaliųjų tikslinių grupių atstovai, neužtikrinamas visų įstaigų atsiskaitymas už trūkumų pašalinimą ir trūksta informuotumo didinimo priemonių. Mobilųjų programų vertinimas neatliktas.	10. Orientuojantis į viešosios informacijos prieinamumą elektroninėje erdvėje, imtis priemonių Direktyvai 2016/2102 dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo įgyvendinti (vykdyti informavimo ir metodinės pagalbos priemones dėl interneto svetainių ir mobiliųjų programų taikymo; atliekant vertinimą įtraukti asmenims su negalia atstovaujančias nevyriausybines organizacijas, nurodyti subjektams nustatytus trūkumus ir atlikti jų pašalinimo stebėseną).	Priemonės**				Subjektas, įgyvendinantis priemones	Priemonių įgyvendinimo ir informavimo apie jį terminas***
		1. Parengti interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo užtikrinimo interaktyvią nuotolinio mokymo medžiagą, interneto svetainių testavimo priemones. Informaciją apie parengtą nuotolinio mokymo medžiagą pateikti valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms.				Informacinės visuomenės plėtros komitetas	2021 m. IV ketv.
		2. Sudaryti ir nuolat prižiūrėti automatinį vertinimo įrankių, kuriais tikrinamas interneto svetainės turinio pritaikymas neįgaliesiems, sąrašus, juos skelbti Informacinės visuomenės plėtros komiteto interneto svetainėje. Apie parengtus vertinimo įrankių sąrašus informuoti valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas.				Informacinės visuomenės plėtros komitetas	2020 m. IV ketv.
		3. Atlikti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių vertinimus, įtraukiant naudotojus, kurie atstovauja neįgaliųjų tikslinę grupę. Apie vertinimo rezultatus informuoti valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, nurodant nustatytus jų interneto svetainių trūkumus, vykdyti trūkumų pašalinimo stebėseną.				Informacinės visuomenės plėtros komitetas	2021 m. IV ketv.
		4. Atlikti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų mobiliųjų programų vertinimus, įtraukiant naudotojus, kurie atstovauja neįgaliųjų tikslinę grupę. Apie vertinimo rezultatus informuoti valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, nurodant nustatytus jų mobiliųjų programų neatitikimus				Informacinės visuomenės plėtros komitetas	2021 m. IV ketv.

Pagrindinis audito rezultatas	Rekomendacija (pokyti, kurio siekiama)	Pokyčio vertinimo rodikliai ir jų reikšmės*			Pokyčio rodiklio matavimo data ir periodiškumas pagal poreikį**	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (pokyčio pasiekimo terminas)**	
		rodiklis	pradinė reikšmė	siektina reikšmė				
		prieinamumo reikalavimams, vykdyti neatitikimų pašalinimo stebėseną.						
		5. Atlikti portalo „Mano vyriausybė“ pakeitimus ir užtikrinti metodinę pagalbą, siekiant, kad Vyriausybės valdymo srities įstaigų interneto svetainės portale „Mano vyriausybė“ būtų pritaikytos asmenims su negalia					Informacinės visuomenės plėtros komitetas	2022 m. II ketv.

* Detalūs pokyčių rodiklių duomenys pateikti 3 priede „Pokyčių rodiklių duomenys“.

** Priemonės ir terminus joms įgyvendinti, pokyčiui pasiekti ir rodikliams pamatuoti pateikė 5 subjektas (-ai).

*** Rekomendacijų įgyvendinimo stebėsenos metu gali būti tikslinamos arba keičiamos rekomendacijų įgyvendinimo plane nurodytos priemonės ar pokyčių vertinimo rodikliai Valstybinio audito rekomendacijų įgyvendinimo stebėsenos tvarkos aprašo nustatyta tvarka. Aktualus priemonių ir pokyčių vertinimo rodiklių sąrašas yra pateikiamas Valstybės kontrolės atviruose duomenyse adresu www.vkontrolė.lt.

Atstovas ryšiams, atsakingas už Valstybės kontrolės informavimą apie priemonių įgyvendinimą ir kai kurių rodiklių reikšmės plane nustatytais terminais:

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Tikslinės pagalbos skyriaus vedėja Daiva Zabarauskienė, el. p. daiva.zabarauskiene@socmin.lt, tel. 870668129

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo rinkos skyriaus vedėja Kristina Maksvytienė, el. p. kristina.maksvytiene@socmin.lt, tel. 870668146

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinių paslaugų skyriaus vyresnioji patarėja Almira Gecevičiūtė, el. p. almira.geceviciute@socmin.lt, tel. 870668141

Užimtumo tarnybos Priemonių įgyvendinimo organizavimo skyriaus vedėja Indrė Sevestjanova el. p. indre.sevestjanova@uzt.lt, tel. (8-5) 2104856

Aplinkos ministerijos Statybos ir teritorijų planavimo politikos grupės vyresnysis patarėjas Dangyras Žukauskas, el. p. dangyras.zukauskas@am.lt, tel. 869575986

Susisiekimo ministerijos Kelių ir oro transporto politikos grupės l. e. grupės vadovo pareigas Tomas Piliukas, el. p. tomas.piliukas@sumin.lt, tel. (8-5) 2392902

Susisiekimo ministerijos Biudžeto ir investicijų departamento vyriausioji patarėja Zita Dubickienė el. p. zita.dubickiene@sumin.lt, tel. (8-5) 2393924

Informacinės visuomenės plėtros komiteto Skaitmeninės aplinkos skyriaus vedėjas Arminas Rakauskas, el. p. arminas.rakauskas@ivpk, tel. 869385174

L. e. p. Visuomenės gerovės audito departamento direktorė

Rasa Kudžmienė

Vyriausioji valstybinė auditorė

Neringa Raglienė

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas.	Santrumpos ir sąvokos	75
2 priedas.	Audito apimtis ir metodai	77
3 priedas.	Pokyčių rodiklių duomenys	83
4 priedas.	Paslaugų struktūra ir atliekami projektai	84
5 priedas.	Atvejo tyrimo rezultatai ir nustatyti trūkumai	85
6 priedas.	Užimtumo rėmimo sistema ir dirbančių asmenų skaičius.....	88
7 priedas.	Įsidarbinimo pasiūlymai, priemonių efektyvumas ir atvejo vadybininkų bendradarbiavimas su socialiniais partneriais.....	89
8 priedas.	Atvejo vadybos proceso organizavimo trūkumai UT.....	90
9 priedas.	Socialinėms įmonėms 2017–2019 m. skirtos subsidijos ir jų naudojimas	91
10 priedas.	Asmenų su negalia integracijos į darbo rinką modeliai užsienio šalyse	92
11 priedas.	Socialinėje įmonėje dirbusių asmenų skaičius ir darbo užmokestis.....	93
12 priedas.	Pastatų pritaikymas asmenims su negalia savivaldybėse pagal sritis 2019 m.	94
13 priedas.	Transporto prieinamumui gerinti vykdomos priemonės.....	97
14 priedas.	Transporto pritaikymas asmenims su negalia savivaldybėse 2019 m. ..	98

Santrumpos ir sąvokos

ADRPP – aktyvios darbo rinkos politikos priemonės

EP – Europos Parlamentas

ET – Europos Taryba

JT – Jungtinės Tautos

IVPK – Informacinės visuomenės plėtros komitetas

IUV planas – individualus užimtumo veiklos planas

KPMC – Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras

LTSA – Lietuvos transporto saugos administracija

NDNT – Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

NRD – Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

NVO – Nevyriausybinių organizacijų

PR – profesinė reabilitacija

PRC – profesinės reabilitacijos centras

PSPC – pirminės sveikatos priežiūros centras

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SĮ – socialinė įmonė

SM – Susisiekimo ministerija

SPIS – Socialinės paramos šeimai informacinė sistema

SPPD – Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

STR – statybos techninis reglamentas

ŠMSM – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija

UT – Užimtumo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

UT KAD – Užimtumo tarnybos Klientų aptarnavimo departamentas

UT KAS – Užimtumo tarnybos Klientų aptarnavimo skyrius

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės – užimtumo rėmimo priemonės, kuriomis siekiama padėti darbo ieškantiems asmenims padidinti jų užimtumo galimybes ir derinti darbo pasiūlą ir paklausą.²²⁰

Atvejo vadyba – koordinuojama kompleksinė veikla, atliekama atvejo vadybininko, kuris bendradarbiaudamas įvertina kliento poreikius ir rengia, koordinuoja, stebi, vertina bei palaiko paslaugų paketą, kad atitiktų konkretaus kliento poreikius.²²¹

Bendruomeninės paslaugos – alternatyvios institucinei globai įvairių formų ir rūšių, aukštos kokybės bendruomenėje teikiamos socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros ir kt. paslaugos, kurios užtikrina asmens galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti joje specializuotą pagalbą, atitinkančią individualius asmens ar šeimos poreikius bei skatina paslaugos gavėjų savarankiškumą, visapusišką dalyvavimą bendruomenėje bei socialinę įtrauktį.²²²

Savarankiškas gyvenimas – asmenys su negalia gauna visas būtinas priemones, leidžiančias jiems patiems pasirinkti, kontroliuoti savo gyvenimą bei priimti visus sprendimus dėl savo gyvenimo, įskaitant galimybes naudotis transportu, informacijos ir komunikacijos priemonėmis, gauti asmeninę pagalbą, turėti gyvenamąją vietą, kasdienę dienotvarkę, įpročius, tinkamą darbą, asmeninius santykius, drabužius, mitybą, rūpintis savo higiena, gauti sveikatos priežiūros paslaugas, užsiimti religine ir kultūrine veikla bei turėti lytines ir reprodukcinės teises.²²³

Socialinės paslaugos – tai paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam gebėjimų arba juos praradusiam ar neturinčiam galimybių savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.²²⁴

Suaugęs asmuo su negalia – darbingo amžiaus asmuo, kuris dėl neįgalumo yra iš dalies ar visiškai netekęs gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.²²⁵

Sausumos transportas – kelių transportas ir geležinkelių transportas.²²⁶

Universalus dizainas – gaminių ir aplinkos forma, kai jais be specialaus pritaikymo gali naudotis vaikai, suaugę, vyrai, moterys, senyvo amžiaus asmenys, neįgalieji, įvairių tautybių ir grupių žmonės.²²⁷

²²⁰ Užimtumo įstatymas, 35 str. 1 d.

²²¹ Pasaulis socialinių paslaugų darbuotojų aljansas, „Pagrindiniai efektyvios atvejo vadybos sąvokos ir principai“, 2018. Prieiga per internetą: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Case-Management-Concepts-and-Principles.pdf>.

²²² Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014-02-14 įsakymu Nr. A1-83 patvirtintas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų planas.

²²³ Neįgaliųjų teisių komitetas, prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Article-19_Independent-Living_vert_final.pdf.

²²⁴ Socialinių paslaugų įstatymas, 3 str. 1 d.

²²⁵ Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistika-apie-asmenis-su-negalia-rengiama-igyvendinant-nacionalinius-teises-aktus>.

²²⁶ Europos terminų žodynas „Eurovoc“.

²²⁷ Statybos įstatymas, 2 str. 109 p.

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
2 priedas

Audito apimtis ir metodai

Audito apimtis

Audito tikslas – įvertinti, ar asmenims su negalia sudarytos galimybės savarankiškai gyventi, visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir integruotis į darbo rinką.

Pagrindiniai audito klausimai:

- ar asmenims, turintiems negalią, sudarytos galimybės gauti paslaugas, įgalinančias gyventi savarankiškai;
- ar asmenys su negalia įtraukiami į darbo rinką;
- ar užtikrintas aplinkos, transporto ir informacijos prieinamumas negalią turintiems asmenims.

Audituojami subjektai: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir jai pavaldžios įstaigos: Užimtumo tarnyba, Neįgaliųjų reikalų departamentas, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba; Susisiekimo ir Aplinkos ministerija; Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Ekonomikos ir inovacijų ministerijos.

Informaciją rinkome iš visų savivaldybių, apsilankėme 12-oje jų²²⁸ ir 11-oje Užimtumo tarnybos skyrių, kuriuose susipažinome su dokumentais, bendravome žodžiu ir rinkome duomenis atvejo tyrimui 5-iose profesinės rehabilitacijos centruose ir Lietuvos transporto saugos administracijoje.

Audituojamas laikotarpis – 2017–2019 m. Siekiant įvertinti tendencijas, kai kuriais atvejais naudojome ankstesnių metų duomenis ir įvykusius pokyčius 2020 m.

Auditas atliktas pagal Valstybinio audito reikalavimus²²⁹ ir tarptautinius aukščiausiųjų audito institucijų standartus²³⁰.

Audito duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Audito ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
<i>Socialinės paslaugos turėtų prisidėti prie asmenų su negalia galimybių gyventi savarankiškai sudarymo</i>	<u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome: • Neįgaliųjų teisių konvenciją, Jungtinių Tautų dokumentus (ataskaitas, protokolus ir kt.), susijusius su neįgaliųjų socialine integracija; • Europos neįgaliųjų strategiją 2010–2020 ir jos progreso ataskaitą (2017), Europos socialinių teisių ramstį (17 principų);	Įvertinti ar: • nustatant darbingumo lygį vertinami asmens savarankiškumo ir socialiniai kriterijai, asmens paslaugų poreikiai įvertinami kompleksiskai NDNT, UT ir savivaldybių lygiu,

²²⁸ Alytaus, Kauno, Palangos, Panevėžio, Šiaulių miestų ir Anykščių, Jurbarko, Kauno, Mažeikių, Panevėžio, Švenčionių, Telšių rajonų savivaldybės.

²²⁹ Valstybės kontrolieriaus 2002-02-21 įsakymas Nr. V-26 „Dėl Valstybinio audito reikalavimų patvirtinimo“.

²³⁰ 3000-asis TAAIS „Veiklos audito standartas“, prieiga per internetą: <http://www.vkontrolė.lt/page.aspx?id=350>.

Audito ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	• Neįgaliųjų socialinės integracijos, Socialinių paslaugų, Vietos savivaldos įstatymus; • Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programą ir jos įgyvendinimo priemonių planą; • Vyriausybės nutarimus, SADM įsakymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius socialinių paslaugų planavimą, organizavimą, teikimą, socialinių paslaugų poreikio nustatymą. • NDNT darbingumo lygio ir specialiųjų poreikių vertinimo dokumentus, NDNT rekomendacijas dėl pagalbos poreikio; • visų savivaldybių (60) socialinių paslaugų planus dėl paslaugų normatyvų; • 12-os savivaldybių tvarkas, socialinių paslaugų poreikio nustatymo, skyrimo ir organizavimo, kitus susijusius dokumentus; • Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų planą; • užsienio praktiką – Švedijos, JK, Estijos apie socialinių paslaugų organizavimą, individualių asmens poreikių vertinimą ir plano sudarymą. <u>Duomenų analizė.</u> Analizavome: • Duomenis apie socialinių paslaugų rūšis ir gavėjų skaičių savivaldybėse iš įvairių šaltinių (SPIS, Statistikos departamento, SADM, 60 savivaldybių); • SADM duomenis apie asmenų su negalia skaičius, lėšas, eiles socialinėms paslaugoms; • SADM ir NRD perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems pertvarkos projekto duomenis; • NRD duomenis apie vykdomus socialinės reabilitacijos projektus ir jų finansavimą; • visų savivaldybių (60) duomenis socialinių paslaugų išsivystymo normatyvams skaičiuoti, lėšas socialinėms paslaugoms. <u>Apklausa.</u> Elektroniniu paštu apklausėme savivaldybių administracijas (48) dėl duomenų apie teikiamas socialines paslaugas, joms panaudotas lėšas, socialinių paslaugų normatyvus, NDNT rekomendacijų įgyvendinimą. Atsakymus pateikė visos savivaldybės. <u>Atvejo tyrimas.</u> Analizavome atrinktų 416 asmenų su negalia (iš jų 202 su spec. poreikiais) duomenis apie savivaldybių atliktus socialinių paslaugų poreikio vertinimus, skirtas ir suteiktas paslaugas, veiksmus, suteikiant pagalbą ir įgyvendinant NDNT rekomendacijas, bendradarbiaujant su UT. Analizavome informacinės sistemos SPIS duomenis apie atrinktų asmenų gautas socialines išmokas ir kompensacijas, socialines paslaugas. Atvejo tyrimo tikslinė grupė – darbingo amžiaus asmenys, kuriems 2019 m. I pusmetį buvo nustatytas darbingumo lygis šalyje (22 369 asmenys). Taikant statistinių paklaidų įvertinimo programą (95 proc. patikimumas ir 5 proc. paklaida) nustatyta, kad statistškai patikima imtis – 378 atvejai. Kadangi buvo vykdoma dvipakopė atranka, imtis padidinta 10 proc. iki 416 atvejų. Apskaičiuota imtis proporcingai padalinta tarp 12-os audituojamų savivaldybių, atsižvelgiant į nustatyto darbingumo lygio (0-55 proc.) atvejų skaičių jose. Konkrečius asmenis analizei atrinkome iš NDNT gauto asmenų sąrašo naudodami Random programėlę. <u>Tikslinė grupinė diskusija.</u> Organizavome diskusiją su Lietuvos negalios organizacijų forumo ir jo narių atstovais: Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos	• bendradarbiaujant su šeimos nariais, NVO; • rengiami priemonių planai, į kuriuos įtraukiamos UT ir savivaldybių atstovai; • SADM renka duomenis apie socialinių paslaugų poreikį, išsivystymo lygį pagal savivaldybes ir šalies mastu; • savivaldybės, planuojant socialines paslaugas, atsižvelgia į asmenų skaičių, poreikio vertinimo anketose nustatytų paslaugų poreikius, NDNT rekomendacijas; • visos savivaldybės teikia visų rūšių socialines paslaugas bendruomenėje pagal Socialinių paslaugų katalogą; • bendruomeninių paslaugų gavėjų yra daugiau, nei institucinės globos gavėjų; • savivaldybės turi informaciją apie NDNT rekomendacijas ir į jas atsižvelgia; • per 1 mėn. savivaldybė suteikia socialinę paslaugą asmeniui su negalia.

Audito ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Lietuvos kurčiųjų draugija, asociacija „Gyvastis“, VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“. <u>Interviu su:</u> 12-os savivaldybių atsakingais specialistais; - SADM, NDNT, NRD atsakingais specialistais; - asmenis su negalia atstovaujančiomis ir paslaugas teikiančiomis NVO: Lietuvos negalios organizacijos forumo, asociacijos „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjungos, VšĮ „Betzata bendruomenė“, dienos centro „Šviesa“, VšĮ Švietėjiškų iniciatyvų centro ir Lietuvos kurčiųjų ir nepriegirdinčiųjų ugdymo centro atstovais. <u>Pokalbis su:</u> - Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių komiteto Lietuvos atstovu; - Lietuvos socialinio tyrimo centro mokslo darbuotojais; - Socialinių darbuotojų asociacijos atstovu; - Institucinės globos pertvarkos projektą įgyvendinančios komandos nariais (ekspertais). <u>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika</u> taikytos vertinant surinktus audito įrodymus.	
<i>Užimtumo rėmimo sistema turėtų įgalinti asmenis su negalia integruotis į darbo rinką</i>	<u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome: - JT Neįgalųjų teisių konvenciją, JT neįgalųjų teisių komiteto 2016-04-18 baigiamąsias pastabas dėl pirminės Lietuvos ataskaitos ir pateiktas rekomendacijas, JT dokumentus (ataskaitas, protokolus ir kt.), susijusius su neįgalųjų socialine integracija; - Europos Tarybos Direktyvą, nustatančią vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus; - Europos neįgalųjų strategiją 2010–2020 ir jos progreso ataskaitą (2017), Europos socialinių teisių ramstį (17 principą); - Neįgalųjų socialinės integracijos, Užimtumo, Socialinių įmonių įstatymus; - Nacionalinę neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programą ir jos įgyvendinimo priemonių planą; - Vyriausybės nutarimus, SADM įsakymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius darbo rinkos paslaugų teikimą, ADRPP organizavimą, išmokų skyrimą, PR paslaugų organizavimą ir teikimą, SJ veiklą; - SADM įsakymą „Dėl JT neįgalųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 metų priemonių plano patvirtinimo“; - SADM 2017, 2018 m. veiklos ataskaitas, 2019-04-12 Vidaus audito ataskaitą apie PR programos vertinimą; - UT 2017–2019 m. metinius veiklos planus, 2017 m., 2018 m. veiklos ataskaitas, UT viešai skelbiamą informaciją, atvejo vadybininkų pareigybės aprašymus; UT parengtą 2014–2018 m. PR programos įgyvendinimo analizę; - VšĮ Valakupių reabilitacijos centre atliktą analizę apie PR licencijavimo reikalingumą ir sistemos tobulinimo galimybes; 2018 m. Lietuvos Neįgalųjų draugijos atliktą Neįgalųjų individualių specialiųjų poreikių tenkinimo tyrimą, įvertinant JT Neįgalųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje; - užsienio praktiką – Suomijos, JK, Estijos; 10 ES šalių tyrimą apie PR sistemos licencijavimo svarbą ir galimybes; ES šalių (Prancūzijos, Vokietijos, Austrijos, Estijos ir kt.) PR praktikos analizę. <u>Duomenų analizė.</u> Analizavome: - SADM duomenis apie dirbančius asmenis su negalia; - NDNT, UT ir 5 PRC duomenis apie PR paslaugų poreikio nustatymą, PR paslaugų organizavimą, teikimą;	Įvertinti, ar: - visos savivaldybės turi informaciją apie savo teritorijoje nedirbančius asmenis su negalia; - kasmet didėja UT besiregistruojančių asmenų su negalia dalis; - asmenys skatinami dalyvauti užimtumo rėmimo priemonėse ir įsidarbinti; - vykdomos priemonės, skirtos asmenų įsidarbinimui atviroje darbo rinkoje; - tinkamai įvertinamos asmenų įsidarbinimo galimybės ir pagal jas parengiamas IUV planas; - UT teikiant paslaugas taiko atvejo vadybos principus; - PR ir profesinis mokymas sudaro galimybes asmenims su negalia sėkmingai integruotis į darbo rinką; - asmenims su negalia siūloma darbo įgūdžius įgyti darbo vietoje; - teikiama informacija, planuojami ir vykdomi renginiai darbdaviams, skatinantys asmenų su negalia įdarbinimą; - kokia valstybės pagalba teikiama socialinėms ir kitoms subsidijoms gaunančioms įmonėms, jos mastus ir pokyčius; - asmenų socialinių įgūdžių lavinimo bei

Audito ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	● UT duomenis apie: asmenų su negalia įsidarbinimo galimybes, darbo rinkos paslaugų teikimą, dalyvavimą ADRPP, priemonių ir PR paslaugų efektyvumo rodiklius, atvejo vadybininkų darbo krūvius, KAS (54) vykčius renginius darbdaviams, pasirašytas bendradarbiavimo sutartis su savivaldybėmis ir NVO; ● UT KAS (11) 2018 m. vykdytų įdarbinimo subsidijuojant (247 įmonės ir 267 asmenys) priemonės duomenis: sutartyse nustatytas subsidijavimo trukmės, faktišką subsidijavimo laiką; asmenų įdarbinimo trukmės; ● SJ (175) duomenis apie naudojimąsi valstybės pagalba, SJ (60) socialinių įgūdžių lavinimo ir socialinės integracijos priemonių 2018 m. planus, jų vykdymo ataskaitas; ● pasiūlymų dalyvauti ADRPP registravimą UT IS, darbdavių skaitmenines bylas ir įrašų fiksavimą darbdavių kortelėse. Skaičiavome: ● asmenų su negalia ir kitų bedarbių įdarbinimo lygį; ● metinę negalią turinčių darbuotojų kaitą (atleistų darbuotojų skaičiaus ir vidutinio metinio darbuotojų skaičiaus santykį (procentine išraiška); ● darbuotojų, kurie gavo minimalų darbo užmokestį, dalį skaičiavome iš UT pateiktų duomenų apie kiekvienos socialinės įmonės negalią turinčių darbuotojų 2018 m. vidutinį darbo užmokestį pagal apskaičiuoto valandinio atlygio vidurkį. Valandinio darbo atlygio dydis pasirinktas, kad gauto darbo užmokesčio dydžiui įtakos neturėtų skirtingi darbo krūviai. ● atviros darbo rinkos įmonėse įdarbintų subsidijuojant negalią turinčių asmenų vidutinį darbo užmokestį skaičiavome subsidijos jiems mokėjimo laikotarpiu (buvo pateikti 231 įmonėje įdarbintų 248 negalią turinčių asmenų apskaičiuoto valandinio atlygio vidurkiai).	socialinės integracijos priemonių planus SJ rengia pagal nustatytą tvarką ir individualius negalią turinčių darbuotojų poreikius. ● steigiamos (pritaikomos) naujos darbo vietos; ● kokia asmenų su negalia vidutinė darbo trukmė SJ ir ar jiems mokamas atlyginimas nesiskiria nuo šalyje minimalų atlygį gaunančių asmenų dalies.
	<u>Apklausa</u>	
	● Apklausėme 42 UT atvejo vadybininkus. Apklauskos tiriamoji visuma – 100 proc. Atranka netaikyta. Atsakymus pateikė 41 atvejo vadybininkas. Apklauskos atlikimo priemonės: elektroninis apklausų įrankis per VK svetainę. Pateikti klausimai apie atvejo vadybininkų atliekamas funkcijas, teikiamas paslaugas, paslaugų teikimo koordinavimą, bendradarbiavimą su socialiniais partneriais, darbo krūvį. ● Apklausėme 48 savivaldybių administracijas. El. paštu pateikti klausimynai, ar savivaldybės identifikuoja nedirbančius ir darbo neieškančius asmenis su negalia bei juos informuoja apie UT teikiamas įdarbinimo paslaugas, ar bendradarbiauja su UT.	
	<u>Atvejo tyrimas:</u>	
	● Analizavome 123 asmenų (iš 416 atsirinktų asmenų sąrašo), turinčių 30–55% darbingumo lygį, kurie darbingumo lygio nustatymo metu nedirbo ir nebuvo registruoti UT, duomenis, ar šie asmenys atvyko registruotis į UT po darbingumo lygio nustatymo. ● Analizavome 94 asmenų, kurie buvo registruoti UT nuo 2019-01-01 iki 2019-10-16, duomenis, kokias paslaugas gavo, kokios priemonės taikytos šiems asmenims, ar jos parinktos atsižvelgiant į nustatytas kliūtis, ribojančias įsidarbinimo galimybes; kiek asmenų buvo įdarbinti.	
	<u>Stebėjimas.</u>	
	● UT Klientų aptarnavimo skyriuose (11) stebėjome informacijos darbdaviams teikimo, naujų darbo vietų registravimo procesus.	
	<u>Tikslinė grupinė diskusija su:</u>	
	● Organizavome diskusiją su Lietuvos negalios organizacijų forumo ir jo narių atstovais: Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Lietuvos kurčiųjų draugija, asociacija „Gyvastis“, VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“.	
	<u>Interviu su:</u>	
	● SADM, NDNT, NRD atsakingais specialistais;	

Audito ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	• UT administracijos atstovais, UT KAD (3) ir UT KAS (11) atsakingais specialistais; • 12-os savivaldybių atsakingais specialistais; • asmenis su negalia atstovaujančiomis ir paslaugas teikiančiomis NVO: Lietuvos negalios organizacijos forumo, asociacijos „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjungos, VŠĮ „Betatos bendruomenė“, dienos centro „Šviesa“, VŠĮ Švietėjiškų iniciatyvų centro ir Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centro atstovais; • darbdavius ir verslo įmones vienijančių organizacijų: Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacijos, Lietuvos investuotojų forumo, Lietuvos darbdavių konfederacijos, Lietuvos verslo konfederacijos, Lietuvos pramoninkų konfederacijos atstovais. Audito metu jiems buvo išsiųstas klausimynas, atsakymus pateikė visi. <u>Pokalbis su:</u> • JT neįgalųjų teisių komiteto Lietuvos atstovu; • Lietuvos socialinio tyrimo centro mokslo darbuotojais; • PRC VŠĮ „Vilties žiedas“, Panevėžio ir Šiaulių darbo rinkos mokymo centrų, PM centro „Žirmūnai“ ir VŠĮ Valakupių reabilitacijos centro atstovais; • VŠĮ „SOPA“ atstovu. <u>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika</u> taikytos vertinant surinktus audito įrodymus.	
Reikia gerinti aplinkos ir informacijos prieinamumą	<u>Dokumentų peržiūra</u> Nagrinėjome: • Neįgalųjų teisių konvenciją, Jungtinių tautų dokumentus (ataskaitas, protokolus ir kt.), susijusius su neįgalųjų socialine integracija; • Europos neįgalųjų strategiją 2010–2020 ir jos progreso ataskaitą (2017), Europos socialinių teisių ramstį (17 principą), 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos priemonės „Viešojo transporto paslaugų prieinamumo didinimas“, Europos Parlamento ir Tarybos reglamentus (oro, geležinkelio, jūrų ir vandens, miesto ir tolimojo susisiekimo transporto) ir direktyvą dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo; • Neįgalųjų socialinės integracijos, Vietos savivaldos, Statybos, Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų įstatymus; • Nacionalinę neįgalųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programą ir jos įgyvendinimo priemonių planą; • Vyriausybės nutarimą dėl bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms; • SADM įsakymą dėl Jungtinių tautų neįgalųjų teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimo 2016–2020 metų priemonių plano patvirtinimo; • AM įsakymą dėl statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“; • SM įsakymą dėl specialiųjų poreikių turinčių žmonių susisiekimo gerinimo Lietuvos Respublikoje gerosios praktikos vadovo; • SADM ministro įsakymą dėl Būsto pritaikymo neįgaliesiems tvarkos aprašo patvirtinimo, dėl Statinių pritaikymo neįgaliesiems priežiūros 2019 metais projektų atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo; • IVPK įsakymą dėl neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinės rekomendacijos; • Kt. dokumentus: LTSA vertinimo aktus (oro uostų, stočių), LG informaciją apie geležinkelio prieinamumą, standartus dėl interneto svetainių prieinamumo, LGKT, LNF ir LASS gaires	Įvertinti, ar: • ministerijos ir savivaldybės yra pasirengusios planus ir juose nusimačiusios priemones transporto paslaugų, pastatų prieinamumui didinti; • ministerijos ir savivaldybės renka duomenis apie transporto ir viešųjų pastatų prieinamumą ir pokyčius; • SM ir jai pavaldžioms įstaigoms yra pavesta kontroliuoti, kaip įgyvendinamos ES Reglamentų nuostatos; • valstybės lygiu yra numatytos prioritetinės viešojo sektoriaus įstaigos ir numatytas siekis iki kada įstaigos turi būti prieinamos asmenims su negalia; • naujai įsigyjamam transportui ar vežimo paslaugoms pirkti techniniuose reikalavimuose numatyti kriterijai dėl autobusų pritaikymo ir jie suderinti su asmenimis turinčiais negalią; • valstybės ir savivaldybių institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų vertinimas

Audito ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	interneto valdytojams, LGKT skundus dėl prieinamumo, NVO („Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Panevėžio krašto žmonių su negalia sąjunga) teiktus pavyzdžius dėl pastatų pritaikymo. <u>Duomenų analizė.</u> Analizavome: - visų savivaldybių (60) duomenis apie savivaldybių nuosavybės teisę valdomų pastatų skaičių pagal sritis (2019 m.) pritaikymą neįgaliesiems, apie savivaldybių valdomų įmonių ir transporto paslaugas teikiančių įmonių viešojo transporto pritaikymą asmenims su negalia; 12-os savivaldybių asmenų būsto pritaikymo bylas (būsto pritaikymo procesą) savivaldybėse, technines specifikacijas naujai įsigyjamos transporto priemonėms; 20-ies savivaldybių Darnaus judumo planuose vykdomas ar planuojamas priemonės transporto prieinamumui didinti; - visų ministerijų (14) duomenis apie savo reguliavimo srities valstybės pastatų pritaikymą asmenų su negalia poreikiams, vykdomas priemonės; - visų savivaldybių (60) ir ministerijų (14), kitų viešojo sektoriaus institucijų testuotų interneto svetainių prieinamumo vertinimo rezultatus 2017–2019 m.; - NRD duomenis apie būsto pritaikymo eiles, lėšas ir kt., atliktus tyrimus, susijusius su transporto ir pastatų pritaikymu; - Statistikos departamento duomenis apie piliečių naudojimąsi interneto svetainėmis. <u>Apklausa.</u> El. paštu apklausėme: - savivaldybes (48) apie transporto priemonių pritaikymą (transporto infrastruktūros pritaikymo specialiųjų poreikių turintiems asmenims įvertinimą, vykdomas priemonės, reikalavimus transporto priemonėms techninėse specifikacijose ir kt.) ir pastatų pritaikymą (priežiūrą, prioritetinius pastatus, vykdomas priemonės prieinamumui didinti ir kt.), būsto pritaikymą (nepatenkinti prašymai, priežastys ir kt.); - visas ministerijas (14) apie savo reguliavimo srities valstybės pastatų pritaikymą asmenų su negalia poreikiams, vykdomas priemonės, interneto svetainių pritaikymą. Atsakymus pateikė visos savivaldybės ir ministerijos. <u>Skaičiavimas</u> Skaičiavome kiek Lietuvoje po 2020 m. turės būti detalai įvertinta viešojo sektoriaus institucijų pagal ES direktyvą dėl interneto svetainių pritaikymo neįgaliesiems. <u>Tikslinė grupinė diskusija</u> Organizavome diskusiją su Lietuvos negalios organizacijų forumo ir jo narių atstovais: Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Lietuvos kurčiųjų draugija, asociacija „Gyvastis“, VŠĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“. <u>Interviu su:</u> 12-os savivaldybių atsakingais specialistais; - AM, SM, LTSA, NRD, VTPSI, LGKT, IVPK, AB „Lietuvos geležinkeliai“ atsakingais specialistais; - asmenis su negalia atstovaujančiomis ir paslaugas teikiančiomis NVO: Lietuvos negalios organizacijos forumo, asociacijos „Savarankiškas gyvenimas“, Lietuvos žmonių su negalia sąjungos, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos, Panevėžio krašto žmonių su negalia sąjungos, Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacijos atstovais. <u>Pokalbis su:</u> Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto Lietuvos atstovu. <u>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika</u> taikytos vertinant surinktus audito įrodymus.	užtikrina didesnį prieinamumą.

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė integracija“
3 priedas

Pokyčių rodiklių duomenys

Rodiklis	Asmenų, gavusių bendruomenines socialines paslaugas, dalis, palyginti su bendru neįgalųjų, gaunančių socialines paslaugas, skaičiumi	Darbingo amžiaus asmenų su negalia, gaunančių specialiąsias socialines paslaugas, dalis, palyginti su bendru darbingo amžiaus asmenų su negalia skaičiumi	Dirbančių darbingo amžiaus asmenų su negalia dalis, palyginti su bendru darbingo amžiaus neįgalųjų skaičiumi	Per metus įdarbintų asmenų su negalia dalis, palyginti su tais metais registruotų asmenų su negalia skaičiumi	Neįgaliesiems pritaikytų svarbių pastatų dalis, palyginti su svarbių pastatų (valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų) skaičiumi**	Viešojo transporto (autobusų, miesto transporto, traukinių, keltų) pritaikytų asmenims su negalia santykis su visų viešojo transporto priemonių skaičiumi**	Vyriausybės valdymo srities įstaigų interneto svetainių, skelbiančių savo veiklos informaciją portale „Mano vyriausybė“, pritaikytų asmenims su negalia, dalis
Matavimo vienetas	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.
Pradinė reikšmė	83*	12*	29	24	28*	32*	2,2*
Pradinės reikšmės fiksavimo data	2019 m.	2019 m.	2019 m.	2019 m.	2020 m.	2020 m.	2019 m.
Siektina reikšmė	85	20	39	30	40	40	95
Tolerancijos ribos	Gerei	83 <	18<	37<	28<	37<	38<
	Vidutiniškai	81-82	15-17	34-36	25-27	33-36	36-34
	Blogai	>80	16>	33>	24>	32>	35>
Siektinos reikšmės fiksavimo data	2022	2025	2025	2023	2025	2026	2022 m.
Duomenų šaltinis rodikliui skaičiuoti	SADM	SADM	SADM	UT	AM	SM	IVPK
Duomenų pateikimo periodiškumas	Kasmet	Kasmet	Kasmet	Kasmet	2025 m.	Kas dveji metai	2022 m.
Detalus skaičiavimo aprašymas	SADM skaičiuojami duomenys	SADM skaičiuojami duomenys	SADM skaičiuojami duomenys	Įdarbintų asmenų skaičius * 100 / (naujai įregistruoti asmenys skaičiuojamais metais + įregistruoti metų pradžioje)	NRD skaičiuojami duomenys	SM skaičiuojami duomenys	IVPK vertinimo duomenys

* Audito metu nebuvo tikslų duomenų, todėl pradinės reikšmės paskaičiavo ir pateikė audituojami subjektai.

** Rodiklių reikšmės gali kisti atlikus valstybės ir savivaldybių institucijų pastatų (2021 m. I ketv.) ir transporto (2021 m. IV ketv.) prieinamumo vertinimą.

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
4 priedas

Paslaugų struktūra ir atliekami projektai

1 pav. Paslaugų asmenims su negalia struktūra

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ KATALOGAS		ŽMONIŲ SU NEGALIA SOCIALINĖ INTEGRACIJA	
Bendrosios - Informavimas - Konsultavimas - Tarpininkavimas ir atstovavimas - Maitinimo organizavimas - Aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne - Transporto organizavimas - Sociokultūrinės paslaugos - Asmeninės higienos ir priežiūros organizavimas	Specialiosios		
	Socialinės priežiūros - Pagalba į namus - Socialinių įgūdžių ugdymas, palaikymas ir (ar) atkūrimas - Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose - Intensyvi krizių įveikimo pagalba - Psichosocialinė pagalba - Apgyvendinimas apsaugotame būste Socialinės globos - Dienos - Trumpalaikė - Ilgalaikė	Socialinės rehabilitacijos paslaugos: - Dienos užimtumas - Individuali pagalba - Meninių gebėjimų lavinimas būreliuose, klubuose - Pagalba šeimoms nariams Kompleksinės socialinės rehabilitacijos paslaugos akliesiems Žmonių, turinčių fizinę negalią, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas	Institucinės globos pertvarka, kuriant paslaugas asmenims su proto/psichikos negalia bendruomenėje: I etapas - Apsaugotas būstas - Asmeninis asistentas - Įdarbinimas su pagalba - Laikinas atokvėpis II etapas - Socialinės dirbtuvės - Apsaugotas būstas - Pagalba priimančioms šeimoms - Įdarbinimas su pagalba

Šaltinis – Valstybės kontrolė

1 lentelė. Socialinės integracijos projektai, įgyvendinami per ES struktūrinius fondus ir NRD projektus

Projektai	Suplanuotos lėšos (tūkst. Eur)	Laikotarpis	
ES projektai			
Institucinės globos pertvarka, paslaugos (asmenims su negalia)	10 300	2014–2020 m. (I-o etapo projektų laikotarpis)	
	17 600	2020–2022 m. (II-o etapo projektų laikotarpis)	
Institucinės globos pertvarka: investicijos į infrastruktūrą (asmenims su negalia)	37 500	2020 m. II pusmetis – 2023 m. (projektų laikotarpis)	
Integrati pagalba į namus (slauga / globa)	29 967	2014–2020 m.	
Kompleksinės paslaugos šeimai – asmeninio asistento paslauga	4 928	2019 – 2021 m.	
	Panaudotos lėšos (tūkst. Eur)		
	2017 m.	2018 m.	2019 m.
NRD projektai			
Socialinės rehabilitacijos paslaugos (dienos užimtumas, individuali pagalba, užimtumas įvairiuose amatų būreliuose ir klubuose (iki 2019 m.), meninių gebėjimų lavinimas, pagalba neįgalųjų šeimos nariams)	5 129	5 700	5 845
Kompleksinės socialinės rehabilitacijos paslaugos akliesiems	13,6	19,5	19,5
Neįgalųjų asociacijų veiklos rėmimas	1 284,4	1 410,1	1 359,1
Žmonių, turinčių fizinę negalią, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas	21,2	22,9	24,2

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM ir NRD informaciją

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė integracija“
5 priedas

Atvejo tyrimo rezultatai ir nustatyti trūkumai

1 pav. Socialinių paslaugų teikimas asmenims, kuriems nustatytas darbingumo lygis

PASTEBĖJIMAI

- 1 35 % asmenų nesikreipė dėl paramos pinigais ar paslaugų, o savivaldybė nesiūlė pagalbos
- 2 Neturi duomenų apie visus asmenis su negalia
- 3 SPIS nėra duomenų apie visas gaunamas paslaugas ar priemones
- 4 56 % asmenų nesikreipė dėl specialiųjų paslaugų, gavo socialinę paramą
- 5 Tik 9 % kreipėsi ir gavo specialias paslaugas skirtas asmenims su negalia
- 6 Nėra duomenų kokie asmenys gauna pagalbą NVO

NEĮGALUMO IR DARBINGUMO NUSTATYMO TARNYBA

- Priima sprendimą dėl:
- darbingumo ir/ar specialiųjų poreikio lygio
 - profesinės rehabilitacijos poreikio
 - darbo pobūdžio ir sąlygų

416

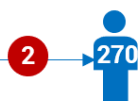

Ivertinus asmens veiklą ir gebėjimus išduoda rekomendacijas dėl pagalbos poreikio

1

Nėra informacijos ar jiems suteikta pagalba

270

SAVIVALDYBĖS

Organizuoja socialines paslaugas ir kitas socialinės integracijos priemones, moka slaugos ar priežiūros (pagalbos) tikslinę kompensaciją ir kitą piniginę socialinę paramą

Vertina poreikį asmeniui kreipusis:

- specialioms paslaugoms
- integracijos priemonėms
- piniginei paramai

Teikia piniginę paramą ir organizuoja paslaugas

36

Gavo specialiąsias ir/ar bendrąsias paslaugas, socialines pašalpas ir kompensacijas:

- ilgalaikė globa
- pagalba į namus
- socialinių įgūdžių ugdymas
- palaikymas
- dienos socialinė globa
- asmeninio asistento
- trumpalaikė socialinė globa

234

Gavo tik bendrąsias paslaugas ir/ar socialines pašalpas ir kompensacijas

UŽIMTUMO TARNYBA

Teikia darbo rinkos paslaugas ir organizuoja užimtumo rėmimo priemones

Vertina įsidarbinimo galimybes

Sudaro asmeniui užimtumo veiklos planą

NEVYRIAUSYBINĖS ORGANIZACIJOS

Įgyvendina socialinės integracijos priemones: socialinės rehabilitacijos paslaugas, užimtumo, poilsio, sporto, kultūros ir kt. veiklas, gaudamos savivaldybių/valstybės finansinę paramą

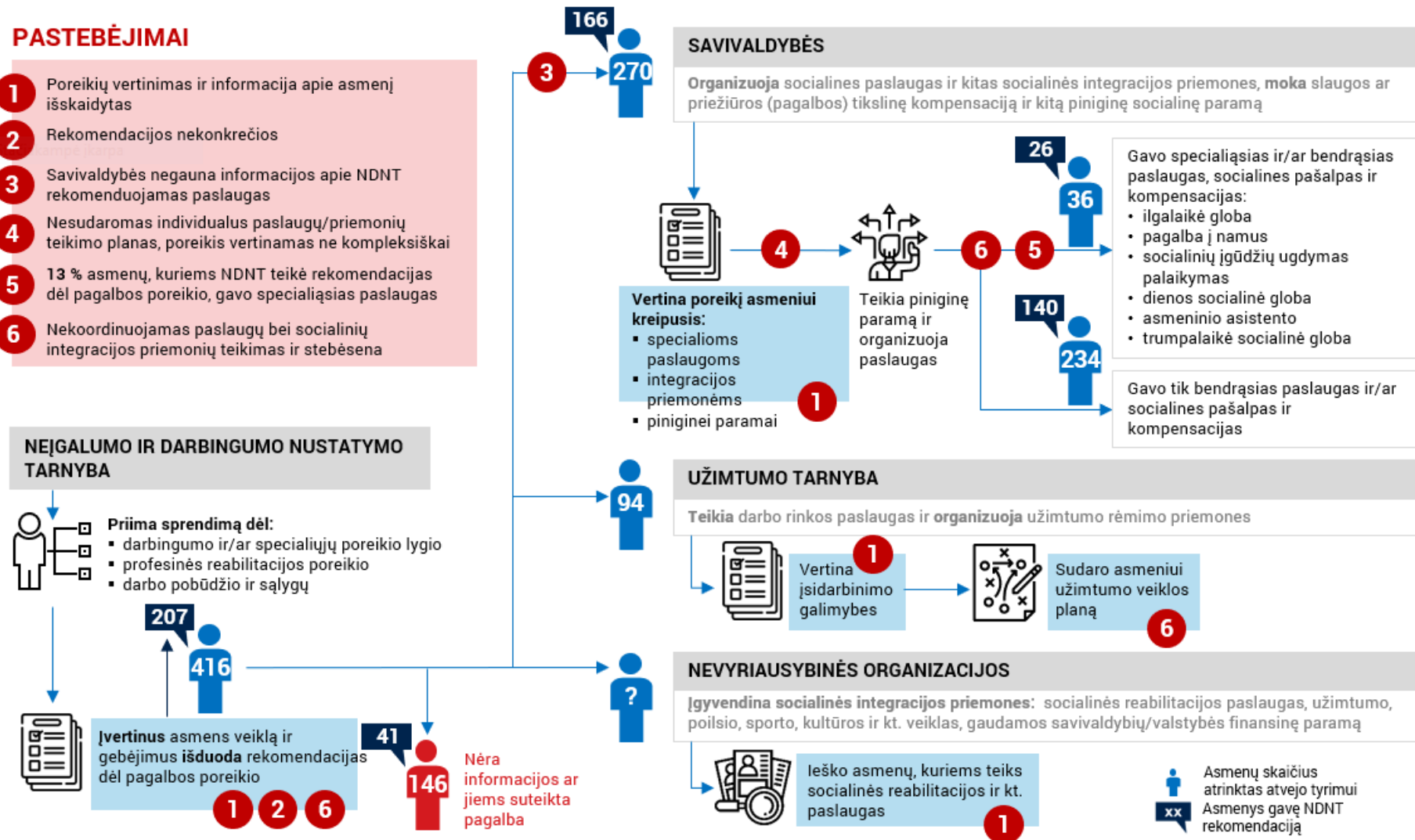

Ieško asmenų, kuriems teiks socialinės rehabilitacijos ir kt. paslaugas

Asmenų skaičius atrinktas atvejo tyrimui

2 pav. Socialinių paslaugų teikimas asmenims, kuriems teiktos NDNT rekomendacijos

3 pav. Užimtumo sistemos trūkumai

PASTEBĖJIMAI

- 1 Neturi duomenų apie nedirbančius asmenis su negalia
- 2 Asmenys aktyviai nesiregistruoja UT (tyrimo duomenimis 32 %)
- 3 Nebendradarbiauja parenkant socialinės integracijos ir užimtumo priemones
- 4 Virš 50 % asmenų nepašalintos įsidarbinimo kliūtys (dėl profesijos, motyvacijos, socialinių įgūdžių, susisiekimo)
- 5 19 % UT registruotų pradėjo dirbti

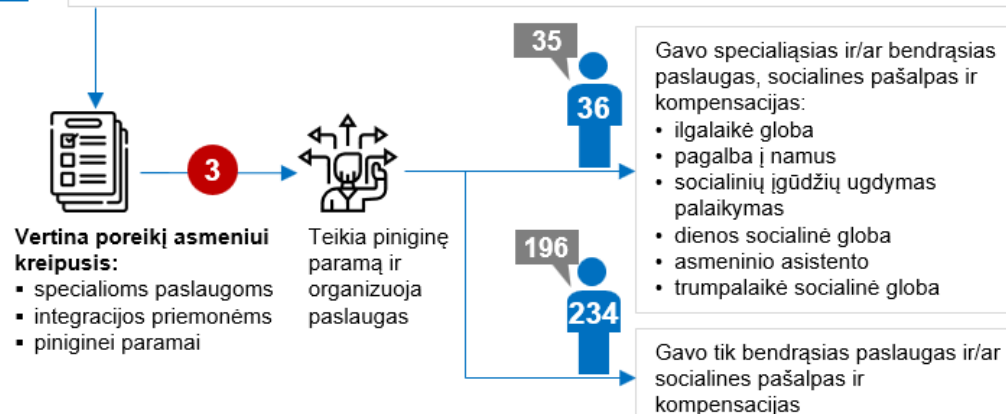
NEĮGALUMO IR DARBINGUMO NUSTATYMO TARNYBA

- Priima sprendimą dėl:**
- darbingumo ir/ar specialiųjų poreikio lygio
 - profesinės rehabilitacijos poreikio
 - darbo pobūdžio ir sąlygų

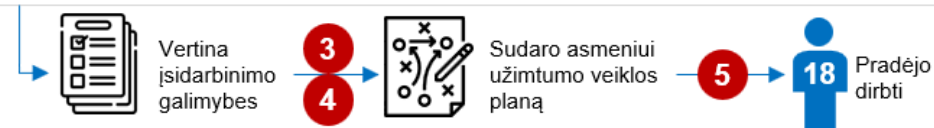
SAVIVALDYBĖS

Organizuoja socialines paslaugas ir kitas socialinės integracijos priemones, **moka** slaugos ar priežiūros (pagalbos) tikslinę kompensaciją ir kitą piniginę socialinę paramą

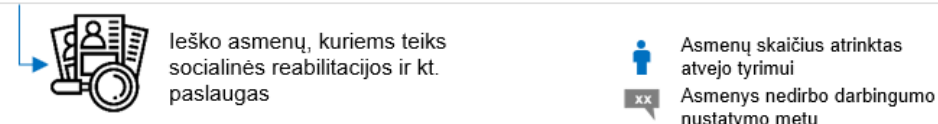
UŽIMTUMO TARNYBA

Teikia darbo rinkos paslaugas ir **organizuoja** užimtumo rėmimo priemones

NEVYRIAUSYBINĖS ORGANIZACIJOS

Įgyvendina socialinės integracijos priemones: socialinės rehabilitacijos paslaugas, užimtumo, poilsio, sporto, kultūros ir kt. veiklas, gaudamos savivaldybių/valstybės finansinę paramą

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
6 priedas

Užimtumo rėmimo sistema ir dirbančių asmenų skaičius

1 pav. Užimtumo rėmimo paslaugos ir priemonės asmenims su negalia

Darbo rinkos paslaugos (Užimtumo įstatymas)	Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (Užimtumo įstatymas)	Profesinės reabilitacijos paslaugos (Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas)	Valstybės pagalba socialinėms įmonėms (Socialinių įmonių įstatymas)
Registravimas Informavimas Konsultavimas Įsidarbinimo galimybių vertinimas Individualios užimtumo veiklos planavimas Tarpininkavimas įdarbinant Įdarbinimas su pagalba (nuo 2020-01-01)	Parama mokymuisi (profesinis mokymas, pameistrystė, stažuotė, neformaliu būdu įgytų kompetencijų pripažinimas) Parama judumui Remiamasis įdarbinimas (įdarbinimas subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimo rėmimas) Parama darbo vietoms steigti Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas Savarankiško užimtumo rėmimas	Profesinių gebėjimų įvertinimas Profesinis orientavimas ir konsultavimas Profesinių gebėjimų atkūrimas arba naujų išugdymas Pagalba įsidarbinant Palaikymo darbo vietoje paslauga	Subsidijos: Darbo užmokesčiui ir soc. draudimo įmokoms Darbo vietoms įsteigti/ pritaikyti Darbuotojams mokyt Darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti Transporto išlaidoms Asistento išlaidoms Įmonių administravimo išlaidoms

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Užimtumo, Socialinių įmonių ir Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymus

1 lentelė. Darbingo amžiaus asmenų su negalia ir dirbančių skaičius (2015–2019 m.)

	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.
Darbingo amžiaus asmenų su negalia skaičius	165863	163885	162632	160340	157957
Dirbančių asmenų su negalia skaičius, iš jų:	47335	48256	47133	47206	45675
socialinėse įmonėse	3387	4355	5846	5781	7309
neįgalųjų socialinėse įmonėse	2616	2722	3319	2202	2711
atviroje darbo rinkoje	41332	41179	37968	39223	35655

Šaltinis – SADM pateikti duomenys

2 lentelė. Iš UT išregistruotų asmenų su negalia skaičius ir dalis (2017–2019 m.)

Metai	Išregistruotų asmenų		iš jų: išsiregistravo patys		Iš jų: darbo paieškas nutraukė asmens pageidavimu	
	skaičius	dalis, proc.	skaičius	dalis, proc.	skaičius	dalis, proc.
2017	7440	32	5654	76	5403	96
2018	7390	31	6106	83	5403	88
2019	8 666	35,8	7302	84,3	6345	87

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
7 priedas

Įsidarbinimo pasiūlymai, priemonių efektyvumas ir atvejo vadybininkų bendradarbiavimas su socialiniais partneriais

1 lentelė. Asmenims su negalia išduotų pasiūlymų įsidarbinti skaičius ir įdarbinimo rezultatai

Metai	Išduota pasiūlymų	Iš jų rezultatas:							
		teigiamų		neigiamų		iš jų :			
		skaičius	dalis, proc.	skaičius	dalis, proc.	be pateisinamos priežasties		su pateisinama priežastimi	
						skaičius	dalis, proc.	skaičius	dalis, proc.
2017	12 188	627	5	11 561	95	1 545	13	10 016	87
2018	12 149	634	5	11 515	95	1 007	9	10 508	91
2019	6 973	898	13	6 075	87	1 039	17	5 036	83

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

2 lentelė. Atvejo vadybininkų bendradarbiavimo su socialiniais partneriais dažnumas

	Niekada	Kartais	Dažnai	Visada
Savivaldybių administracijos	8	22	10	1
Paslaugas teikiančios NVO	10	24	7	0
Asmenis su negalia atstovaujančios organizacijos	8	27	5	1

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT atvejo vadybininkų apklausos duomenis

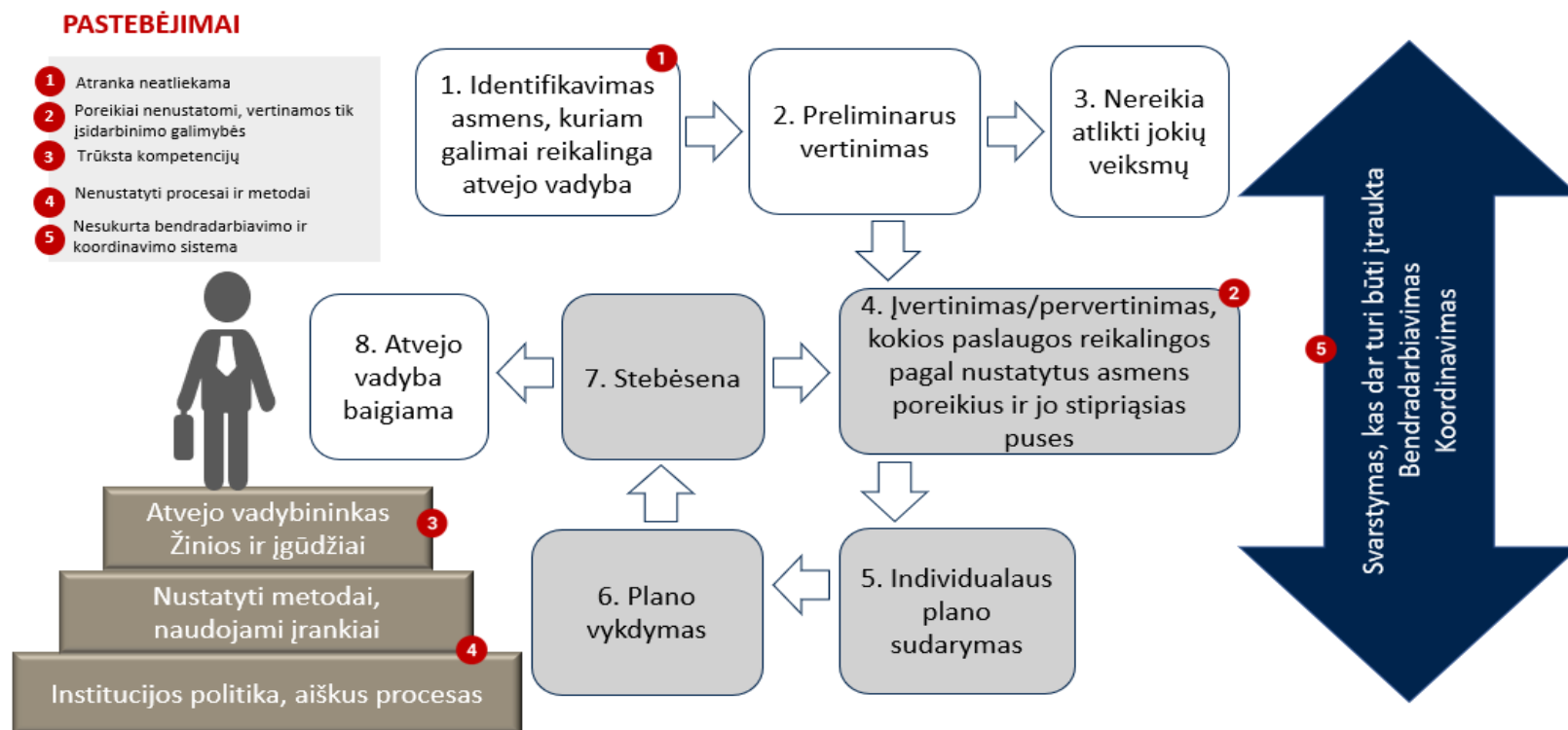
3 lentelė. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumas 2019 m.

Priemonė	Įsidarbinusių dalis (proc.)		Išsilaikiusių dalis (proc.)	
	po 6 mėn.	po 12 mėn.	6 mėn.	12 mėn.
Profesinis mokymas	67	52	56	30
Įdarbinimas pagal pameistrystės sutartį	57	100	57	60
Stažuotė	24	30	22	17
Darbo įgūdžių įgijimo rėmimas	64	65	64	57

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė integracija“
8 priedas

Atvejo vadybos proceso organizavimo trūkumai UT²³¹

²³¹ Pasaulio socialinių paslaugų darbuotojų aljansas, „Core Concepts and principles of effective case management: Approaches for the social service workforce“, 2018. Prieiga per internetą: <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Case-Management-Concepts-and-Principles.pdf> ir E. Laird ir P. Holcomb „Effective Case Management: Key Elements and Practices from the Field“, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.mathematica.org/our-publications-and-findings/publications/effective-case-management-key-elements-and-practices-from-the-field>.

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
9 priedas

Socialinėms įmonėms 2017–2019 m. skirtos subsidijos ir jų naudojimas

Per laikotarpį	2017 m.			2018 m.			2019 m.		
	Visos įmonės	Neįgaliųjų socialinės įmonės	Socialinės įmonės	Visos įmonės	Neįgaliųjų socialinės įmonės	Socialinės įmonės	Visos įmonės	Neįgaliųjų socialinės įmonės	Socialinės įmonės
Veikusių įmonių skaičius	189	62	127	177	60	117	180	57	123
Negalią turinčių darbuotojų skaičius	9 165	3 319	5 846	7 983	2 202	5 781	10 020	2 711	7 309
Valstybės pagalbos suma VB lėšos, iš viso mln. Eur	19,7	7,3	12,4	30,6	10,0	20,6	32,8	10,5	22,3
Subsidija darbo užmokesčiui ir valstybinio socialinio draudimo įmokoms, VB lėšos, iš viso, mln. Eur	16,7	7,1	9,6	28,6	9,6	19,0	31,2	10,1	21,1
Subsidija neįgaliųjų darbuotojų darbo vietoms įsteigti ir jų darbo priemonėms įsigyti	lėšų suma, mln. Eur	2,8	0,1	2,7	1,8	0,3	1,5	1,4	0,2
	įmonių skaičius	36	2	34	36	4	32	38	5
	įsteigtų darbo vietų skaičius	173	7	166	172	18	154	91	17
Subsidija neįgaliųjų darbuotojų darbo vietoms ir jų darbo priemonėms pritaikyti	lėšų suma, tūkst. Eur	0	0	0	16,0	16,0	0	14,4	14,4
	įmonių skaičius	0	0	0	1	1	0	1	1
	pritaikytų vietų skaičius	0	0	0	1	1	0	1	1
Subsidija neįgaliųjų darbuotojų darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti	lėšų suma tūkst. Eur	31,5	31,5	0	47,9	47,9	0	0	0
	įmonių skaičius	1	1	0	1	1	0	0	0
Subsidija papildomoms administracinėms išlaidoms	lėšų suma, Eur	533	533	-	404	404	-	346	346
	įmonių skaičius	1	1	-	1	1	-	1	1
Subsidija transporto išlaidoms	lėšų suma, tūkst. Eur	23,1	23,1	-	20,7	20,7	-	18,0	18,0
	įmonių skaičius	11	11	-	9	9	-	8	8
Subsidija asistento (gestų kalbos vertėjo) išlaidoms	lėšų suma, tūkst. Eur	48,4	48,4	-	85,1	85,1	-	99,3	99,3
	įmonių skaičius	16	16	-	15	15	-	16	16
	negalią turinčių darbuotojų skaičius	208	208	-	235	235	-	264	264

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT duomenis

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
10 priedas

Asmenų su negalia integracijos į darbo rinką modeliai užsienio šalyse

Norvegija

Norvegijoje²³² atsakinga – Darbo ir gerovės administracija (angl. *Labour and Welfare administration*). Įvertina individualius poreikius ir priskiria vienai iš grupių: nėra pagalbos poreikio, reikalingos laikinos priemonės, ilgalaikės pagalbos (pvz. pasirengimo darbui mokymo modelis) arba nuolatinės pagalbos poreikis (pvz. pritaikyto darbo schema). Įmonės yra savivaldybių valdomos bendrovės, nors yra ir privačių. Pasirengimo darbui mokymo tikslas – patikrinti asmens sugebėjimus ir padidinti galimybes įsidarbinti atviroje darbo rinkoje. Asmenims teikiamos kompetencijų nustatymo ir karjeros planavimo paslaugos. Organizuoja tik įmonės, kurios atitinka specialius reikalavimus: turi supervizorius, kiekvienam asmeniui taiko individualiai pritaikytą programą, pasiūlo mokymą darbo vietoje. Kiekvieno dalyvio pažanga vertinama remiantis nustatytais kriterijais. Darbo ir gerovės administracija kas 3 mėnesius įvertina dalyvių progresą ir moka dalyviui išmoką. Programa apima 4 etapus: gebėjimų įvertinimas, darbinio įgūdžių apsaugotoje aplinkoje vertinimas, mokymas, įdarbinimas atviroje darbo rinkoje, teikiant pagalbą darbdaviui ir asmeniui. Įmonės gauna subsidijas: už patvirtintą darbo vietą; darbo vietos įrengimą ir dotaciją už kiekvieną efektyviai išnaudotą darbo vietą. Nuolatinio pritaikyto darbo schema – dirba apsaugotoje aplinkoje su individualiai pritaikytomis darbo užduotimis įgūdžiams, reikalingiems konkuruoti atviroje darbo rinkoje, išugdyti. Dalyviai reguliariai tikrinami, ar jie pasirengę perėjimui į atvirą darbo rinką. Asmenys tokiose įmonėse įdarbinami pagal darbo sutartis, tačiau atlyginimą jiems moka valstybė neįgalumo pensijos forma.

Belgija

Nuo 2019 m. pradžios Flamidų regione veikia individualaus darbo įmonės (angl. *Custom work companies*), kurios pakeitė iki tol buvusias Apsaugoto įdarbinimo dirbtuves (angl. *Sheltered workshops*)²³³. Nuo 2019 m. veikia dviejų rūšių įmonės. Individualaus darbo įmonės – turi įgyti pelno nesiekiančios ar visuomeninės paskirties įmonės statusą ir ne mažiau kaip 65% jos darbuotojų (mažiausiai 20 žmonių) turi būti tikslinių grupių asmenys. Darbuotojai fiziškai dirba kitose vietose / įmonėse, tačiau vykdoma jų priežiūra. Individualaus darbo departamentuose – per metus dirba ne mažiau kaip 5 asmenys. Bendrovės, turinčios šiuos departamentus, turi atitikti tam tikrus skaidrumo ir valdymo kokybės reikalavimus bei teikti mokymą ir profesinį orientavimą, kad asmenys integruotųsi į atvirą darbo rinką. Numatytos įmonės (darbdaviai) remiančios priemonės: darbo užmokesčio priemokos (kompensuojama 40–75 proc. išlaidų); profesinio orientavimo priemoka, dotacijas darbo vietos pritaikymo ir socialinių paslaugų teikimo, Kompensacija už specialią programą padedančią integruotis į atvirą darbo rinką. Asmenims su negalia taikomos priemonės: aktyvus palaikymas ir pagalba įgyvendinant kasdienes užduotis, metinių asmeninio tobulėjimo planų sudarymas, teikiama pagalba ieškant darbo vietos ir atliekant praktiką pas darbdavį. Asmenys įdarbinami pagal darbo sutartis ir gauna atlyginimą kaip ir kiti darbuotojai.

Švedija

Užimtumo tarnyba padeda žmonėms įsidarbinti specialioje valstybinėje akcinėje bendrovėje (angl. *Samhall*) arba pas kitą valstybinį darbdavį²³⁴. Globojamas užimtumas turi profesinės reabilitacijos elementų, padedančių pereiti į darbą atviros darbo rinkos sąlygomis²³⁵. Bendrovėms valstybė nustato siektinus tikslus (pvz.: žmonių, turinčių funkcinį sutrikimą, skaičius; darbuotojų, perėjusių dirbti pas kitą darbdavį, skaičius; asmenų su psichikos ar proto negalia arba daugiabiniais sutrikimais dalis).

Vokietija

Šalyje²³⁶ veikia neįgaliesiems skirtos darbo grupės (pelno nesiekiančios organizacijos). Vidutiniškai subsidija sudaro 73,3 proc., o lėšos iš ekonominės veiklos – 26,7 proc. darbo grupės pajamų. Į tokias grupes priimami negalią turintys asmenys, nekeliantys pavojaus sau ar aplinkiniams ir gebantys duoti bent minimalią ekonominę naudą. Didžiausią dalį (75 proc.) sudaro asmenys, turintys protinių sutrikimų, apie 21 proc. turi psichologinių sunkumų, o turinčiųjų fizinę negalią yra tik apie 3 proc. Už darbo grupių veiklą atsakinga federalinė Darbo ir socialinių reikalų ministerija. Šios grupės yra profesinio lavinimo ir švietimo vieta, padedanti jiems pereiti į atvirą darbo rinką.

²³² Study on employment models within the social economy and their role in including persons with disabilities into the labour market and society, 2018.

²³³ Ten pat.

²³⁴ Prieiga per internetą: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2000630-om-sarskilda-insatser-for_sfs-2000-630; <https://samhall.se/in-english/targets/>

²³⁵ Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus 2019-05-06 parengta analitinė apžvalga Nr. 19/27 „Negalią turinčių asmenų užimtumo skatinimas Europos Sąjungoje“.

²³⁶ Ten pat.

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
11 priedas

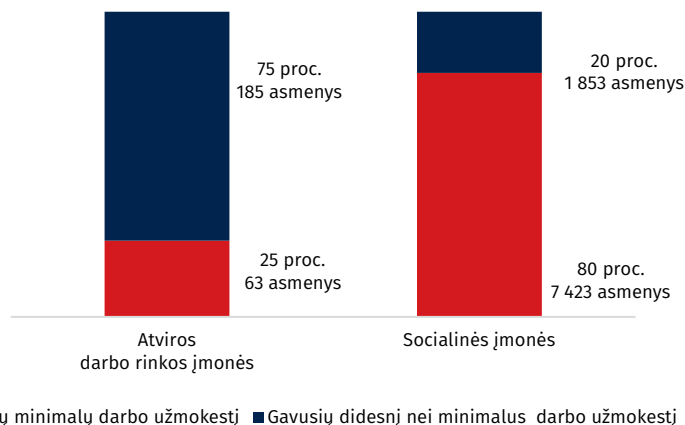
Socialinėje įmonėje dirbusių asmenų skaičius ir darbo užmokestis

1 lentelė. Negalia turinčių darbuotojų pagal darbingumo lygį per metus įdarbintų socialinėse įmonėse skaičius ir dalis (2016–2019 m.)

	2017 m.		2018 m.		2019 m.		
Negalių turinčių darbuotojų skaičius iš viso	9 165		7 983		10 020		
	iš jų	skaičius	dalis	skaičius	dalis	skaičius	dalis
0–25 proc. darbingumo lygis, sunkus neįgalumo lygis, didelių specialiųjų poreikių lygis		455	5 proc.	441	6 proc.	558	6 proc.
30–40 proc. darbingumo lygis, vidutinis neįgalumo lygis, vidutinių specialiųjų poreikių lygis		4 624	50 proc.	4 188	52 proc.	5 357	53 proc.
45–55 proc. darbingumo lygis, lengvas neįgalumo lygis, nedidelių specialiųjų poreikių lygis		4 086	45 proc.	3 354	42 proc.	4 105	41 proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT pateiktus duomenis

1 pav. Socialinių ir atviros darbo rinkos įmonių palyginimas pagal darbuotojų su negalia, gavusių minimalų darbo užmokestį, dalį, 2018 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal UT pateiktus duomenis

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė integracija“
12 priedas

Pastatų pritaikymas asmenims su negalia savivaldybėse pagal sritis 2019 m.

Eil. Nr.	Savivaldybė	Seniūnijos			Socialinių paslaugų centrai			Švietimo įstaigos			Sveikatos įstaigos			Kultūros įstaigos		
		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų	
			pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų
1	Akmenės r.	4	0	4	4	4	0	22	4	15	5	2	3	15	6	5
2	Alytaus m.	x	x	x	4	2	2	34	15	7	5	4	1	13	4	3
3	Alytaus r.	11	0	4	2	2	0	8	0	4	8	7	0	11	0	10
4	Anykščių r.	10	6	4	6	1	3	14	10	4	7	4	2	21	9	0
5	Birštonas	1	0	1	1	1	0	4	1	2	1	1	0	1	0	1
6	Biržų r.	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3	1	2	4	2	1
7	Druskininkai	2	1	1	1	1	0	10	2	5	5	5	0	4	2	2
8	Elektrėnai	8	2	3	12	3	8	25	4	21	6	5	1	4	4	0
9	Ignalinos r.	12	6	1	1	1	0	10	0	9	11	8	1	3	2	0
10	Jonavos r.	9	2	7	4	1	3	22	2	11	15	4	5	12	1	11
11	Joniškio r.	10	4	6	3	2	1	16	7	8	7	3	4	4	2	2
12	Jurbarko r.	14	4	8	5	5	0	25	6	15	20	8	6	19	10	6
13	Kaišiadorių r.	11	0	11	2	2	0	19	2	17	8	7	1	18	7	6
14	Kalvarijos	4	1	3	3	0	2	7	0	7	3	1	2	3	0	3
15	Kauno m.	28	4	5	17	10	3	174	25	28	20	15	1	39	17	6
16	Kauno r.	0	0	0	0	0	0	48	17	4	0	0	0	24	9	8
17	Kazlų Rūdos	4	0	4	1	0	1	12	0	12	8	0	8	0	0	0
18	Kėdainių r.	11	0	11	6	6	0	29	8	21	10	2	8	58	11	40
19	Kelmės r.	21	3	8	6	2	3	31	3	22	6	6	0	22	5	10

Eil. Nr.	Savivaldybė	Seniūnijos			Socialinių paslaugų centrai			Švietimo įstaigos			Sveikatos įstaigos			Kultūros įstaigos		
		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų	
			pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų
20	Klaipėdos m.	0	0	0	8	3	5	101	8	26	25	15	4	32	8	8
21	Klaipėdos r.	11	1	1	3	3	0	35	2	15	20	2	16	25	2	20
22	Kretingos r.	11	0	7	3	2	1	22	2	3	20	15	3	46	8	16
23	Kupiškio r.	6	0	1	3	2	0	15	2	9	15	3	8	13	1	6
24	Lazdijų r.	11	5	2	6	2	3	33	10	9	3	2	1	0	0	0
25	Marijampolės r.	9	1	6	6	1	5	39	3	13	7	1	6	39	3	9
26	Mažeikių r.	9	1	4	1	1	0	42	7	11	0	0	0	48	12	3
27	Molėtų r.	0	0	0	3	2	1	8	3	5	6	5	1	4	2	2
28	Neringa	0	0	0	1	0	1	4	0	4	2	1	1	4	0	3
29	Pagėgių	5	3	0	1	1	0	7	2	2	7	2	2	4	1	2
30	Pakruojo r.	8	0	6	3	2	1	18	2	8	20	5	3	9	0	5
31	Palanga	1	0	0	1	1	0	16	10	6	2	2	0	5	3	2
32	Panevėžio m.	0	0	0	1	1	0	58	30	18	6	5	1	10	10	0
33	Panevėžio r.	12	0	12	5	0	5	51	4	36	14	11	0	12	0	12
34	Pasvalio r.	11	2	0	4	4	0	45	0	26	30	24	0	57	25	18
35	Plungės r.	11	1	6	1	1	0	25	1	11	1	1	0	38	2	4
36	Prienų r.	9	4	5	1	0	1	12	8	4	6	0	6	5	0	5
37	Radviliškio r.	40	6	21	3	1	2	34	3	16	6	1	5	70	16	25
38	Raseinių r.	9	0	5	5	1	4	25	1	23	6	2	4	21	0	17
39	Rietavo	5	3	2	2	2	0	7	2	4	4	3	1	3	3	0
40	Rokiškio r.	10	2	3	1	1	0	25	1	20	3	3	0	1	1	0
41	Skuodo r.	8	5	2	1	1	0	17	3	8	15	1	11	3	2	1
42	Šakių r.	14	6	4	1	0	0	18	1	17	10	5	5	26	10	8
43	Šalčininkų r.	13	4	9	4	4	0	20	3	11	6	6	0	15	6	2

Eil. Nr.	Savivaldybė	Seniūnijos			Socialinių paslaugų centrai			Švietimo įstaigos			Sveikatos įstaigos			Kultūros įstaigos		
		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų		iš viso	iš jų	
			pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų		pritaikytų	dalinai pritaikytų
44	Šiaulių m.	2	1	0	7	6	1	86	9	20	3	3	0	6	3	3
45	Šiaulių r.	11	2	8	2	2	0	31	3	27	13	7	2	16	4	7
46	Šilalės r.	14	6	7	4	3	0	17	2	7	6	0	5	43	4	13
47	Šilutės r.	11	1	4	4	2	1	26	3	11	5	2	3	35	6	6
48	Širvintų r.	8	1	1	1	1	0	9	3	5	2	2	0	20	7	3
49	Švenčionių r.	11	0	2	3	3	0	14	1	8	4	3	0	3	2	0
50	Tauragės r.	8	0	6	1	1	0	23	3	20	3	3	0	23	3	19
51	Telšių r.	10	2	4	4	4	0	37	7	19	10	1	4	26	9	6
52	Trakų r.	8	3	4	6	3	3	17	5	12	9	2	7	4	3	1
53	Ukmergės r.	12	0	2	6	4	0	27	3	17	6	3	0	38	7	24
54	Utenos r.	9	4	1	2	0	1	25	3	10	22	18	0	39	18	10
55	Varėnos r.	8	0	3	1	1	0	13	1	9	10	5	3	50	20	24
56	Vilkaviškio r.	12	3	6	1	1	0	29	2	3	3	1	2	46	5	39
57	Vilniaus m.	33	10	10	37	22	9	256	25	53	29	27	1	49	4	5
58	Vilniaus r.	22	7	9	12	8	2	101	18	37	27	10	17	31	13	6
59	Visaginas	0	0	0	2	1	1	13	0	10	2	0	2	3	1	2
60	Zarasų r.	10	2	4	3	3	0	12	0	10	10	2	1	10	3	0

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal savivaldybių duomenis

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
13 priedas

Transporto prieinamumui gerinti vykdomos priemonės

1 lentelė. SM vykdomos ES investicijomis finansuojamos priemonės transporto prieinamumui didinti ir infrastruktūrai gerinti įgyvendinimas iki 2020 m. II ketv.

ES investicijomis finansuojamos priemonės	Lėšos (mln. Eur)		Dalyviai
	Skirta	Panaudota	
Miesto viešojo transporto priemonių parko atnaujinimas	35,9	26,9	5 savivaldybės (įsigytos 99 priemonės iš 111 suplanuotų)
Vietinio susisiekimo viešojo transporto priemonių parko atnaujinimas	7,5	1,0	6 savivaldybės (įsigytos 9 priemonės iš 15 suplanuotų)
Skatinti tolimojo reguliaraus susisiekimo autobusų pritaikymą specialiųjų poreikių turintiems žmonėms	0,1	0,1	2 įmonės (111 priemonių pritaikyta)
Skatinti miestų ir rajonų savivaldybės rengti darnaus judumo planus ir įgyvendinti priemones	1,1	1,1	20 savivaldybių
Skatinti miestų ir rajonų savivaldybės įgyvendinti darnaus judumo planuose numatytas priemones	29,9	-	7 savivaldybės
Iš viso:	74,5	29,1	

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SM pateiktus duomenis

2 lentelė. Lietuvos transporto saugos administracijos įgyvendinami reglamentai ir atlikti vertinimai

Reglamentas	Atliktas vertinimas
dėl jūrų ir vidaus vandenų maršrutais vykstančių keleivių teisių ²³⁷	Smiltynės perkėla – 2018 m.
dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru ²³⁸	Vilniaus oro uostas – 2014, 2017 m. Kauno oro uostas – 2014, 2017 m. Palangos oro uostas – nevertintas
dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių ²³⁹	Neatliktas Dėl autobusų stočių – tik 1 iš 9 pirmos kategorijos (Kauno autobusų stotis)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal LTSA duomenis

²³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1177/2010 dėl jūrų ir vidaus vandenų maršrutais vykstančių keleivių teisių.

²³⁸ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1107/2006 dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru.

²³⁹ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 181/2011 dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004.

Valstybinio audito ataskaitos
„Asmenų su negalia socialinė
integracija“
14 priedas

Transporto pritaikymas asmenims su negalia savivaldybėse 2019 m.

Eil. Nr.	Savivaldybė	Savivaldybės valdomų transporto įmonių viešasis transportas			Savivaldybės, kurios transporto paslaugas perka iš privačių vežėjų, viešasis transportas		
		Iš viso	Iš jų:		Iš viso	Iš jų:	
			Pritaikytas asmenims su negalia *	Iš dalies pritaikytas asmenims su negalia		Pritaikytas asmenims su negalia*	Iš dalies pritaikytas asmenims su negalia
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Akmenės r.	22	2	0	x	x	x
2	Alytaus m.**	x	x	x	29	29	0
3	Alytaus r.	x	x	x	21	0	1
4	Anykščių r.	x	x	x	16	0	2
5	Birštonas**	x	x	x	0	0	0
6	Biržų r.	26	3	0	x	x	x
7	Druskininkai**	x	x	x	17	10	0
8	Elektrėnai	19	3	1	x	x	x
9	Ignalinos r.	18	0	0	x	x	x
10	Jonavos r.**	11	0	11	x	x	x
11	Joniškio r.	29	0	1	x	x	x
12	Jurbarko r.	38	0	16	x	x	x
13	Kaišiadorių r.	20	2	0	x	x	x
14	Kalvarijos	x	x	x	6	0	0
15	Kauno m.**	431	383	48	x	x	x
16	Kauno r.	x	x	x	79	50	0
17	Kazlų Rūdos	x	x	x	9	0	0
18	Kėdainių r.**	47	15	0	x	x	x
19	Kelmės r.	25	0	0	x	x	x
20	Klaipėdos m.**	225	83	142	x	x	x
21	Klaipėdos r.	x	x	x	32	6	0
22	Kretingos r.	36	0	23	8	0	0
23	Kupiškio r.	13	0	0	x	x	x
24	Lazdijų r.	x	x	x	18	0	0
25	Marijampolės r.**	31	8	0	2	0	2
26	Mažeikių r. **	63	22	4	x	x	x
27	Molėtų r.	25	0	0	x	x	x
28	Neringa**	x	x	x	7	0	7
29	Pagėgių	x	x	x	6	0	6
30	Pakruojo r.	17	0	1	x	x	x
31	Palanga**	x	x	x	8	8	0
32	Panevėžio m.**	65	39	26	x	x	x
33	Panevėžio r.	x	x	x	65	2	0
34	Pasvalio r.	33	0	0	x	x	x
35	Plungės r.**	44	0	13	x	x	x
36	Prienų r.	x	x	x	10	0	0

Eil. Nr.	Savivaldybė	Savivaldybės valdomų transporto įmonių viešasis transportas			Savivaldybės, kurios transporto paslaugas perka iš privačių vežėjų, viešasis transportas		
		Iš viso	Iš jų:		Iš viso	Iš jų:	
			Pritaikytas asmenims su negalia *	Iš dalies pritaikytas asmenims su negalia		Pritaikytas asmenims su negalia*	Iš dalies pritaikytas asmenims su negalia
37	Radviliškio r.	x	x	x	17	3	14
38	Raseinių r.	34	0	0	x	x	x
39	Rietavo	x	x	x	4	0	0
40	Rokiškio r.	43	0	0	x	x	x
41	Skuodo r.	21	0	2	x	x	x
42	Šakių r.	23	0	0	x	x	x
43	Šalčininkų r.	62	0	4	x	x	x
44	Šiaulių m.**	104	97	0	x	x	x
45	Šiaulių r.	19	3	0	30	0	2
46	Šilalės r.	39	0	0	x	x	x
47	Šilutės r.	34	1	2	x	x	x
48	Širvintų r.	x	x	x	16	0	0
49	Švenčionių r.	x	x	x	16	0	2
50	Tauragės r.**	15	0	15	x	x	x
51	Telšių r.**	28	10	0	x	x	x
52	Trakų r.**	30	2	0	x	x	x
53	Ukmergės r.	30	0	12	x	x	x
54	Utenos r.**	27	2	2	x	x	x
55	Varėnos r.	18	0	0	x	x	x
56	Vilkaviškio r.	x	x	x	25	1	24
57	Vilniaus m.**	681	206	243	96	96	0
58	Vilniaus r.	60	0	6	33	0	11
59	Visaginas**	x	x	x	4	0	4
60	Zarasų r.	25	0	1	x	x	x
IŠ VISO:		2531	881		574	205	

* Žemagrindis, įrengta rampa, bent viena pritaikyta vieta su saugos diržais, perspėjamieji mygtukai išorėje ir viduje, įrengti garsiniai pranešimai viduje ir išorėje

**Savivaldybės, kurios rengia darnaus judumo planus (miestai, turintys daugiau nei 25 tūkst. gyventojų, ir miestai, turintys kurorto statusą)

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal savivaldybių duomenis

NAUDINGI • VERTINAMI • ATPAŽŪSTAMI

